

U n i v e r z i t a K a r l o v a v P r a z e

Filozofická fakulta

Středisko ibero-amerických studií

**CESTOVNÍ RUCH V NEJVÝZNAMNĚJŠÍCH
LATINSKOAMERICKÝCH TURISTICKÝCH
DESTINACÍCH (MEXIKO A KARIBSKÁ OBLAST)**

**Tourism in the most attractive tourist destinations
of Latin America (Mexico and Caribbean)**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Prof. Dr. Josef OPATRNÝ, CSc.

Autor:

Bc. Dana VERBOVÁ

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „Cestovní ruch v nejvýznamnějších latinskoamerických turistických destinacích (Mexiko a Karibská oblast)“ vypracovala samostatně pod vedením Prof. Dr. Josefa Opatrného a uvedla v ní všechny použité literární a jiné odborné zdroje.

V Praze dne 25. srpna

vlastnoruční podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. Dr. Josefu Opatrnému za ochotu, cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Obsah

Úvod	6
1 Cestovní ruch	9
1.1 Definice cestovního ruchu a dalších souvisejících pojmů	9
1.2 Historie cestovního ruchu	11
1.2.1 Pravěk	12
1.2.2 Starověk	12
1.2.3 Středověk	13
1.3.4 Novověk	14
1.3.5 Dvacáté století a současnost	16
2 Mezinárodní cestovní ruch	19
2. 1 Vývoj moderního mezinárodního cestovního ruchu	19
2.1.1 Prognózy dalšího vývoje mezinárodního cestovního ruchu	22
2. 2 Ekonomický význam cestovního ruchu	23
2.2.1 Přínos mezinárodního cestovního ruchu pro národní hospodářství	25
2.3 Problém rozvoje a udržitelnosti cestovního ruchu v destinaci	26
2.4 Regionální rozdělení příjmů a výdajů v mezinárodním cestovním ruchu	27
2.5 Mezinárodní turistické příjezdy do regionů a zemí světa	28
3 Současná situace cestovního ruchu v Latinské Americe	31
3.1 Vývoj cestovního ruchu v Latinské Americe ve 20. století	32
3.2 Turistické příjezdy do Latinské Ameriky	33
3.2.1 Role turismu v ekonomice Latinské Ameriky	34
4 Turistické regiony Latinské Ameriky:	36
4.1 Střední Amerika	36
4.1.1 Příjmy z cestovního ruchu	36
4.1.2 Mezinárodní turistické příjezdy	37
4.2 Jižní Amerika	37
4.2.1 Příjmy z cestovního ruchu	38
4.2.2 Mezinárodní turistické příjezdy	38
4.3 Karibská oblast	39
4.3.1 Příjmy z cestovního ruchu	39
4.3.2 Mezinárodní turistické příjezdy	40
4.4 Mexiko	41
5 Vývoj cestovního ruchu ve vybraných zemích Latinské Ameriky:	43
5.1 Cestovní ruch v Mexiku	43
5.1.1 Vývoj cestovního ruchu v Mexiku:	43
5.1.2 Stručná historie politické a institucionální organizace cestovního ruchu v Mexiku:	52
5.1.3 Příjmy z cestovního ruchu	54
5.1.4 Mezinárodní turistické příjezdy	56
5.1.5 Postavení cestovního ruchu v mexické ekonomice	57
5.1.6 Sociální a ekologické problémy související s cestovním ruchem v Mexiku	58
5.2 Cestovní ruch v Dominikánské republice	59
5.2.1 Vývoj cestovního ruchu Dominikánské republiky	60
5.2.2 Stručná historie institucionální organizace cestovního ruchu v Dominikánské republice	64
5.2.3 Příjmy z cestovního ruchu	66

5.2.4 Mezinárodní turistické příjezdy	68
5.2.5 Role cestovního ruchu v ekonomice Dominikánské republiky.....	70
5.2.6 Sociální a ekonomický dopad cestovního ruchu	73
5.3 Cestovní ruch na Kubě.....	75
5.3.1 Vývoj cestovního ruchu na Kubě	76
5.3.2 Kubánský cestovní ruch ve 21. století.....	85
5.3.3 Historie institucionální organizace cestovního ruchu na Kubě	87
5.3.4 Příjmy z cestovního ruchu.....	90
5.3.5 Mezinárodní turistické příjezdy na Kubu.....	91
5.3.6 Postavení turismu v Kubánské ekonomice	95
5.3.7 Kubánské hotely a další ubytovací zařízení	97
5.3.8 Vliv turismu na kubánskou společnost	101
5.3.9 Zdravotní / léčebný cestovní ruch	103
Závěr	106
Resumé	109
Abstract.....	109
Seznam použité literatury:	110
Seznam použitých zkratk	118
Seznam grafů:	119
Seznam tabulek:.....	119

Úvod

Počátky cestovního ruchu lze objevit již v dávných dobách, avšak v pojetí, v jakém ho vnímáme dnes, vzniká až v 19. století a nejvýrazněji se začal rozvíjet po ukončení 2. světové války. Cestovní ruch se ve druhé polovině dvacátého století stal jedním z nejvýznamnějších socioekonomických jevů.

Cestovní ruch ovlivňuje rozvoj mnoha zemí světa a přímo stimuluje národní či regionální ekonomii, může být dokonce jedním z rozhodujících faktorů pro ekonomiku celé země. Je tomu tak u některých rozvojových států, kde je cestovní ruch jedním z hlavních zdrojů příjmů a hlavním exportním odvětvím schopným vytvářet pracovní příležitosti a napomáhat celkovému rozvoji.

Na mezinárodní konferenci o statistice cestovního ruchu pořádané v červnu 1991 Světovou organizací cestovního ruchu (UNWTO) v kanadské Ottawě bylo konstatováno, že „cestovní ruch současné doby je nejen významným faktorem světového obchodu, ale i účinným faktorem ekonomického, kulturního a sociálního rozvoje národních celků.“¹

Tato diplomová práce se zabývá problematikou cestovního ruchu v Latinské Americe, přičemž se zaměřuje na historický kontext tohoto jevu. Cílem bude sledovat, jak cestovní ruch nabýval významu v ekonomice některých latinskoamerických zemí, jaké ekonomické, sociální a politické faktory to zapříčinily, a také jaké následky a význam rozvoj cestovního ruchu pro země Latinské Ameriky má.

Rozvoj cestovního ruchu v této oblasti závisel především na americké klientele, která zpočátku mířila zejména do Mexika a na karibské ostrovy (v některých z karibských zemí je dnes na příjmech z turismu založená ekonomika země) a prvotní rozvoj turismu byl tudíž patrný především v těchto regionech, které dnes patří v Latinské Americe mezi nejnavštěvovanější a na které se v této práci zaměříme nejvíce. Pokusíme se přitom také zjistit, do jaké míry jaké faktory zapříčinily fakt, že právě Mexiko a karibská oblast patří mezi světově nejvýznamnější turistické destinace.

Hlavní pozornost bude věnována období druhé poloviny dvacátého století, kdy se příjezdy turistů do mnoha latinskoamerických států pohybovaly ve vysokých počtech a příjmy z cestovního ruchu tvořily významnou položku v hospodářství těchto států. Porovnáme přitom vliv

1 MALÁ, V. a kol.: Základy cestovního ruchu. 1. vydání. Praha, 2002, s. 10

místní, či světové politické a ekonomické situace na rozvoj, resp. úpadek turismu, přičemž se nejvíce zaměříme na příklad Kuby.

V první kapitole definujeme pojem cestovního ruchu a také uvádíme definici některých dalších pojmů s tímto spojených. Poté si představíme historii cestovního ruchu ve světě. V druhé kapitole si stručně představíme vývoj a význam mezinárodního cestovního ruchu, světové regiony a státy, které se na této aktivitě podílejí nejvíce a kterým přináší největší užitek, a také zmíníme některé problémy spojené s touto aktivitou. V třetí kapitole se již zaměříme na cestovní ruch v Latinské Americe a nastíníme jeho roli v této oblasti. Latinskou Ameriku si ve čtvrté kapitole rozdělíme na čtyři turistické regiony a pro každý z nich stručně charakterizujeme význam mezinárodního cestovního ruchu pomocí statistických údajů o turistických příjezdech a příjmech z cestovního ruchu. Nejdůležitější a nejrozsáhlejší částí této práce je 5. kapitola, kde podrobně rozebereme vývoj, význam, organizaci, ekonomický i sociální vliv cestovního ruchu v některých z turisticky nejvýznamnějších latinskoamerických zemí, kterými jsou Mexiko, Dominikánská republika a Kuba, přičemž na Kubu se kvůli zdejší poměrně dlouhé a zajímavé historii cestovního ruchu zaměříme nejvíce.

V dějinách vybraných států Latinské Ameriky jsme se orientovali především díky česky i španělsky psaným monografiím, mezi které patří např. *Kuba: nové dějiny*, jejímž autorem je Richard Gott (v českém překladu vydána r. 2005) a která podrobně zabývá historií Kuby od počátku 16. století až dodnes. Historii karibské oblasti se věnuje monografie *Dějiny Karibské oblasti* od Oldřicha Kašpara (2002) a *Historia del Caribe* od autorky F. Moya Pons (2001). Přehled o dějinách Mexika podává monografie *Historia de México*, jejímž autorem je A. Timothy (2001). Další informace o jednotlivých státech jsme čerpali například z *The World Factbook* (CIA), kde jsou ke každému státu přehledně uvedeny údaje geografické, ekonomické, politické, atp.

Velmi užitečnou publikací, která v této diplomové práci napomohla především při definování jednotlivých pojmů spojených s cestovním ruchem je „Výkladový slovník cestovního ruchu“ od autorů Pásková a Zelenka, vydaný v roce 2002. Publikace v češtině zabývající se cestovním ruchem všeobecně a použité při zpracování této práce jsou od autorů Jiří Vystoupil a Martin Šauer: *Základy cestovního ruchu* (2006), Vlasta Malá: *Základy cestovního ruchu* (2002) a Jarmila Indrová: *Mezinárodní cestovní ruch: Vybrané kapitoly* (2007).

Statistické údaje týkající se cestovního ruchu (mezi které patří například počet přijíždějících turistů, příjmy z cestovního ruchu, počet ubytovacích zařízení pro turisty a jejich kapacita,

participace cestovního ruchu na hrubém domácím produktu země (zkratka HDP), či zaměstnanost v odvětví cestovního ruchu, atp.) sbírá, zaznamenává, zpracovává, uchovává a publikuje mnoho mezinárodních i národních institucí. V této práci jsou použity statistické údaje zejména z těchto zdrojů: UNWTO (World Tourism Organization neboli Světová organizace cestovního ruchu), The World Bank (Světová banka), ECLAC/CEPAL (Comisión Económica para América Latina), WTTC (World Travel & Tourism Council neboli Světová rada cestování a cestovního ruchu), CTO (Caribbean Tourism Organization) a další. Ze státních institucí jde především o ministerstva turismu, národní statistické úřady a centrální banky jednotlivých států. Statistické údaje publikované jednotlivými institucemi se někdy mírně liší, k občasnému nesrovnalostem dochází většinou mezi údaji mezinárodních organizací a národních orgánů. Toto však může být způsobeno odlišnými metodami zpracování výchozích dat. (Údaje týkající se počtů příjíždějících návštěvníků, či příjmy z cestovního ruchu, publikované národními organizacemi bývají většinou spíše vyšší).

Mnohé z těchto výše jmenovaných organizací vydávají také publikace a studie zbývající se problematikou cestovního ruchu, z některých z nich jsme čerpali další údaje uvedené v této diplomové práci. Například Světová organizace cestovního ruchu UNWTO vydává každoročně publikace zahrnující jak statistická data, tak další důležité informace týkající se mezinárodního cestovního ruchu, těmito publikacemi jsou Tourism Highlights, World Tourism Barometer a Tourism Market Trends. Další ze zde použitých publikací UNWTO je *Turismo en Iberoamérica: Panorama actual* (2006), která se zabývá přímo cestovním ruchem v iberoamerických státech. Také na internetových stránkách Světové banky najdeme mnoho veřejně přístupných publikací a studií týkajících se různých témat z oboru světového hospodářství. Mezi nimi jsou i ty, které pojednávají o problematice cestovního ruchu v jednotlivých regionech či státech. Seznam použitých publikací uvádíme na konci této diplomové práce.

1 Cestovní ruch

1.1 Definice cestovního ruchu a dalších souvisejících pojmů

V této podkapitole se pokusíme definovat pojem cestovní ruch či turismus (což je alternativní termín pro cestovní ruch odvozený z angl. slova tourism.) i další pojmy s ním svázané, které se vyskytují v této práci.

Pro pojem cestovní ruch (zkratka CR) neexistuje jedna obecně přijímaná definice. Navíc bývá používán v různých souvislostech, tzn. bývá jím označován pohyb osob, odvětví národního hospodářství, či služby poskytované účastníkům cestovního ruchu. A každý z teoretiků cestovního ruchu vytváří vlastní vysvětlení tohoto pojmu. Například Poser tento pojem vysvětluje jako „lokální nebo územní nahromadění cizinců s přechodným pobytem, které podmiňuje vznik vzájemných vztahů mezi cizinci na straně jedné a domácím obyvatelstvem, městem a jeho územím na straně druhé.“² Vystoupil pojem cestovní ruch vysvětluje jako „souhrn vztahů a jevů, které vyplývají z cestování a pobytu osob mimo trvalé bydliště, jež je (většinou) realizován ve volném čase a je formou uspokojování potřeb reprodukce fyzických a duševních sil člověka.“³ Rozšířenou definici najdeme ve Výkladovém slovníku cestovního ruchu. Podle ní je cestovní ruch „komplexní společenský jev jako souhrn aktivit účastníků cestovního ruchu, souhrn procesů budování a provozování zařízení se službami pro účastníky cestovního ruchu včetně souhrnu aktivit osob, které tyto služby nabízejí a zajišťují, aktivit spojených s využíváním, rozvojem a ochranou zdrojů pro cestovní ruch, souhrn politických a veřejně-správních aktivit (politika CR, propagace CR, regulace CR, mezinárodní spolupráce apod.) a reakce místní komunity a ekosystémů na uvedené aktivity.“⁴

Na Mezinárodní konferenci o statistice cestovního ruchu pořádané v červnu 1991 Světovou organizací cestovního ruchu (UNWTO) v kanadské Ottavě byla vymezena tato definice cestovního ruchu: „činnost osoby, cestující na přechodnou dobu do místa mimo její běžné životní prostředí (mimo místo bydliště) a to na dobu kratší než je stanovena, přičemž hlavní účel její cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě“⁵ (Stanovená doba je u mezinárodního CR do 1 roku a u domácího CR do 6 měsíců.)

2 VYSTOUPIL, J.; ŠAUER, M.: Základy cestovního ruchu. Distanční studijní opora. 2006. s. 30

3 VYSTOUPIL, J.; ŠAUER, M.: Základy cestovního ruchu. Distanční studijní opora. 2006. s. 31

4 PASKOVA, M., ZELENKA, J.: Výkladový slovník cestovního ruchu. 2006. s. 45

5 MALÁ, V. a kolektiv. Základy cestovního ruchu. 2002, s.10

Následně si budeme definovat některé další pojmy související s cestovním ruchem použité v této práci. Jsou zde použity převážně definice nalezené ve Výkladovém slovníku cestovního ruchu.

Mezinárodní cestovní ruch je podle Výkladového slovníku CR „souhrn příjezdového cestovního ruchu všech zemí světa, zahrnuje tedy cestování návštěvníků mezi všemi zeměmi světa.“⁶

Domácí cestovní ruch je definován jako „cestování a pobyty občanů mimo místo jejich obvyklého pobytu za účelem využití volného času, rekreace, poznání nebo za jiným nevýdělečným účelem trvajícím ne déle než jeden rok a realizované kompletně ve vlastním státě.“⁷ Zahraniční cestovní ruch je „druh CR, při němž dochází k překročení státních hranic. Tento termín je používán z pohledu daného státu a je vyjádřen jako souhrn příjezdového a výjezdového CR.

Podle směřování návštěvníků z hlediska dané země se dělí na výjezdový CR a příjezdový CR.“⁸ Příjezdový cestovní ruch je „cestovní ruch do dané země realizovaný obyvateli jiných zemí, jednodenními návštěvníky i turisty.“⁹ Výjezdový cestovní ruch je „cestovní ruch obyvatel dané země realizovaný cestou do jiných zemí.“¹⁰

Masový cestovní ruch je „obecný termín označující cestování velkých skupin návštěvníků, využívání hromadných ubytovacích zařízení a stravovacích zařízení a dopravních prostředků apod. Pro masový CR je typická vysoká koncentrace návštěvníků v některých destinacích.“¹¹

Destinaci lze definovat obecně jako „cíl cesty cestujícího či místo navštívené účastníkem cestovního ruchu.“¹² Pro mezinárodní návštěvníky může být destinací cestovního ruchu jak celá země, tak jen některý její region nebo město. Pro destinaci cestovního ruchu je typická velká koncentrace atraktivit CR, rozvinuté služby i další infrastruktura cestovního ruchu, jejichž výsledkem je dlouhodobá koncentrace návštěvníků.

Účastníkem cestovního ruchu je „každá osoba, která pobývá přechodně mimo místo svého běžného pobytu, přičemž motivací pro cestu není výdělečná činnost v tomto místě, a

6 PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J.: Výkladový slovník cestovního ruchu. 2002, s.175

7 Ibid. s. 65

8 Ibid, s. 327

9 Ibid, s. 234

10 Ibid, s. 319

11 Ibid, s.171

12 Ibid, s. 59

účastní se tedy některého druhu nebo formy cestovního ruchu.“¹³ Pojmem cestující je všeobecný výraz, kterým můžeme označit osobu cestující z jednoho místa do druhého, přičemž se tato místa mohou nacházet jak v jedné zemi, tak v různých zemích.

Návštěvník je podle definice UNWTO „jakákoliv osoba, která cestuje do jiného místa než je místo jejího obvyklého pobytu na dobu nepřevyšující 12 po sobě jdoucích měsíců (tj. u zahraničního cestovního ruchu, v případě domácího cestovního ruchu to je 6 měsíců), přičemž účel návštěvy je jiný než výkon činnosti odměňované z navštíveného místa.“¹⁴ Existuje i jednodušší definice, podle které je návštěvník „cestující, který přijel na místo jiné než je místo jeho bydliště.“¹⁵

Podle délky období, které návštěvník stráví v určité zemi, rozlišujeme turisty a výletníky (nebo také exkurzionisty či jednodenní návštěvníky). Turista je podle definice UNWTO „cestující, který se zdrží v navštíveném místě alespoň 24 hodin za účelem využití volného času a v tomto místě též přespí.“¹⁶ Výletník je „dočasný návštěvník, který se v navštíveném místě nebo zemi zdrží pouze jeden den, tedy bez přenocování.“¹⁷

„Účast obyvatelstva na cestovním ruchu vyjadřuje skutečnost, že obyvatelstvo určité země pocítuje potřebu cestovního ruchu – má dostatek volného času k jeho realizaci, má dostatek finančních prostředků, pocítuje potřebu poznání, relaxace, odpočinku, reprodukce pracovní síly, navázání nových osobních i pracovních kontaktů apod.“¹⁸

1.2 Historie cestovního ruchu

Myšlenka cestování je stará jak lidstvo samo. Jak se však lidská společnost vyvíjela a měnily se její potřeby, docházelo současně i ke změnám ve vývoji motivace k cestování, i když z počátku však nemůžeme mluvit o cestovním ruchu tak, jak jej dnes chápeme podle výše uvedených definic.

13 PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J.: Výkladový slovník cestovního ruchu. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002, s. 321

14 Ibid, s. 191

15 Ibid, s. 191

16 Ibid, s. 295

17 Ibid, s. 319

18 INDROVÁ, Jarmila. Mezinárodní cestovní ruch : vybrané kapitoly. 2007. s. 17

1.2.1 Pravěk

V tomto období se prehistorické společnosti stěhovaly za potravou a za lepšími životními podmínkami, šlo tedy spíše o migraci do úrodnějších oblastí, či do oblastí s mírnějším klimatem apod. Prvotními motivy cestování (ve smyslu přesouvání se na jiné místo) tedy bylo uspokojování fyziologických potřeb jako je obživa a snaha přežít.

1.2.2 Starověk

Potřeba směny zboží za zboží vedla k tomu, že se budovala nezbytná infrastruktura v podobě obchodních cest, a to jak po souši, tak i po vodě. Vyhledávanými destinacemi byly v té době Afrika, Asie a Blízký východ.

Již u starověkých civilizací (Egypt, Fénicie, Řecko, Řím aj.) byl cestovní ruch také zdrojem cenných informací pro přípravu na budoucí povolání obchodníka, politika, vojevůdce apod. Zdrojem informací byl místní zkušený domorodec poskytující první „průvodcovské služby“.

Ve starém Egyptě jezdili vládní úředníci po území a vybírali daně od občanů. Zdokonalila se tu dopravní infrastruktura včetně dopravních prostředků (vznikl první čtyřkolý „kočár“), dokonce byla vybudována i doprovodná infrastruktura v podobě pohostinských a ubytovacích center při hlavních cestách.

Významný podíl na vývoji cestování má Řecko, a to z několika důvodů. Jedním z nich byl vznik peněžní měny, která nahradila potřebu cestovat do vzdálených destinací kvůli směně zboží za zboží. Řecký jazyk se rozšířil v oblasti kolem Středoziemního moře a umožňoval tak cestujícím snadnou komunikaci. Umístění mnoha řeckých měst u moře způsobilo, že se zvýšila poptávka po cestování po moři. Z let 480-425 př. n. l. pochází také první historicky doložené popisy cest z oblasti Středoziemního moře s popisem zajímavostí a památek, obyvatel, gastronomie, atd. Přestože cestování řeckých vládních úředníků bylo minimální kvůli existenci městských států, docházelo k cestování kvůli aktivní anebo pasivní účasti na sportovních akcích (jako např. na olympijských hrách, které vznikly v roce 770 př. n. l.).

Řecký geograf a historik Herodotos, který žil mezi léty 480-421 př. n. l., využíval cestování na poznávání zvyků a tradic. V jeho cestopisech se dozvíme o jeho cestování s léčebným cílem (Epidauros s Aeskulapovým chrámem) stejně jako o poutích k chrámům bohů (jako např. Delphi, ostrov Délos aj.). Dalším významným Řekem byl na přelomu tisíciletí řecký

historik a zeměpisec Strabón, autor díla *Geographica* (180 n.l.) a tvůrce základních pravidel pro kreslení map.

Římané se kvůli svým dobytelským ambicím a neustále se rozrůstající říši významně podíleli na výstavbě kontinentální cestovní sítě, což dokládá např. dochované *Itinerarium*, neboli popis suchozemských a vodních cest z dob panování císaře Diokleciána (280-305 n.l.). Dalším důvodem cestování, respektive migrace Římanů byla přelidněnost některých měst, která měla za následek změnu bydlení zejména v létě, kdy se Římané stěhovali do odlehlejších a pro odpočinek příjemnějších míst. Záliba Římanů v lázeňských termálních pramenech byla podnětem pro rozvoj lázeňského cestovního ruchu.

V tomto období dochází k postupnému zdokonalování kresby map. Na konci 3. stol. n. l. vzniká na svou dobu velmi propracovaná tzv. *Peutingerova mapa* (mapa byla pojmenovaná později podle svého majitele augsburského humanisty Konráda Peutingera, jenž ji získal v roce 1508), kterou tvoří jedenáct pergamenových listů (dvanáctý se nezachoval). Jsou na ní vyznačeny cesty římské říše, zastávky na cestách, lesy a města.

1.2.3 Středověk

Po zániku Římské říše docházelo k úpadku cest, a proto se cestování stalo obtížnějším i nebezpečnějším. V té době cestují především obchodníci, umělci, úředníci a také poutníci putující do náboženských center jako Řím, Santiago de Compostela, Jeruzalém, atd.

13. století je počátkem obchodních cest (hlavně za kořením, drahými kovy a nerosty), objevitelských a kolonizačních cest do zámoří, jejichž hlavním motivem bylo rozšiřování bohatství. Sekundárním motivem těchto cest bylo poznávání nových zemí a kultur.

Ve 13. století se také podnikaly obchodní cesty z Evropy do Asie. Nejznámějším kupec a cestovatel té doby byl Benátčan Marco Polo (žil mezi léty 1254-1324), který cestoval z Evropy do Asie, konkrétně do Číny, kde dokonce 17 let žil, a své zážitky a zkušenosti sepsal do knihy *Milion*.

V polovině 15. století se proslavil mořeplavec Kryštof Kolumbus¹⁹ (žil mezi léty 1451-1506), který při své výpravě směřované do Indie směrem na západ (která ovšem do Indie nakonec nedorazila), objevil novou zemi, resp. nový kontinent. Ten byl posléze pojmenován Amerika po dalším významném italském mořeplavci Amerigo Vespuccim (žil mezi r. 1454-1512), který po Kolumbovi podnikl řadu výprav k americkým břehům a jeho zážitky i popis

19 O jeho původu se vedou spory, ale předpokládá se, že pocházel z Janova.

přírody a obyvatel byly sepsány a vydány jako cestopisná četba. Prvním známým mořeplavcem, který doplul do Indie plavbou kolem jižní Afriky, se stal roku 1498 Vasco da Gama (žil mezi léty 1469-1524).

Tyto zámořské výpravy byly přínosné nejen z ekonomického a politického hlediska, ale znamenaly také velký přínos písemných zpráv o nově objevených zemích světa a přinášely nové informace sloužící pro zdokonalování map, podrobnější zachycení reálného světa, k čemuž také přispěla na svou dobu revoluční idea o kulatosti Země.

V období počínajícím 14. stoletím a přetrvávajícím až do 17. století (spadající již do novověku) bylo jedním z významných motivů cestování získávání zkušeností a vzdělání v zahraničí, poznávání jiných krajů a kultur a studium cizích jazyků. Cílem takto motivovaných cest byla často města s věhlasnými univerzitami, například Oxford a Cambridge v Anglii, Salamanca ve Španělsku, Sorbona v Paříži atd.

1.3.4 Novověk

V tomto období nadále, i když již v menším měřítku, pokračují objevitelské zámořské plavby. Proslavil se například dánský cestovatel a mořeplavec v ruských službách Vitus Bering, který v roce 1728 vedl tzv. kamčatskou expedici, jejímž cílem bylo zjistit pro cara Petra I. Velikého, zda je Asie propojena s Amerikou. V srpnu 1728 Beringova výprava proplula úžinou (později po něm pojmenovanou Beringův průliv) spojující Severní ledový oceán s Tichým oceánem a tímto Bering dokázal, že zmíněné kontinenty pevnina nespojuje.

Cestování je v té době určeno zejména bohatým a to především v letní sezóně. Teprve v polovině 19. století, kdy se rozšířilo používání vlakové dopravy, se stalo dostupné i pro další vrstvy obyvatelstva.

Za první formu „klasického“ cestovního ruchu se mohou považovat návštěvy lázní, které se staly módními mezi 16. a 18. stoletím.

V polovině 17. století začíná období tak zvaných Grand Tours, jedná se o předchůdce a zároveň počátek moderního turismu, končí v první polovině 19. století. Jde o cesty po evropském kontinentu vykonávané především anglickými aristokraty (později i ostatní evropskou aristokracií), mající většinou podobný itinerář s motivem poznání kultury, umění, jazyků, atd. Grand Tour mohla trvat od několika měsíců do několika let a mladí aristokraté byli většinou doprovázeni zkušeným průvodcem. Nejčastěji Grand Tour vedla přes Francii (Paříž), Švýcarsko

(Ženeva nebo Lausanne), Itálii (především Florenci, Benátky, Řím a Neapol), Německo (Berlín), Rakousko (Víděň) a Holandsko.

Angličané později svými prvními výstupy na Matterhorn přispěli k rozkvětu horolezectví a také jako první zimní hosté v Davosu a St. Moritz (Švýcarsko) roku 1863 zavedli zimní sporty.

Jedním z přelomových období ve vývoji cestovního ruchu se stalo také osvícenství, kdy jsou vydávána díla, která vyvolávají v mnohých současníkch touhu po cestování do přírody. Mezi taková díla patří například báseň Alpy uveřejněná v roce 1732 přírodovědci J. J. Scheuchzerem a Albrechtem von Hallerem. Významným dílem té doby byla Nová Heloida (Neuveille Héloise) vydaná roku 1756, ve které J. J. Rousseau hlásá návrat k přírodě. K pokračování nadšení pro přírodu a k proudění cizinců do alpských oblastí v 18. a 19. století přispěli i spisovatelé a básníci jako G.G.Byron, Ruskin a Goethe.

Významný vliv na vývoj cestovního ruchu měla průmyslová revoluce, jejíž dopady se projeví i v jiných oblastech lidské činnosti. Z pohledu dnešního vnímání cestovního ruchu může být 19. století označované jako přechod od cestování k cestovnímu ruchu, především díky dynamickému rozvoji dopravy silniční i železniční. A jelikož byla železnice lacinější, rychlejší a poskytovala jistý komfort cestování, podpořila rozšíření cestování pro širší spektrum obyvatelstva než doposud. Spolu s industrializací a se zaváděním pevné pracovní doby došlo také k nárůstu volného času obyvatel a motivem cestování se stalo uspokojování potřeby rekreace, regenerace sil, poznávání či uskutečňování volnočasových aktivit. S vynálezem lodního šroubu se začíná více využívat i lodní doprava.

Na konci 19. století se významnou osobností dějin cestovního ruchu stal Angličan Thomas Cook (žil mezi léty 1809-1892), který jako první organizoval hromadné poznávací zájezdy do různých koutů Evropy (později i zbytku světa), zahrnující nejen místa poznání, ale i dopravu a ubytování. V roce 1841 založil první cestovní kancelář na světě. Ve stejném roce uskutečnil svůj první hromadný organizovaný výlet z Leicesteru do Leoghbroughu při příležitosti otevření železniční tratě z Derby do Rugby, v roce 1855 pak uspořádal první zahraniční hromadný zájezd do Paříže na Světovou výstavu se zastávkami v Bruselu, na řece Rýnu, v Heidelbergu, v Baden-Badenu a v Štrasburku. V dalších letech organizoval další zájezdy do Švýcarska, Itálie a Egypta, a to nejen vlakem a lodí, ale dokonce i letadlem (roku 1919).

Další osobností, která přispěla k rozvoji novodobého cestovního ruchu, byl Němec Karl Beadecker (1801-1859), který je považován za zakladatele kvalitních tištěných průvodců. Svého

prvního knižního turistického průvodce „Cesta po Rýnu“ vydal v roce 1827. Komplexní turistický průvodce, který obsahoval kromě informací o kulturněhistorických pamětihodnostech také informace o přírodě, hospodářských poměrech a přehled o dopravě, nabídce ubytování a stravování včetně jejich cen, vyšel až v roce 1839. Jeho tištění průvodci měli umožnit a ulehčit cestování i středním vrstvám obyvatelstva.

1.3.5 Dvacáté století a současnost

Z cestovního ruchu, který byl dříve aktivitou provozovanou převážně menšinovou elitní skupinou majetných osob, se pomalu stává záležitost dostupná stále početnější skupině lidí. Ve 20. století, s výjimkou přestávek způsobených politickou a ekonomickou nestabilitou (v období světových válek a hospodářské krize), se prudce rozvíjí masový cestovní ruch²⁰, a to především po 1. a poté ještě rychleji po 2. světové válce. Za počátek celosvětového boomu cestovního ruchu jsou považována 60. léta. Zvýšená poptávka po cestování byla podpořena zdokonalující se dopravní infrastrukturou (zpřístupnění letecké dopravy veřejnosti a výstavba dálnic). Stejně tak byla budována i doprovodná infrastruktura (ubytovací a stravovací zařízení apod.) a byl vyvolán tlak na kvalitu poskytovaných služeb.

Své místo však má i individuální cestovní ruch motivovaný touhou po dobrodružství a poznání nových končin. Například v roce 1911 stanul norský polární badatel Ronald Amundsen jako první člověk na jižním pólu. Své zážitky popsal populárně vědeckou formou a rozšířil tak informační základnu cestovatelství.

V období před 1. světovou válkou cestují především bohaté vrstvy obyvatelstva, které se podílejí především na lázeňském cestovním ruchu. Kromě nich se ale také začínají na cestovním ruchu podílet i nižší vrstvy, rozmáhá se pěší turistika, cyklistika a motorismus. Toto vedlo k rozvoji materiálně-technické základny, především ubytovacích zařízení různých kategorií.

V období mezi dvěma světovými válkami se začínají statisticky zaznamenávat některá data související s cestovním ruchem a zkoumají se zákonitosti jeho rozvoje. Zkracování pracovní doby až na 8 hodin znamená prodlužování volného času a tím větší možnost účasti na cestovním ruchu pro všechny vrstvy obyvatel. Začínají se však objevovat jisté bariéry volného cestování, cestovní ruch začíná být regulován zásahy jednotlivých států v podobě ochranných opatření

20 “Masovost se projevuje jednak v růstu účasti obyvatelstva na cestovním ruchu a jednak v kvalitativním vlivu cestovního ruchu na socioekonomický rozvoj měst, oblastí a států. Masovost cestovního ruchu je třeba spojovat i s pravidelností, s jakou účastníci cestovního ruchu navštěvují určitá místa, oblasti a státy jako cestovní cíle.”

Citováno z: VYSTOUPIL, J.; ŠAUER, M.: Základy cestovního ruchu. Distanční studijní opora. 2006, s. 47-48

jednotlivých ekonomik a nových předpisů (celní, pasové, vízové apod.). Začínají vznikat různé mezinárodní organizace cestovního ruchu a svou činnost rozvíjí některé velké cestovní kanceláře. S příchodem světové hospodářské krize ve 30. letech dochází k útlumu cestovního ruchu.

Prudký rozvoj cestovního ruchu nastává po druhé světové válce, kdy se transformovaly a vytvářely nové mezinárodní vztahy a kdy se také začíná v civilu využívat válečná komunikační a dopravní technologie, pro cestovní ruch byl významný zejména rozvoj letectví. V tomto období se turisté zaměřují na plážový turismus, z něhož těží pobřežní země. Mezinárodní hotelové řetězce se rozšiřují po celém světě, letecká doprava se stává běžnému turistovi přístupnější, což přispívá k rozvoji mezinárodního cestovního ruchu, později se začínají provozovat charterové lety a vznikají nízkonákladové letecké společnosti. Mezi hlavní příčiny tohoto jevu patří urbanizace, dostatek volného času a zdokonalování dopravy. Rozvíjí se i mezikontinentální cestovní ruch, zpřístupňují se nové turistické destinace. V 60. letech se prosazuje segment obchodních cestujících a pomalu se zlepšuje kvalita ubytovacích i stravovacích zařízení. V sedmdesátých letech se rozvoj cestovního ruchu zpomalil kvůli ropné krizi a politické nestabilitě, na což navázala nastupující světová ekonomická recese. V osmdesátých letech se v odvětví cestovního ruchu ekonomická recese odráží hlavně ve zkracování délky pobytu, volbě levnějších ubytovacích zařízení a nižším čerpání služeb. V devadesátých letech pokračuje zpomalování tempa růstu mezinárodního cestovního ruchu kvůli všeobecnému zpomalení tempa ekonomického rozvoje a přetrvávající nezaměstnanosti. Značný vliv měla i krize v Perském zálivu.

Hned na počátku 21. století působila na vývoj cestovního ruchu řada negativních faktorů, jako např. teroristický útok v USA roku 2001 a irácký konflikt v roce 2003, či epidemie SARS, která měla negativní vliv především na příjezdy do regionu Asie a Pacifiku. Přesto však cestovní ruch, měřený mezinárodními příjezdy, nadále vzrůstal.

Současný velký rozvoj vědy a techniky napomohl ke snadnějšímu a rychlejšímu způsobu naplnění potřeby cestovního ruchu. Moderní informační technologie umožňují rychle a relativně levně získat kvalitní a přesné informace a také dokáží zprostředkovat splnění samotné potřeby (služby), např. rezervovat si zájezd, koupit si letenku či vstupenku apod.

Zatímco v minulosti byl mezinárodní cestovní ruch charakteristický svou koncentrací, jak prostorovou (pobřežní oblasti), tak sezónní (léto), stejně jako motivační (odpočinek a rekreace), a byl spojen především s cestami za sluncem a mořem, v poslední době se urychlila transformace

odvětví cestovního ruchu tak, aby byl schopný reagovat na změny ekonomické, kulturní, politické, technologické a demografické, a čím dál tím více se segmentuje a diverzifikuje.

2 Mezinárodní cestovní ruch

Cestovní ruch byl jedním z nejpozoruhodnějších ekonomických a sociálních fenoménů 20. století a nepochybně si udržuje tuto pozici i ve století 21. Každý rok se zvyšuje světový podíl obyvatelstva, které se účastní aktivit cestovního ruchu a pro většinu zemí se cestovní ruch rozvíjí jako jeden z nejdynamičtějších a nejrychleji rostoucích sektorů ekonomiky.

Mezinárodní cestovní ruch představuje v celosvětovém měřítku důležitou součást celkového cestovního ruchu. Tradičně se měří pomocí mezinárodních příjezdů a mezinárodních příjmů z cestovního ruchu. Podílí se asi 10 % na celkovém objemu světového cestovního ruchu (měřeného počty příjezdů) a podobné postavení má mezinárodní cestovní ruch i ve srovnání příjmů či výdajů. Zbytek tvoří domácí cestovní ruch.

Světová organizace cestovního ruchu (UNWTO) rozděluje svět do pěti turistických regionů, kterými jsou Afrika, Amerika, Asie a Pacifik, Evropa a Střední východ.

2. 1 Vývoj moderního mezinárodního cestovního ruchu

Moderní mezinárodní cestovní ruch se vyznačuje vysokou dynamikou růstu, a to nejvyšší ze všech sektorů světového hospodářství. V roce 1950 se uskutečnilo asi 25 miliónů zahraničních turistických příjezdů (nejvíce do Evropy), v roce 1970 to bylo kolem 166 mil., a v roce 1990 již 440 mil. V roce 1999 mezinárodní turistické příjezdy již dosahují asi 640 milionů a v roce 2005 již tato hodnota dosahuje přibližně 805 miliónů. Toto navýšení objemu mezinárodního cestovního ruchu představuje v průměru 6,5 % roční nárůst mezinárodních příjezdů mezi léty 1950 a 2005.²¹ V roce 2008 bylo zaznamenáno 924 miliónů turistických příjezdů.²² Mezi léty 1995 a 2007 činil nárůst turistických příjezdů v průměru více než 4% ročně, a to i přes stagnaci v letech 2001 a 2003 způsobenou teroristickými útoky v USA, SARS a dalšími problémy.²³ Pro lepší představu tohoto tempa rozvoje si stačí uvědomit, že za poměrně krátké období od roku

21 World Tourism Organization. Tourism Market Trends, 2006 Edition - Americas. 2007. Annex-3[on-line]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/historical/ITA_1950_2005.pdf>

22 World Tourism Organisation: World Tourism Barometer (vol. 7, No. 1) [on-line]. 2009, s. 3. [cit. 2009-07-05]. Dostupné na WWW: http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom09_1_en_excerpt.pdf

23 World Tourism Organisation. Tourism Highlights 2008 [on-line], 2009 .s. 1. [cit. 2009-08-12]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

1990 do roku 2008 se počet mezinárodních turistických příjezdů zvýšil více než dvojnásobně. A podle prognóz o dalším vývoji počet mezinárodních turistických příjezdů ve světě nadále poroste.

Během 2. poloviny 20. století byl vývoj cestovního ruchu nejmarkantnější pro Asii a Pacifik (mezi léty 1950 a 2000 zde byl průměrný roční růst mezinárodních příjezdů 13,1 %) a pro Střední východ (roční růst 10,1 %), kde byly vytvářeny nové turistické destinace, zatímco Amerika (roční růst 5,8 %) a Evropa (roční růst 6,5 %) byly v rychlosti nárůstu mezinárodních turistických příjezdů mírně pod světovým průměrem (6,8 %). Přesto však Evropa i Amerika patřily a stále patří k nejvyhledávanějším turistickým destinacím. Kolem roku 1950 jejich společný podíl v turistické návštěvnosti tvořil přibližně 95%, o padesát let později kolem 76% na světovém trhu.²⁴

Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu rostly taktéž vysokým tempem, roku 1950 představovaly asi 2,1 miliard amerických dolarů (z čehož 1,1 miliarda směřovala do Ameriky), roku 1990 asi 270 miliard dolarů.²⁵ V roce 2006 činily příjmy z mezinárodního cestovního ruchu již 742 miliard USD²⁶ a do roku 2008 se zvýšily na 944 miliard USD.²⁷

V průběhu několika uplynulých desetiletí stále více destinací investuje do rozvoje cestovního ruchu, rozvoj moderního turismu se pro některé z nich stal klíčovým faktorem pro sociálně ekonomický pokrok. A tak zatímco v roce 1950 patnáct nejnavštěvovanějších destinací přijalo 98% všech zahraničních turistů, v roce 1970 byl tento podíl 75 % a tento počet se snížil na 57 % v roce 2007, což odráží vznik nových destinací, mnoho z nich v rozvojových zemích.²⁸

Mezinárodní cestovní ruch je regionálně značně diferencován. Nejvýznamnější turistickou oblastí je Evropa, na kterou v roce 2006 připadalo 462,2 mil. zahraničních příjezdů, tj. skoro 55 % z celosvětového mezinárodního turismu (v roce 1990 činil tento podíl 60 %), podobná situace je i v příjmech z mezinárodního turismu (v roce 2006 kolem 377 mld. dolarů, tj. asi 53% celosvětového podílu). Druhou nejvýznamnější turistickou oblast představuje Asie a Pacifik (cca 167 mil. zahraničních příjezdů v roce 2006, tj. asi 20 %, podobný podíl dosahuje makroregion i

24 World Tourism Organization. Tourism Market Trends, 2006 Edition - Americas. Annex-3 [on-line]. 2007 [cit. 2009-08-05] . Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/historical/ITA_1950_2005.pdf>

25 World Tourism Organization. Tourism Market Trends, 2006 Edition - Americas. Annex-10 [on-line]. 2007 [cit. 2009-07-05]. Dostupné na: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/historical/ITR_1950_2005.pdf>

26 World Tourism Organisation. Tourism Highlights 2008 [on-line]. 2008.s. 1 [cit. 2009-08-12]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

27 World Tourism Organization: World Tourism Barometer (vol. 7, No. 2) [on-line]. 2009, s. 3 [cit. 2009-08-05]. Dostupné na www WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom09_2_en_excerpt.pdf>

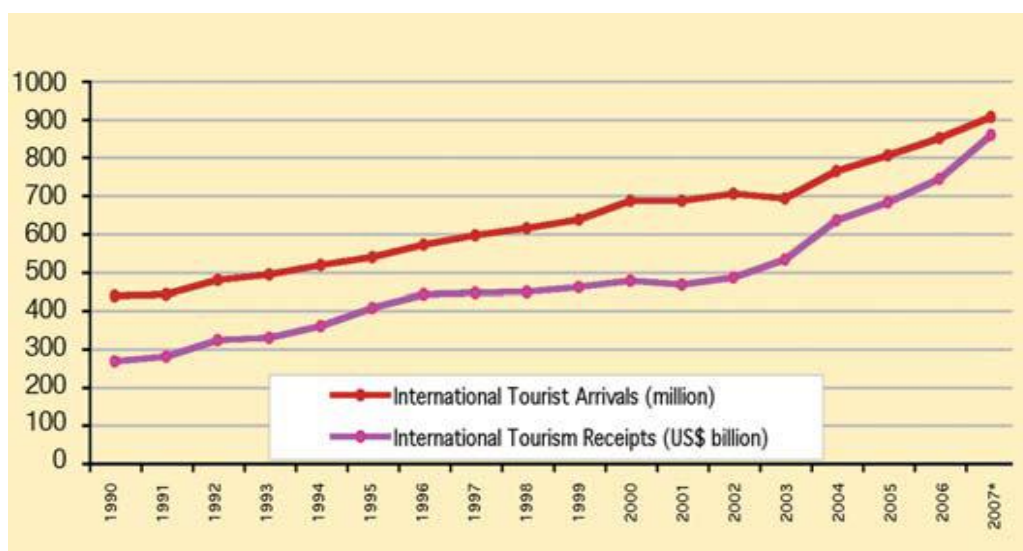
28 World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 .s. 1.

z hlediska příjmů z cestovního ruchu). Třetí nejvýznamnější je Amerika s téměř 136 mil. zahraničními příjezdy v roce 2006 (16%) a v totéž roce s příjmy více než 154 mld. dolarů (21 %). Další oblasti, jako je Afrika a Střední východ, dosahují podílu kolem 5% v mezinárodních turistických příjezdech a asi 3,5% v příjmech z mezinárodního cestovního ruchu.²⁹

V roce 2006 byla převažující motivací pro cestování do zahraničí dovolená motivovaná relaxací (přes 50 %). Dalšími často zmiňovanými důvody cest do zahraničí jsou služební cesty a ostatní důvody, jako např. návštěvy příbuzných a známých.

Většina uskutečněných zahraničních cest bývá na krátkou vzdálenost, dokonce často v rámci jednoho světového turistického regionu. Trend cestování mezi různými regiony však roste v poslední době rychleji než cestování v rámci jednoho regionu. V Evropě tvoří příjezdy zahraničních turistů z jiného turistického regionu něco málo přes 10 % a v Americe a Asii dokonce přes 20 % celkových příjezdů. Nejvýznamnější meziregionální pohyb turistů se uskutečňuje mezi americkým a evropským kontinentem.³⁰

Graf č. 1: Příjezdy mezinárodních turistů a příjmy z mezinárodního cestovního ruchu mezi léty 1990-2007

Pramen: UNWTO: Tourism Highlights 2008

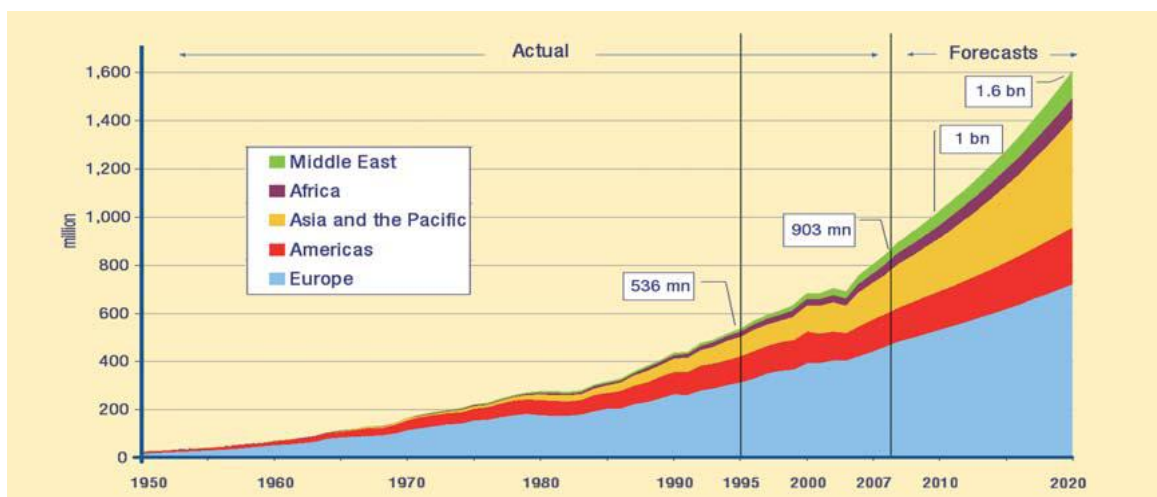
29 World Tourism Organisation. Tourism Highlights 2008 [on-line]. 2008.s. 3-41 [cit. 2009-08-12]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

30 Comisión Económica para América Latina y el Caribe. La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe [on-line]. 2008. s. 156. Dostupné na WWW: <<http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/1/36091/LCG2406e.pdf>>

2.1.1 Prognózy dalšího vývoje mezinárodního cestovního ruchu

Podle odhadů UNWTO bude mezinárodní cestovní ruch v příštích letech pokračovat v růstu okolo 4,5 % ročně. V absolutních hodnotách to znamená, že v roce 2010 by se počet mezinárodních příjezdů mohl pohybovat kolem 1 miliardy a v roce 2020 okolo 1,6 miliardy. Všechny regiony světa by měly mít zajištěn solidní růst mezinárodního cestovního ruchu, stejně tak lze počítat s růstem domácího cestovního ruchu.³¹

Graf č. 2: Mezinárodní turistické příjezdy mezi léty 1950-2020

Pramen: UNWTO: Tourism Highlights 2008

Podle WTTC se pro rok 2009 očekává, že podíl cestovního ruchu na HDP bude 9,4 % (tj. 5 474 miliard USD), v roce 2019 by se neměl tento procentní podíl příliš lišit (9,5%), ale má dojít ke zvýšení na asi 10 478 miliard USD. V roce 2009 by měl průměrný růst HDP z cestovního ruchu dosáhnout záporné hodnoty -3,5%, v příštích deseti letech se však očekává opětovný růst kolem 4%. Všechny regiony světa budou mít zajištěn solidní růst mezinárodního cestovního ruchu, stejně lze uvažovat o růstu domácího cestovního ruchu.³²

WTTC také předpokládá se, že zaměstnanost v cestovním ruchu v roce 2009 se bude na celkové zaměstnanosti podílet asi 7,6 %, což je asi 219,810 milionů pracovních míst (neboli 1 z každých 13,1 pracovních míst celkově). Za dalších deset let, v roce 2019, by to již mohlo být

31 World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 [on-line]. UNWTO, 2009.s. 1 [cit. 2009-08-12].

Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

32 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Executive Summary 2009 [on-line]. 2009, s. 3. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/exec_summary_2009.pdf>

v cestovním ruchu vytvořeno 275,688 milionů pracovních míst, tj. 8,4 % celkové zaměstnanosti, či 1 z každých 11,8 pracovních míst celkem.³³

WTTC také zmiňuje, že příjmy z mezinárodního cestovního ruchu by měly v roce 2009 tvořit asi 10,9 % celkových příjmů z exportu (tj. asi 1 980 miliard USD) a v roce 2019 by se měly pohybovat již kolem 4 132 miliard USD (9,8 % z celkových exportních příjmů).³⁴

2. 2 Ekonomický význam cestovního ruchu

Odvětví cestovního ruchu patří mezi nejvýznamnější součásti jak národních ekonomik, tak i světového trhu. “Cestovní ruch je důležitou aktivitou v mnoha velkých zemích, přispívá 5-10 % národnímu HDP. Avšak v některých menších zemích a zvláště v několika malých ostrovních státech v oblasti Karibiku, rovníkového Pacifiku a Indického oceánu cestovní ruch vytváří až 20-25 % HDP. Předpokládá se, že na mnoha místech, kde cestovní ruch je stále menšinové odvětví, může dojít v brzké době k jeho poměrně rychlému růstu a v budoucnosti může nabýt na významnosti.”³⁵

Pro některé rozvíjející se malé země s nedostatkem přírodních zdrojů se cestovní ruch se stal hlavní součástí strategie pro ekonomický rozvoj. V případě větších zemí se toto odvětví stává dalším zdrojem hospodářské diverzifikace, a může také přispět k rozvoji regionů, které neměly pro zlepšení své ekonomické situace na čem stavět (s výjimkou přírodních či architektonických krás a příznivým klimatem).

Cestovní ruch působí příznivě na zaměstnanost obyvatelstva tím, že dává příležitost pro tvorbu nových pracovních míst. Také má pozitivní vliv na tvorbu hrubého domácího produktu, a na platební bilanci státu, na příjmy státního rozpočtu i na místní rozpočty. Uvádí se, že mezinárodní cestovní ruch svým obratem kolem 600 mld. USD zaujímal v roce 1998 v mezinárodním obchodě první místo.³⁶ Dnes se mezinárodní cestovní ruch podle svých příjmů řadí na čtvrté místo mezi exportními odvětvími, hned za ropný průmysl a produkty chemického a automobilového průmyslu.

33 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Executive Summary 2009 [on-line]. 2009, s. 3. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/exec_summary_2009.pdf>

34 Ibid.

35 VYSTOUPIL, J.; ŠAUER, M.: Základy cestovního ruchu. Distanční studijní opora. 2006, s. 81

36 Ibid. s. 92

Podle odhadu WTTC cestovní ruch v roce 2000 zaměstnával asi 11 % pracovních sil a podílel se na tvorbě HDP ve světě téměř 11%.³⁷ V roce 2007 do odvětví cestovního ruchu spadalo jedno z každých dvanácti pracovních míst na světě (asi 8,3 % světové zaměstnanosti).³⁸

Navíc má mezinárodní cestovní ruch značný vliv na obchod se službami a devizové příjmy. Mezinárodní cestovní ruch bývá také označován jako skrytý export. U přibližně třetiny rozvojových zemí je cestovní ruch hlavním exportním odvětvím a pro více než 80% z nich je jedním z nejdůležitějších. Kromě toho je hlavním poskytovatelem zahraničních devíz pro mnoho zemí s nepřiliš rozvinutou ekonomikou, zejména malých ostrovních států. Například pro většinu zemí karibské oblasti sektor služeb představuje největší podíl jejich exportu, z toho asi dvě třetiny jsou spojeny s cestovním ruchem. V roce 2007 devizové příjmy z cestovního ruchu činily 856 milionů dolarů, což je téměř třetina celkové sumy příjmů světového obchodu se službami. Proto má cestovní ruch velký potenciál jako mechanismus přerozdělování bohatství mezi bohatými a chudými zeměmi.³⁹

Poptávka po cestovním ruchu velmi závisí na ekonomických podmínkách na velkých světových trzích. Když ekonomiky rostou, obvykle také stoupá úroveň disponibilního důchodu a s tím také částka, kterou lidé mohou utracet za cestovní ruch. Naopak zhoršením hospodářské situace se obvykle snižují výdaje na cestovní ruch. Obecně lze říci, že růst mezinárodních turistických příjezdů výrazně závisí na růstu ekonomického výkonu (měřeno HDP). Jak ukazuje následující graf, v letech, kdy je ve světě tempo ekonomického růstu vyšší než 4 %, bývá procento růstu objemu cestovního ruchu ještě vyšší než procento nárůstu HDP. Při ročním nárůstu HDP o méně než 2 % bývá procento růstu cestovního ruchu však nižší. A pokud byl růst HDP 3,5%, cestovní ruch rostl v průměru 1,3 krát rychleji než HDP. V období 1975-2000 rostl cestovní ruch průměrně o 4,6 % ročně (viz. Graf. č. 3).

37 VYSTOUPIL, J.; ŠAUER, M.: Základy cestovního ruchu. Distanční studijní opora. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 81

38 World Travel & Tourism Council. Progress and Priorities 2007/2008 [on-line]. WTTC, 2007, s. 6. [cit. 2009-07-14]. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/finpp_2007.pdf>

39 Comisión Económica para América Latina y el Caribe. La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe [on-line]. CEPAL, 2008. s. 149. Dostupné na WWW: <<http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/1/36091/LCG2406e.pdf>>

Graf č. 3: Růst HDP a mezinárodní turistické příjezdy

Pramen: Tourism and the world economy. World Tourism Organisation⁴⁰

2.2.1 Přínos mezinárodního cestovního ruchu pro národní hospodářství

Cestovní ruch se může významně podílet na rozvoji národního hospodářství. Má multiplikační efekt na ostatní hospodářská odvětví v zemi. Bezprostředně působí na rozvoj podniků a organizací, které zajišťují služby pro účastníky cestovního ruchu, jako např. ubytovací a stravovací zařízení, dopravní organizace, cestovní kanceláře, informační centra, směnárenské služby apod. Nepřímo působí i na jiná hospodářská odvětví, jako např. stavebnictví, zemědělství, obchod apod. Nejvýraznější přínos cestovního ruchu pro národní hospodářství tedy spočívá v podpoře nezaměstnanosti a rozvoji regionů a v přínosu pro platební bilanci země.⁴¹

Podle vlivu na platební bilanci hovoříme o cestovním ruchu aktivním či pasivním. O aktivní cestovní ruch se jedná při kladném saldu platební bilance generovaném příjezdy zahraničních turistů do země, tj. pokud příjmy dané země z cestovního ruchu převažují nad výdaji. O pasivní cestovní ruch jde při záporném saldu platební bilance, kdy výdaje cestovního ruchu dané země převyšují příjmy z něj. K odlivu finančních prostředků dochází, když domácí obyvatelé vyjíždějí do zahraničí (dochází k tzv. neviditelnému exportu).

K celkovému hodnocení významu cestovního ruchu v národní ekonomice se vytváří satelitní účty cestovního ruchu, což je specifický průřezový účet, který tvoří 14 vzájemně propojených tabulek a jehož základním úkolem je informovat o postavení cestovního ruchu v národním hospodářství.

⁴⁰ Dostupné na WWW: <<http://www.unwto.org/facts/eng/economy.htm>>

2.3 Problém rozvoje a udržitelnosti cestovního ruchu v destinaci

Většina zemí na světě vnímá cestovní ruch jako zdroj ekonomického růstu, avšak pro rozvoj tohoto odvětví nestačí jen to, že země disponuje různými historickými, přírodními, či jinými atraktivitami, ale aby se zde mohl rozvinout cestovní ruch, musí napřed investovat do turistické infrastruktury, dopravy, telekomunikací, elektřiny a kanalizace, školení lidských zdrojů, atd., aby bylo možné přilákat turisty a díky tomu zvýšit místní příjmy a zaměstnanost. Vyspělé země již touto infrastrukturou disponují, avšak pro rozvojové země toto může být problém, neboť nemají k dispozici potřebný kapitál, technologie ani know-how. A tak mnohdy vyhledávají pomoc přímých zahraničních investic. Ty jsou poskytovány především rozvinutými zeměmi. (Např. sídla asi 90 % mezinárodních hotelových společností se nachází ve vyspělých zemích).⁴²

Dalším problémem mohou být rozdíly v legislativě jednotlivých zemí, kolísání cen nákladů za energii a paliva, kolísání kurzů jednotlivých měn a záležitosti bezpečnosti země, které jsou zvláště po 11. září 2001 čím dál tím důležitější.

Současná mezinárodní finanční krize také ukázala, jak je situace turistických destinací zranitelná mezinárodní politickou a ekonomickou situací. Stejně důležitá je i situace zdravotní, epidemie chřipky A/H1N1 neboli tzv. „prasečí chřipky“, kvůli níž závratně poklesla v letošním roce především návštěvnost Mexika, je toho důkazem.

Dále je důležité zvážit, zdali pozitivní rozvoj cestovního ruchu neohrozí místní ekonomiku, životní prostředí, sociální a kulturní tradice. Cestovní ruch může mít nepříznivé dopady na místní obyvatelstvo, naruší-li jeho běžné aktivity, může přispět k rozkladu tradičních hodnot, ničení kulturního dědictví a životního prostředí, nebo k vzniku ilegálních aktivit, či nechtěné migrace. Pokud dojde k ničení přírodního prostředí v oblasti hojně navštěvované turisty, může tak dojít ke snížení atraktivity místa a tím pádem k poklesu návštěvnosti a snížení příjmů od turistů. Je potřeba najít rovnováhu a snažit se o udržitelný rozvoj cestovního ruchu, tj. „zajišťování potřeb účastníků cestovního ruchu takovým způsobem, který pomáhá rozvoji území s přihlédnutím k šetrnému využívání přírodních a kulturních hodnot a vede k dlouhodobé prosperitě dané oblasti, aniž by ohrozil uspokojení potřeb budoucích generací.“⁴³

41 Výkladový slovník cestovního ruchu vysvětluje, že platební bilancí se zpravidla míní “účet určitého státu zaznamenávající jeho transakce s ostatními státy a mezinárodními institucemi.”

42 Comisión Económica para América Latina y el Caribe. La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe [on-line]. 2008, s. 156 [cit. 2009-07-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/1/36091/LCG2406e.pdf>>

43 INDROVÁ, Jarmila. Mezinárodní cestovní ruch : vybrané kapitoly. 2007. s. 79

2.4 Regionální rozdělení příjmů a výdajů v mezinárodním cestovním ruchu

V roce 1998 průmyslově vyspělé a rozvinuté státy vyprodukovaly okolo 55 % příjmů z celkového mezinárodního cestovního ruchu, rozvojové státy 32 % a státy střední a východní Evropy 13 %.⁴⁴

Kontinent s nejvyššími příjmy z cestovního ruchu je jednoznačně Evropa. Jak vidíme v následující tabulce, oproti ostatním kontinentům má minimálně dvojnásobné zisky, tj. 376,9 miliard USD v roce 2006. Avšak žebříčku jednotlivých zemí s nejvyššími příjmy plynoucími z odvětví cestovního ruchu vévodí (s velkým rozdílem oproti ostatním zemím) Spojené Státy s 85,7 miliardami USD v roce 2006. Na druhém až čtvrtém místě se ale umístily evropské státy jako Španělsko, Francie a Itálie.

Tabulka č. 1: Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu v roce 2006

Světový region	Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu (v miliardách USD)	Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu za příjezd (v USD)
Svět	742	950
Evropa	376,9	890
Ásie a Pacifik	156,5	1 020
Amerika	154,1	1 200
Afrika	24,6	640
Střední východ	29,8	710
Stát		
1. USA	85,7	
2. Španělsko	51,1	
3. Francie	46,3	
4. Itálie	38,1	
5. Čína	33,9	
6. Velká Británie	33,7	
7. Německo	32,8	
8. Austrálie	17,8	
9. Turecko	16,9	
10. Rakousko	16,6	

Pramen: UNWTO: Tourism Highlights 2008

44 VYSTOUPIL, J.; ŠAUER, M.: Základy cestovního ruchu. Distanční studijní opora. 2006, s. 81

Zdrojové turistické trhy, tzn. státy, jejichž občané se velkou mírou podílejí na mezinárodním cestovním ruchu svými příjezdy a hlavně svými výdaji, se koncentrují v několika rozvinutých zemích Evropy, Severní Ameriky a Asie. Jak vidíme v následující tabulce, země s nejvyššími výdaji na mezinárodní cestovní ruch jsou v současnosti Německo, Spojené státy, Velká Británie.

V některých zemích mohou být výdaje na mezinárodní cestovní ruch větší než příjmy z něj. Ze zde uvedených tabulek můžeme vypožorovat, že mezi takové země patří například Německo, Velká Británie, či Japonsko. USA má kladné saldo platební bilance, neboť i když jsou výdaje na mezinárodní CR vysoké, příjmy z cestovního ruchu nad nimi převládají.

Tabulka č. 2: Výdaje na mezinárodní cestovní ruch v roce 2006

Stát	Výdaje za mezinárodní cestovní ruch (v miliardách USD)
1. Německo	73,9
2. USA	72,1
3. Velká Británie	63,1
4. Francie	31,2
5. Čína	24,3
6. Itálie	23,1
7. Japonsko	26,9
8. Kanada	20,5
9. Korejská republika	18,9
10. Rusko	18,2

Pramen: UNWTO: Tourism Highlights 2008

2.5 Mezinárodní turistické příjezdy do regionů a zemí světa

Mezinárodní turistické příjezdy v druhé polovině 20. století prudce narůstaly z 25 milionů turistů v roce 1950 na více než 920 milionů v roce 2008. V průběhu tohoto období vznikalo mnoho nových turistických destinací, což pomohlo rozšířit působnost tohoto odvětví téměř po celém světě.

Mezinárodní turistické příjezdy ve světě se prudce zvyšovaly hlavně ke konci 20. století a na začátku 21. století. Nejčastěji navštěvovaným regionem však stále zůstává Evropa, kam každoročně míří kolem poloviny účastníků cestovního ruchu. Region Amerika byl v roce 1990 druhým nejnavštěvovanějším, avšak tato situace se změnila, v roce 2006 jeho pozici nahradil

region Asie a Pacifik, kde počet turistických příjezdů rostl vyšším tempem a odsunul tak Ameriku na 3. pozici. Nejméně navštěvovanými jsou regiony Afrika a Střední východ, druhý zde jmenovaný však zaznamenal poměrně vysoké tempo nárůstu zahraničních příjezdů.

Tabulka č. 3: Mezinárodní turistické příjezdy dle světových turistických regionů

Region	Mezinárodní turistické příjezdy v roce 1990 (v mil.)	Mezinárodní turistické příjezdy v roce 2006 (v mil.)
Svět	436	847
Evropa	262,6	462,2
Asie a Pacifik	55,8	167
Amerika	92,8	135,8
Afrika	15,2	41,4
Střední východ	9,6	40,9

Zdroj: UNWTO: Tourism Highlights 2008

Podle UNWTO je v současnosti na prvním místě v žebříčku turistické návštěvnosti s velkým náskokem Francie, na druhém místě se umísťuje Španělsko a na třetím místě USA. Dalšími státy v pořadí jsou pak Čína, Itálie a Velká Británie. Do první desítky zemí s nejvyšším počtem mezinárodních turistických příjezdů se také umístilo i Mexiko a Německo, v posledních letech také Turecko a Ukrajina. (V roce 2002 patřily mezi deset nejnavštěvovanějších destinací místo Turecka a Ukrajiny také Kanada a Rakousko).

Tabulka č. 4: Mezinárodní turistické příjezdy v roce 2006 podle zemí

Stát	Mezinárodní turistické příjezdy (v mil.)
1. Francie	78,9
2. Španělsko	58,2
3. USA	51,0
4. Čína	49,9
5. Itálie	41,1
6. Velká Británie	30,7
7. Německo	23,5
8. Mexiko	21,4
9. Turecko	18,9
10. Ukrajina	18,9

Pramen: UNWTO: Tourism Highlights 2008

Regionem, ze kterého pochází nejvíce mezinárodních turistů, je dlouhodobě Evropa, odkud jich v současnosti pochází více než polovina. Dalšími v pořadí jsou region Asie a Pacifik, Amerika, Střední východ a Afrika. V níže uvedené tabulce vidíme, že toto pořadí bylo v roce 2006 stejné jako v případě mezinárodních turistických příjezdů.

Tabulka č. 5: Původ mezinárodních turistů podle regionů

Region	Počet vyslaných mezinárodních turistů v roce 1990 (v mil.)	Počet vyslaných mezinárodních turistů v roce 2006 (v mil.)
Evropa	252.7	475,2
Asie a Pacifik	58.9	165,9
Amerika	99.8	142,8
Afrika	9.9	24,9
Střední Východ	8.2	24,3
Nespecifikováno	6.6	14,2

Pramen: UNWTO: Tourism Highlights 2008

3 Současná situace cestovního ruchu v Latinské Americe

Na americký kontinent, zahrnující jak Severní Ameriku, tak Latinskou Ameriku i s karibskou oblastí v roce 2007 přijelo celkem 142,5 miliónů zahraničních turistů. (tzn. necelých 16 % účastníků mezinárodního cestovního ruchu) Z toho přijelo nejvíce, tj. 95,3 miliónů turistů, do Severní Ameriky, 19,9 miliónů turistů do Jižní Ameriky, jež tak předešla Karibiku, který se dlouhodobě umísťoval na druhém místě z amerických subregionů a do kterého v roce 2007 přijelo 19,5 miliónů turistů. Nejméně turistů (7,8 miliónů) přijelo do Střední Ameriky. Ve většině amerických subregionech byl rozvoj cestovního ruchu v posledních letech pozitivní a soustavný. Některé destinace, především v centrální Americe, získávají na oblibě a jezdí sem čím dál více turistů, zvyšuje se i počet turistů přijíždějících do Jižní Ameriky a karibské oblasti. Menší procentní přírůstek turistů je zatelný v Severní Americe a Mexiku. V roce 2007 Střední a Jižní Amerika vedla v rámci amerického kontinentu, pokud jde o zvýšení turistických příjezdů oproti předcházejícímu roku, a to o 10% a 6% resp. Příjezdy do karibské oblasti měly však stagnující charakter (+0,1%).⁴⁵

Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu v roce 2007 dosáhly v Americe celkem 171 miliard dolarů, což představuje 20% celkových světových příjmů z cestovního ruchu. Z toho 125,1 miliard dolarů putovalo do Severní Ameriky, 22,6 miliard dolarů do států v karibské oblasti, 17,6 miliard dolarů do Jižní Ameriky a pouze 6,3 miliard dolarů do Střední Ameriky. U všech subregionů byl zaznamenán od roku 1990 nárůst příjmů z mezinárodního cestovního ruchu.⁴⁶

Celkově jsou země Latinské Ameriky v současné době cílem jen přes 8 % účastníků mezinárodního cestovního ruchu (tento údaj zahrnuje jak příjezdy na kontinent, tak na ostrovy v Karibiku).⁴⁷

V roce 2005 disponovaly latinskoamerické destinace asi 1,9 milióny pokojů v hotelech a dalších ubytovacích turistických zařízeních. Nejvíce jich bylo v Brazílii (575 tisíc pokojů) a Mexiku (536 tisíc). V Argentině a Peru počet pokojů přesahoval 100 tisíc a další významné

45 World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 [on-line]. 2006, s. 7 [cit. 2009-08-12]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

46 Ibid. s. 7

47 Comisión Económica para América Latina y el Caribe. La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe [on-line]. 2008, s. 11 [cit. 2009-07-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/1/36091/LCG2406e.pdf>>

destinace měly kolem 20 až 70 tisíc pokojů. Nejméně ubytovacích kapacit (5-6 tisíc) jich má El Salvador, Paraguay a Nicaragua.⁴⁸

3.1 Vývoj cestovního ruchu v Latinské Americe ve 20. století

S nárůstem masového cestovního ruchu ve 20. století, začaly stávající přímořské destinace s příjemným teplým klimatem přitahovat větší objemy mezinárodních cestovatelů. Nárůst hospodářské soutěže a nadměrné využívání přírodního prostředí donutilo velké touroperátory hledat nové destinace, které by dokázaly uspokojit stále náročnější klientelu. To byla příležitost pro rozvoj cestovního ruchu v Mexiku a zemích karibské oblasti, které měly kromě jiného výhodu své polohy v blízkosti Spojených států. V regionu se brzy rozšířila turistická nabídka založená na modelu all-inclusive. Nicméně kolísání poptávky a ekologické problémy spojené s likvidací odpadu, znečištěním pláží a problém se zásobováním pitnou vodou způsobil, že konkurenční výhody těchto destinací se začaly snižovat. Proto velké (především hotelové) podniky začaly ve velkém modernizovat svá zařízení s cílem přilákat cestovatele s vyššími příjmy. Započaly i další projekty větších rozměrů.⁴⁹

Latinskoamerické destinace tak prošly v posledních desetiletích velkými změnami. Zlepšila se turistická infrastruktura, zvýšil se počet a kvalita ubytovacích zařízení, byla zde vystavěna zábavní a sportovní střediska (např. golfová hřiště), zlepšila se dopravní infrastruktura. Tohoto bylo dosaženo také díky zahraničním investicím. Tyto iniciativy se v latinskoamerické oblasti soustředily hlavně na pobřeží Mexika, Střední Ameriky (hlavně Kostariky a Panamy), do Brazílie a na některé ostrovy v Karibiku (zde především na Dominikánskou republiku).

Byly zde také započaty projekty, do kterých byl zapojen sektor nemovitostí, a to za účasti místních i mezinárodních společností. Zahraniční podniky sídlící ve vyspělých zemích zapojené do těchto projektů mohly těžit z nižších nákladů v latinskoamerické oblasti a zaměřily se na nabídku prázdninových sídel především pro zájemce z Kanady a Spojených států. Také došlo k budování a zlepšování další doprovodné turistické infrastruktury patřící k těmto komplexům, jako např. zábavných zařízení, golfových hřišť, přístavů, atp. Tyto velké projekty byly úspěšné v Mexiku a začínají se šířit i do dalších zemí jako je Brazílie, Kostarika a Dominikánská republika.

48 Comisión Económica para América Latina y el Caribe. La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe [on-line]. 2008, s. 11 [cit. 2009-07-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/1/36091/LCG2406e.pdf>>

49 Ibid, s.20

Pro mnoho karibských destinací, jsou významnými zdroji příjmů také jednodenní návštěvy cestujících účastníků se výletních plaveb. Tyto plavby na obrovských výletních lodích mají v posledních desetiletích roční dynamický růst kolem 10% ročně. Začaly se v Karibiku provozovat v sedmdesátých letech a poté se rozšířily do zbytku světa. A například na karibském pobřeží Mexika se počet uskutečňovaných výletních plaveb rychle zvyšoval. Zatímco v roce 1980 bylo zaznamenáno 143 tisíc příjezdů zahraničních návštěvníků na výletních lodích, v roce 1990 to bylo 890 tisíc návštěvníků, v roce 2000 již 3,5 miliónů a v roce 2005 dokonce 6,1 miliónů.⁵⁰

3.2 Turistické příjezdy do Latinské Ameriky

V roce 2000 přijelo do iberoamerických zemí Latinské Ameriky 44 531 tisíc turistů, což oproti roku 1990, kdy sem přijelo 28,164 miliónů turistů, představuje významný nárůst. V roce 2005 sem přijelo již kolem 52 miliónů turistů, což představuje asi 39% všech příjezdů mezinárodních turistů v rámci amerického kontinentu.⁵¹ A v roce 2006 přijelo do zemí Latinské Ameriky 66,6 miliónů turistů. Z toho téměř 2/3 turistů míří do Mexika a do karibské oblasti.⁵²

Roční navýšení příjezdů se v roce 2005 pohybovalo až kolem 10% např. v Dominikánské republice, El Salvadoru, Guatemale, Argentině, Chile, Kolumbii, Paraguayi, Peru a mezi 4-10% na Kubě, v Kostarice, Hondurasu a Panamě. Celkově se množství příjezdů zahraničních turistů do Jižní Ameriky mezi léty 2000 a 2005 zvýšily o 3 milióny, tzn. z 15 miliónů na 18 miliónů. Ve stejném období destinace ve střední Americe a v Karibiku zaznamenaly zvýšení příjezdů turistů z 8,8 na 12,3 miliónů a v Mexiku z 20,6 na 21,9 miliónů⁵³

Žebříček zemí se poněkud liší, pokud jde o mezinárodní příjezdy na straně jedné a příjmy z cestovního ruchu na straně druhé, avšak na nejvyšších příčkách zůstávají stejné státy, mezi které patří především Mexiko, Brazílie, Dominikánská republika, Argentina, Portoriko a Kuba.

Podle výzkumu světové turistické organizace (UNWTO) jezdí většina zahraničních turistů do zemí Latinské Ameriky za rekreací (asi 70%), kolem 14 % turistů uvádí jako hlavní důvod návštěvu příbuzných a známých, zdravotní, náboženské, či jiné důvody a přibližně 10 % lidí je motivováno obchodními či profesními zájmy. Za rekreací se cestuje hlavně do Dominikánské

50 World Tourism Organization. Turismo en Ibéroamerica: Panorama actual [on-line]. 2006, s. 4-5 [cit. 2009-08-04]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/americas/pub/sp/pdf/unwto_tur_ibero_lr.pdf>

51 Ibid. s. 4

52 World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 [on-line]. 2006, s. 7 [cit. 2009-08-12]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

53 World Tourism Organization. Turismo en Ibéroamerica: Panorama actual [on-line]. 2006, s. 6

republiky, na Kubu, do Peru, Argentiny a Kostariky. Za obchodem lidé jezdí především do Venezuely, Nikaraguy, Panamy, Brazílie, Kolumbie a Guatemaly.⁵⁴

Je logické, že většinu turistů, kteří do jednotlivých zemí Latinské Ameriky cestují, tvoří sami obyvatelé tohoto regionu. Pokud jde o Mexiko, Střední Ameriku a Karibik, 80% všech turistů tu tvoří obyvatelé amerického kontinentu a celých 66% jsou občané USA a Kanady. Pokud jde o Jižní Ameriku, zde obyvatelé kontinentu tvoří 69%, ale procento účastníků cestovního ruchu z USA a Kanady je mnohem nižší (pouze 14%). Avšak státy jako Kuba, Dominikánská republika, Brazílie, Bolívie a Venezuela přijímají dokonce 1/3 až 1/2 návštěvníků z Evropy, převážně ze států na Pyrenejském poloostrově, jako Španělsko, Portugalsko a Andorra. Významnými destinacemi pro turisty přijíždějící z Evropy jsou i Mexiko a Argentina. Návštěvníci z jiných kontinentů než Amerika a Evropa představují v Latinské Americe asi jen 1%, jen v některých státech o trochu více: 4-5% v Bolívii, Brazílii, Chile, Peru a 2-3% na Kubě, v Guatemale, Nicaragui, Panamě, Kolumbii a v Ekvádoru.⁵⁵

V počtu přenocování v zemích Latinské Ameriky hrají prim místní turisté, počet jejich přenocování je dvakrát až třikrát vyšší než u zahraničních návštěvníků.

3.2.1 Role turismu v ekonomice Latinské Ameriky

Turismus přispívá do HDP mnoha latinskoamerických zemí nezanedbatelnou částkou, v roce 2009 by se měl na HDP Latinskoamerických zemí podílet asi 6,6 procenty. Cestovní ruch byl měl v roce 2009 poskytnout 12 421 000 pracovních míst, což činí 6,4% všech pracovních pozic v Latinské Americe, (celosvětový průměrný podíl je v tomto roce 7,6%). Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu by měly v roce 2008 tvořit 8,9% celkových příjmů z exportu latinskoamerických zemí (53,1 miliard dolarů). Pro následující desetiletí se předpokládá, že se tato procenta budou zvyšovat.⁵⁶

V roce 2005 příjem z mezinárodního turismu v latinskoamerických zemích tvořil asi 34 miliard amerických dolarů, z toho nejvíce v Mexiku (asi 12 miliard), v Brazílii a v Dominikánské republice (v obou více než 3,5 miliard), v Argentině (2,8 miliard), Kostarice, na Kubě, v Chile,

54 World Tourism Organization. Turismo en Ibéroamerica: Panorama actual [on-line]. 2006, s. 8 [cit. 2009-08-04]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/americas/pub/sp/pdf/unwto_tur_iberolr.pdf>

55 Ibid, s. 8-9

56 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Latin America 2009 [on-line]. 2009, s. 5 [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/latinamerica.pdf>

Kolumbii, Peru (1-2 miliardy USD). V ostatních státech Latinské Ameriky je příjem z turismu menší než 1 miliarda USD.⁵⁷

Nejvýraznější podíl tvoří příjmy z turismu v ekonomice Dominikánské republiky, kde tvoří přes třetinu příjmů z celkového exportu. Více než 10% představují i v Kostarice, Guatemale, Hondurasu, Nikaragui a Uruguayi.⁵⁸

Pokud jde o podíl zaměstnanosti v turistickém sektoru k celkové, v roce 2005 byl jeden z nejvyšších v Dominikánské republice (74%), zatímco nejnižší v Peru a v Bolívii (20-25%). WTTC předpokládá, že v roce 2017 by odvětví cestovního ruchu v tomto regionu mohlo zaměstnávat 17 miliónů lidí.⁵⁹

V latinskoamerickém sektoru cestovního ruchu hrají důležitou roli i zahraniční investice. V Latinské Americe a karibské oblasti došlo k výrazné geografické specializaci. Španělské firmy dominují ve španělsky mluvících zemích karibské oblasti (Kuba, Dominikánská republika) a v Mexiku, portugalské a mexické podniky převažují v brazilské oblasti. Jamajské investice byly směřovány do některých okolních ostrovů v Karibiku a investice ze Spojených států plynou na mexické pobřeží Pacifiku a na některé karibské ostrovy jako Aruba, Bahamy, Portoriko a Sv. Kryštof a Nevis.

57 World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 [on-line]. UNWTO, 2006, s. 7 [cit. 2009-08-12].

Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

58 World Tourism Organization. Turismo en Ibéroamerica: Panorama actual [on-line]. 2006, s. 13

59 World Tourism Organization. Turismo en Ibéroamerica: Panorama actual [on-line]. 2006, s. 10

4 Turistické regiony Latinské Ameriky:

V této kapitole si představíme význam cestovního ruchu pro jednotlivé oblasti či státy Latinské Ameriky, jak z hlediska příjmů, které daná ekonomika z turismu získává, tak z hlediska množství příjezdů zahraničních turistů do země.

Pro větší přehlednost si území Latinské Ameriky rozdělíme na 4 turistické subregiony, při tomto rozdělení budeme vycházet z geografického hlediska:

1. Karibik
2. Střední Amerika
3. Mexiko
4. Jižní Amerika

Následující podkapitoly stručně pojednávají o cestovním ruchu v jednotlivých latinskoamerických subregionech (seřazených od turisticky nejméně významných po ty nejvýznamnější).

4.1 Střední Amerika

Je nejmenším a v současnosti nejméně navštěvovanějším z Amerických turistických subregionů, avšak s nejrychleji rostoucím počtem mezinárodních turistických příjezdů v současnosti. Cestovnímu ruchu se zde daří kromě jiného také díky zlepšení ekonomiky v těchto zemích, a proto dochází k nárůstu vnitroregionálního turismu.

Roku 2004 byla podepsána a v červnu 2005 ratifikována smlouva o Středoamerické zóně volného obchodu (Central American Free Trade Area), která zahrnuje Kostariku, Dominikánskou Republiku, Salvador, Guatemalu, Honduras, Nikaraguu a USA.

4.1.1 Příjmy z cestovního ruchu

Podle UNWTO příjmy z cestovního ruchu ve Střední Americe v roce 2005 dosáhly 4,65 miliard USD, což tvoří přes 3% z turistických příjmů v rámci amerického kontinentu. Většina států (s výjimkou Nikaragui) zde v posledních letech zaznamenala roční nárůst těchto příjmů přes 10%. Příjmy za příjezd, které roku 2005 činily 740 USD, jsou nižší než v Severní Americe a

Karibiku, ale vyšší než v Jižní Americe. V rámci tohoto subregionu byly v roce 2005 nejvyšší příjmy za příjezd v Panamě (1 110 dolarů), Kostarice (935 dolarů), nejnižší v Nikaragui (290 dolarů za příjezd).⁶⁰

4.1.2 Mezinárodní turistické příjezdy

Podle statistik UNWTO turistické příjezdy ve Střední Americe narůstaly mezi léty 1991 a 2000 průměrně asi o 8% ročně a růst pokračoval i přes hospodářský pokles mezi léty 2001-2003. V období mezi léty 2000 a 2007 rostly příjezdy průměrným tempem 8,6% ročně. Počet turistických příjezdů vzrůstal z 1,9 miliónu příjezdů v roce 1990, přes 2,6 miliónů příjezdů v roce 1995 a 4,3 miliónů příjezdů v roce 2000 na 6, 4 miliónů příjezdů v roce 2005 a 7,7 miliónů v roce 2007. Zvyšoval se i procentní podíl na turistických příjezdech v rámci celého amerického regionu, v roce 1990 byl jen 2%, v roce 2000 3% a v roce 2005 příjezdy do zemí Střední Ameriky tvořily 5% celkových příjezdů v rámci amerického kontinentu. Nejvíce turistů přijelo v roce 2005 do Kostariky (1,6 miliónů turistů) a do Guatemaly (1,3 miliónů), nejméně do Belize (237 tisíc).

Po roce 2005 je zde tempo růstu turistických příjezdů velmi pozitivní, vyšší než v severní Americe a Karibiku. V roce 2007 se oproti předcházejícímu roku zvýšil počet turistických příjezdů téměř o 10% (nejvyšší ze všech amerických regionů), o což se přičinila především Panama (nárůst o 31%) následovaná Kostarikou (+14%) a Hondurasem (+13%).⁶¹

4.2 Jižní Amerika

Mezi státy ležícími na kontinentu Jižní Ameriky je největší a také turisticky nejúspěšnější Brazílie. Na přelomu 20. a 21. století se některé země Jižní Ameriky dostaly do ekonomické a finanční krize, což se projevilo i v turistické sféře. Stejně jako v ostatních regionech, byl v letech 2001 a 2002 cestovní ruch poznamenán geopolitickou situací ve Spojených státech, ale také v Argentině. Brzy však byl znovu zaznamenán příznivější vývoj cestovního ruchu.

60 World Tourism Organization. Tourism Market Trends, 2006. Edition - Americas. UNWTO, 2007, s. 46

61 Ibid. s. 4-5

4.2.1 Příjmy z cestovního ruchu

Co se týče příjmů z cestovního ruchu, tento region nadále zaostává, ačkoliv i ty v posledních letech znatelně vzrostly, částečně díky vzrůstu hodnoty nejvýznamnějších místních měn oproti dolaru. V roce 2005 dosahovaly příjmy z cestovního ruchu v Jižní Americe 12,4 miliard USD, tj. 9 % celkových příjmů z cestovního ruchu na americkém kontinentu. Průměrný příjem za příjezd do Jižní Ameriky v roce 2005 byl 680 dolarů, tzn. nejnižší z amerických subregionů.

Největší příjmy z mezinárodního cestovního ruchu získala v roce 2005 nejnavštěvovanější Brazílie (3,86 miliard USD), na druhém místě v počtu příjmů je Argentina (2,73 miliard US\$) a třetí je Peru (1,31 miliard USD). Chile ve stejném roce obdrželo čtvrté nejvyšší příjmy (1,26 miliard USD), ačkoliv je třetí nejnavštěvovanější zemí regionu.⁶²

4.2.2 Mezinárodní turistické příjezdy

Podíl turistických příjezdů do Jižní Ameriky v rámci amerického kontinentu vzrostl z 8% v roce 1990 na skoro 14% v roce 2005. Také roční nárůst turistických příjezdů se rychle zvyšoval. Mezi léty 1990–2000 zde rostly turistické příjezdy průměrně o 7 % ročně, v dalším období 2000–2005 rostl počet příjíždějících turistů v Jižní Americe o 3,6 %. A tak zatímco v roce 1990 sem přijelo 7,7 miliónů turistů, v roce 1995 se tento počet zvýšil na 11,7 miliónů příjíždějících turistů, v roce 2000 již dosahoval počtu 15,3 miliónů turistů a v roce 2005 18,2 miliónů turistů.⁶³ V roce 2007 do Jižní Ameriky přijelo dokonce 19,9 miliónů turistů, čímž tento subregion překonal návštěvnost karibské oblasti, která byla před tímto rokem dlouhodobě vyšší.⁶⁴

V roce 2007 byl zaznamenán nárůst turistických příjezdů o 6 % (druhý nejvyšší mezi všemi americkými regiony) na čemž měla největší zásluhu Kolumbie a Ekvádor (oba státy zaznamenaly nárůst příjezdů o 13%). Chile (+11%) se těší z pokračující prosperity a investic do nových produktů, které stimulovaly růst příjezdů ze sousedních i některých ostatních zemí. Rok 2007 byl úspěšným i pro Peru (+11 %) a Argentinu (+9 %), která za to vděčí i příznivé změně kurzu. Nejnavštěvovanějšími destinacemi Jižní Ameriky jsou v současnosti Brazílie a Argentina, kam přijíždí přibližně polovina návštěvníků Jižní Ameriky. Do Brazílie přijelo 5,4 milionů

62 World Tourism Organization. Tourism Market Trends, 2006. Edition - Americas. UNWTO, 2007, s. 48-49

63 Ibid. s. 47

64 World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 [on-line]. UNWTO, 2006, s. 4 [cit. 2009-08-12].

Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

turistů v roce 2005 a do Argentiny 3,8 miliónů v témže roce.⁶⁵ Ačkoliv Brazílie byla nejnavštěvovanější zemí Jižní Ameriky i v roce 2007, počet příjezdů se v tomto roce snížil na 5 miliónů příjezdů. Mezi další turisticky nejnavštěvovanější země v Jižní Americe patří Chile, Uruguay (hojnými návštěvníky zde jsou Argentinci a Brazilci) a Peru (zejména díky předkolumbovským památkám).

4.3 Karibská oblast

Karibská oblast je známá svými bohatými dějinami, příjemným klimatem, nádhernou krajinou, kulturní pestrostí a přátelským obyvatelstvem. Většina zdejších destinací turisty láká svými přírodními podmínkami, především krásnými plážemi, některé i svým historickým dědictvím, které se odráží v jejich koloniální architektuře. Konají se tu také četné kulturní atrakce jako např. různé festivaly a karnevaly a disponuje i zázemím pro různé sportovní aktivity.

Karibské ostrovy, zejména Jamajka, Barbados a Aruba, jsou považovány za světovou špičku v oblasti udržitelného cestovního ruchu.

Podle WTTC zde mezi léty 1990 a 2000 došlo ke zvýšení hotelové kapacity o 66% na 252 300 pokojů a jejich počet se nadále navyšuje. Téměř polovina všech hotelových pokojů v Karibiku byla soustředěna v Dominikánské republice a na Kubě.

4.3.1 Příjmy z cestovního ruchu

V Karibiku je v dnešní době příjem z cestovního ruchu velmi důležitý, v některých státech v této oblasti je dokonce nejdůležitějším exportním odvětvím generujícím nejvyšší podíl devizových příjmů země. Dnes turismus přispívá do HDP karibských zemí asi 16% (přičemž světový průměr je asi 10%) a vykazuje průměrný růst necelých 4% ročně, čímž se velmi přibližuje světovému průměru.

Celkové příjmy z cestovního ruchu v karibské oblasti za rok 2005 činily 20,4 miliard dolarů a v roce 2007 dosahovaly 22,6 miliard dolarů. Nejvyšší příjmy z karibského turismu šly v roce 2007 do Dominikánské republiky (4 miliardy USD), Portorika (3,14 miliardy USD), na Bahamy (2,2 miliardy USD), na Kubu (necelé 2 miliardy USD) a na Jamajku (1,8 miliardy USD).

⁶⁵ World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 [on-line]. UNWTO, 2006, s. 7 [cit. 2009-08-12].
Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

Příjmy za příjezd do Karibiku byly v roce 2005 poměrně vysoké, dosahovaly průměrně 1 085 USD). Ostrovy, které tento průměr převyšovaly, jsou Anguila, Antigua a Barbuda (pro příští desetiletí se tu očekává průměrný růst cestovního ruchu o 3,8%), Aruba, Bahamy, Barbados, Bonaire, Bermudy, Kajmanské ostrovy, St Maarten, Turks a Caicos a americké Panenské ostrovy.⁶⁶

4.3.2 Mezinárodní turistické příjezdy

Příjezdy turistů do karibské oblasti v 90. letech 20. století rostly průměrným tempem kolem 7% ročně. Po deseti letech pozitivního růstu turistických příjezdů na konci 20. století (v roce 1990 sem přijelo 11,4 miliónů turistů, v roce 1995 již 14 miliónů turistů a v roce 2000 již 17,1 miliónů turistů), stejně jako i v ostatních amerických subregionech příjezdy turistů po newyorském záříjovém teroristickém útoku v roce 2001 klesly. Ale poměrně brzy, již v roce 2003, nastala jejich regenerace a v roce 2005 již počet mezinárodních příjezdů do této oblasti dosáhl 18,8 miliónů.⁶⁷ Některé karibské destinace byly sice negativně poznamenány v letech 2004 a 2005 hurikány, jiné však naopak těžily ze zájmu turistů. Vytíženost jednotlivých destinací byla tedy velmi rozmanitá.

Podíl turistů přijíždějících do karibské oblasti v rámci celé Ameriky činil v roce 2005 14 % (roku 1990 to bylo 12%, roku 2000 13%). Průměrný roční růst turistických příjezdů mezi léty 2000 a 2007 však představoval pouze 1,9%.⁶⁸ A v roce 2007 již příjezdy do karibské oblasti oproti předešlému roku vzrostly minimálně, měly spíše stagnující charakter (+0,1%).⁶⁹

Tři státy, které patří k největším v této oblasti, jsou zároveň těmi nejnavštěvovanějšími. Jsou jimi Dominikánská republika, Portoriko a Kuba. Do Dominikánské Republiky v roce 2005 přijelo 3,7 miliónů turistů a cestovní ruch tu nadále úspěšně vzrůstá. Stejný počet turistů přijel v roce 2005 i do Portorika. Ostrov Kuba roku 2005 navštívilo 2,3 miliónů turistů. Další turistickou destinací karibské oblasti, kde počet příjezdů mezinárodních turistů přesahuje 1 milión, je Jamajka s 1,5 milióny příjezdů za rok 2005. Úroveň turistických příjezdů na Bahamách se od roku 1990 udržuje na přibližně stejné úrovni, v roce 2005 to bylo 1,6 miliónů příjezdů.⁷⁰

66 World Tourism Organization. Tourism Market Trends, 2006. Edition - Americas. s. 44

67 Ibid, s. 42

68 Ibid.

69 World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 [on-line]. UNWTO, 2006, s. 3 [cit. 2009-08-12].

Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>

70 World Tourism Organization. Tourism Market Trends, 2006. Edition - Americas, s. 42

Podle studie WTTC nejčastěji přijíždí do Karibiku návštěvníci ze Spojených států, což je vzhledem k jejich blízkosti logické, o něco méně jich přijíždí z Kanady a na třetím místě se umísťují turisté pocházející z evropských zemí. Vnitroregionální turistické cesty v Karibiku se na počátku 20. století podílejí na celkovém počtu turistických příjezdů méně než 7 %. Jedním z problémů v této oblasti je nedostatečná síť letecké dopravy mezi jednotlivými karibskými ostrovy.⁷¹

4.4 Mexiko

Mexiko je nejseverněji umístěná země Latinské Ameriky, na severu hraničí se Spojenými státy. Bylo objeveno a dobyto Hernánem Cortézem na počátku 16. století. Poté po tři staletí poté spadalo pod španělskou nadvládu, až do dosažení nezávislosti na počátku 19. století. Ani následně to však nemělo ve svém vývoji jednoduché. Volby konané v roce 2000 znamenaly poprvé od roku 1910 (počátku mexické revoluce), že opoziční kandidát Vicente Fox z Národní strany akce (Partido Acción Nacional, zkratka PAN) porazil vládní Institucionální revoluční stranu (Partido Revolucionario Institucional). V roce 2006 se pak stal prezidentem další kandidát PAN, Felipe Calderón.

Během několika posledních desetiletí se cestovní ruch v Mexiku stal motorem pro národní rozvoj díky tomu, že ovlivňuje příliv devíz, nárůst zaměstnanosti a podporuje regionální rozvoj.

Mexiko dlouhodobě patří mezi 10 nejnavštěvovanějších zemí na světě. V rámci celého amerického kontentu je 2. nejnavštěvovanější zemí (po USA) a to také znamená, že je turisticky nejvyhledávanější latinskoamerickou destinací. Příjmy z cestovního ruchu má z latinskoamerických destinací také nejvyšší.

Mexiko disponuje mnoha turistickými atraktivitami, ať už přírodními, historickými nebo kulturními, které lákají zahraniční návštěvníky. Nachází se zde četné památky předkolumbovských civilizací, rozmanitá krajina, krásné pláže i velká města. Rozšířenou formou cestovního ruchu je turismus plážový, avšak na své si zde přijdou i zájemci o další formy cestovního ruchu, jako je například turismus poznávací, či ekoturismus.

71 World Travel & Tourism Council. The Caribbean: The Impact of Travel&Tourism on Jobs and the Economy [online]. 2004, s. 22. [cit. 2009-07-05]. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/caribbean2004.pdf>

Mexický domácí cestovní ruch mnohonásobně převyšuje mezinárodní cestovní ruch v zemi. Jestliže v roce 1970 byl podíl zahraničních turistů na mexickém cestovním ruchu 67 %, v roce 2005 to bylo již pouze necelých 20 %. Hlavní příčinou zahraničního zájmu o Mexiko je vysoký podíl tradičních turistů z USA.⁷²

Velká města, jako je například Ciudad de México, Guadalajara a Monterrey, disponují velkou hotelovou kapacitou, většina hotelů se však nachází v přímořských střediscích. I přestože jsou organizovány a propagovány poznávací výlety po vnitrozemí, většinu turistů přijíždějících do této země lákají pobřežní destinace. Nejdůležitějšími přímořskými destinacemi jsou Cancún, ostrov Cozumel na pobřeží Karibiku, Acapulco, Puerto Vallarta, Mazatlán, Ixtapa-Zihuatanejo, Huatulco, Manzanillo, Los Cabos a la Paz Guaymas na tichomořském pobřeží, Veracruz, Tampico, Tuxpan a Progreso v Mexickém zálivu.

Podrobněji se o vývoji a významu cestovního ruchu v Mexiku zmíníme v následující kapitole.

72 Česká centrála cestovního ruchu: Mexiko [on-line] CzechTourism, 2005. 8 s. Dostupné na WWW:
<http://www.czechtourism.cz/files/statistiky/country_reports/mexico.pdf>

5 Vývoj cestovního ruchu ve vybraných zemích Latinské Ameriky:

5.1 Cestovní ruch v Mexiku

5.1.1 Vývoj cestovního ruchu v Mexiku:

Cestovní ruch má v Mexiku dlouhou tradici, již v 19. století zde cestovali jak domácí, tak zahraniční turisté. V této kapitole se však budeme zabývat vývojem novodobého cestovního ruchu, který se rozvíjí především v období následujícím po 2. světové válce a k němuž existuje více pramenů, z nichž můžeme čerpat informace.

Vývoj moderního cestovního ruchu v Mexiku je možné rozdělit na čtyři období:

1. Od konce druhé světové války v roce 1945 až do zavedení tryskových letadel v civilní letecké dopravě v roce 1958.
2. Mezi 1959 a 1970, kdy se zahajuje plánování turistických středisek v Cancúnu a Ixtapa.
3. Po roce 1973, kdy turistická centra začínají fungovat a ukazovat první výsledky.
4. Současnost od roku 2000.

Ad 1) 1945-1958

Moderní cestovní ruch se v Mexiku rodí po druhé světové válce, kdy došlo k rozvoji letectví. Jelikož v Evropě probíhá rekuperace poválečných ekonomik, mezinárodního cestovního ruchu se účastní především obyvatelé USA, z jehož blízkosti může Mexiko těžit. V tomto období lákají turisty především plážové destinace.

Po skončení 2. světové války se situace domácího hospodářství začala zhoršovat v důsledku snížení exportu, zejména toho, který byl zaměřen na americký trh, a mexická vláda se rozhodla podpořit rozvoj země prostřednictvím industrializace. Problémem však byl nedostatek kapitálu a investic na její podporu. Stát však rozpoznal důležitou roli cestovního ruchu jako aktivity, která by mohla poskytnout potřebné devizové finanční prostředky pro transformaci průmyslu a k vyrovnaní platební bilance. Prezident Miguel Alemán (v této funkci byl mezi léty 1946-1952) již během své prezidentské kampaně prohlašoval, že domácí i zahraniční cestovní ruch by mohl být užitečný pro rozvoj mnoha oblastí země, pro zvýšení příjmů domácích obyvatel, pro stimulaci dalších ekonomických aktivit i oživení produktivity regionů. Během své vlády výrazně podpořil vznik prvních turistických středisek, jako je např. Acapulco, Manzanillo, Mazatlán, Puerto

Vallarta, Cabo San Lucas, Cozumel, Isla Mujeres, Veracruz, Mérida, Ciudad de México a Guadalajara. Jedním z nejzásadnějších kroků bylo přijetí prvního federálního zákona o cestovním ruchu v roce 1949, který se zaměřuje především na korigování poskytování služeb v oblasti cestovního ruchu, schválení sazeb a posouzení vhodnosti otevření turistických zařízení. Také určuje pravomoce Ministerstva vnitra při propagaci mexického cestovního ruchu na domácí i mezinárodní scéně.

Na počátku 50. let však přetrvávala špatná ekonomická situace a roku 1954 došlo k devalvaci mexického pesa. Cestovní ruch byl považován za vhodný nástroj pro zlepšení situace a k vytváření chybějících devíz, proto se uskutečnila řada pobídek pro růst hoteliérství, jako například snížení dovozního cla pro stavební materiál, zřízení úvěrového systému na podporu budování kapacit pro ubytování turistů, atp.

Prezident Adolfo Ruiz Cortines (1952-1958) se zaměřil se na výstavbu silničních infrastruktur pro využití k cestování a výdaje cestovatelů chtěl využít na zlepšování ekonomických podmínek v některých regionech země. Také podpořil domácí cestovní ruch jako nástroj k posílení národní identity.

Mezi lety 1945 a 1957 tak bylo uskutečněno několik akcí podporujících zlepšení přístupové infrastruktury a tímto přispívající k rozvoji země, k propagaci cestovního ruchu a usnadnění cestování pro zahraniční návštěvníky. Co se týče pozemní infrastruktury, byl zaznamenán vysoký nárůst národní silniční sítě. Byly vybudovány některé nové silniční a dálniční úseky, byla dokončena Panamerická dálnice vedoucí z Ciudad Juárez na hranice s Guatemalou, bylo podpořeno využití autobusů pro domácí cestovní ruch a postavena první autobusová centrála v Guadalajaře, také byla zřízena Comisión Mexicana de Caminos. Pokud jde o leteckou infrastrukturu, došlo ke zlepšení na letištích v Ciudad de Mexico, Acapulco a Tijuana, svou činnost zde začaly provozovat mezinárodní letecké společnosti jako jsou Air France, KLM, Aerovias Guest a Pan Am. První komerční let mezi Mexikem a Evropou se uskutečnil v roce 1948 (Madrid-Ciudad de México) .

Ubytovací sektor také pocítil značný vývoj. Zatímco v roce 1946 zde bylo pouze 4 200 pokojů, v roce 1958 již v Mexiku existovalo 2 998 hotelů s 82 438 pokoji.⁷³ K uspokojení rostoucí poptávky v této době byly poskytnuty finanční prostředky zahraničních i domácích

1 73 Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública: Turismo-Antecedentes. [online]. [cit. 2009-08-15]
Dostupné na WWW: <http://archivos.diputados.gob.mx/Centros_Estudio/Cesop/Eje_tematico/2_turismo.htm>

investorů na rozvoj tohoto sektoru a začaly zde operovat hotelové řetězce jako West International či Hilton.

Během 50. - 70. let se v Mexiku samovolně rozvíjela některá turistická centra, jako Acapulco a Veracruz, reagující na národní a mezinárodní poptávku po plážových destinacích.

Ad. 2) 1959-1970

V této době se již začínají ukazovat první pozitivní výsledky cestovního ruchu v mexické ekonomice, ve které je zdrojem devíz, vytváří pracovní místa a přispívá k rozvoji regionu. Tehdejší prezidenti, Adolfo López Mateo (1958-1964) a Gustavo Díaz Ordaz (1964-1970) označili cestovní ruch za nástroj k podpoře hospodářství země.

V letech 1960–1970 turistická letoviska v Karibiku a na jihu Spojených států zaznamenaly velký boom. Dopomohlo tomu celkové zvýšení zájmu o cestování a rekreaci jako součást moderního stylu života a nárůst poptávky po plážových destinacích, došlo ke zvýšení komerčního využití letadel pro dopravu turistů a nárůstu leteckých tras. Také se začala vyvíjet snaha vyspělých zemí na pomoc zemím rozvojovým, byl vytvořen např. program mezinárodní spolupráce Alianza para el Progreso de Latinoamérica, stejně tak i Světová banka nebo Interamerická rozvojová banka poskytují úvěry na stavbu infrastruktury, což pomáhá rozvoji cestovního ruchu, začínalo se zvažovat i financování projektů cestovního ruchu mezinárodními fondy. Byla stavěna nová letiště, silnice i hotely, vznikaly nové cestovní kanceláře. Nárůstu příjezdů zahraničních návštěvníků do Mexika napomohla i revoluce na Kubě, kvůli které museli Američané, kteří tento ostrov do té doby hojně navštěvovali, hledat nová prázdninová střediska.

Po roce 1954 již nastala v Mexiku ekonomická stabilita, hodnota mexického pesa v období mezi léty 1954-1976 zůstávala stabilní, avšak problémem byla velká nerovnováha v distribuci příjmů, neboli velké rozdíly mezi bohatými a chudými. To přispělo k neklidné sociální situaci v zemi. Vzhledem k velkému růstu populace byla také velkým problémem nezaměstnanost. Vláda se soustředí na cestovní ruch jako na prostředek pro nárůst pracovních míst, na která se mohly rychle zapracovat málo kvalifikované pracovní síly, a který také přispívá k financování hospodářského i sociálního rozvoje země. S tímto argumentem federální vláda rozšířila své přímé zapojení do vlastnictví a provozování podniků v cestovním ruchu.

Překážkou pro rozvoj cestovního ruchu v některých destinacích byla omezená hotelová kapacita. V 60. letech zde však začaly vznikat různé hotelové řetězce, jak domácí, tak mezinárodní, a tak dochází ke zvýšení sumy investic z veřejného sektoru i ze zahraničí, které se

zaměřují zejména na dva hlavní aktéry domácího cestovního ruchu, jimiž jsou právě letecké společnosti a hotelové řetězce. V roce 1964 tu již existovalo 3 333 ubytovacích zařízení s celkem 92 954 pokoji. Hotelová zařízení byla soustředěna převážně ve státech Guerrero, Jalisco, Tamaulipas, Veracruz a Distrito Federal.⁷⁴

Mezi nejnavštěvovanější mexická turistická centra té doby patřilo Acapulco (hlavní cíl plážového CR), Puerto Vallarta, Mazatlán a Cozumel.

Ačkoliv v 50., 60. i částečně v 70. letech většina návštěvníků využívala silniční dopravu, začínala se zvyšovat i význam letecké dopravy, která se začala postupně rozšiřovat. V tomto období vláda koupila společnost Mexicana Airlines a získala kontrolu nad všemi letišti v zemi. Byla budována nová letiště pro mezinárodní lety ve velkých městech po celé zemi (např. Acapulco, Minatitlán, Tijuana, Guadalajara, Mazatlán, a Puerto Vallarta) a modernizována ta stávající (Ciudad de México, Mérida, Tapachula, Nuevo Laredo, Tampico a Hermosillo). Rozšířil se počet domácích i mezinárodních leteckých tras, byly zahájeny nové pravidelné linky spojující Mexiko s Los Angeles v Kalifornii, či s Evropou, což přispělo ke zvýšení příjezdového cestovního ruchu. V roce 1974 existovalo v zemi 23 leteckých společností provozujících lety po 80 různých trasách.⁷⁵ Také pokračovala výstavba pozemní infrastruktury.

Jednou z důležitých aktivit, které měly zvýšit turistickou návštěvnost, byla propagace Mexika v zahraničí. Na základě mezinárodních dohod a úmluv zřídil Departamento de Turismo mezi léty 1959 a 1964 patnáct zahraničních poboček, dvanáct z nich v USA, dvě v Kanadě a jednu v Argentině.⁷⁶ V rámci mezinárodní propagandy se začleňuje mezi turistické atrakce kromě pláží i mexická historie, kultura a umění Mexika, zdůrazňují se např. národní i regionální zvyky, folklór, architektura, atp. V tomto období byla budována muzea a prováděny rekonstrukce památek z předkolumbovské a koloniální doby. Olympijské hry, které se konaly v Mexiku v roce 1968 a Mistrovství světa ve fotbale roku 1970 byly událostmi sloužícími k mezinárodní propagaci mexického cestovního ruchu a přilákání zahraničního kapitálu.

V souvislosti s industrializací probíhala intenzivnější migrace z venkovských oblastí do měst, to částečně zapříčinilo izolaci některých oblastí se špatnou infrastrukturou a nerozvinutou ekonomickou aktivitou. Proto vláda začala také realizovat opatření na integraci těchto oblastí a

74 Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública: Turismo-Antecedentes. [online]. [cit. 2009-08-15] Dostupné na WWW: <http://archivos.diputados.gob.mx/Centros_Estudio/Cesop/Eje_tematico/2_turismo.htm>

75 Centro de Estudios Superiores en Turismo: Estudio de Gran Visión del Turismo en México: Perspectiva 2020. (Reporte Analítico). Secretaría de Turismo. Ciudad de México, 2002, s. 49. [cit. 2009-06-28] Dostupné na WWW: <<http://www.sectur.gob.mx/work/sites/sectur/resources/LocalContent/14661/4/GranVision.pdf>>

76 Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública: Turismo - Antecedentes. [online]. op.c.

cestovní ruch byl považován za jeden z možných nástrojů jejich ekonomického rozvoje, svému multiplikačnímu efektu, kterým působí na rozvoj ostatních odvětví a generování devíz.

V roce 1963, kdy do Mexika dorazilo kolem jednoho miliónu turistů, byl představen Národní plán cestovního ruchu, který definoval základy pro zahájení velkých projektů pro rozvoj cestovního ruchu. Mezi hlavní úkoly patřilo budování infrastruktury a přilákání investic do odvětví CR. Objevila se myšlenka zahájení plánované výstavby nových velkých turistických center. Pro tyto účely bylo vybráno několik destinací nacházejících se na mexickém pobřeží a majících společné vlastnosti, kterými byly příznivá poloha ve vztahu k domácím i zahraničním zdrojovým turistickým trhům a umístění v méně rozvinutých regionech země. Mezi těmito středisky byl například jsou Cancún, či Ixtapa. Tyto plány byly silným impulsem pro zahájení investic do cestovního ruchu od mezinárodních finančních organizací, jako jsou Světová banka či Interamerická rozvojová banka.

V období 60. let však začal nekontrolovatelně stoupat počet tuzemských turistů vyjíždějících do zahraničí, vzrostl z 63 tisíc v roce 1960 na 1,165 miliónů příjezdů v roce 1970, což mělo velmi negativní dopad na platební bilanci země.⁷⁷ Vláda dokonce v roce 1967 navrhla opatření na omezení cestování za účelem snížení proudění Mexičanů do zahraničí, ale toto bylo silně zkritizováno za porušení lidské svobody pohybu.

Ad 3) 1973-1999

Na počátku sedmdesátých let se v souvislosti s celosvětovou hospodářskou krizí ve světě projevuje celkový pokles turistických příjezdů. Ropná krize však přispěla k hospodářskému vzrůstu Mexika založenému na produkci a exportu mexické ropy. Zvyšuje se také technologický pokrok v oblasti telekomunikací. V oblasti cestovního ruchu začínají působit velcí touroperátoři, kteří nabízejí kompletní turistické balíčky obsahující dopravu, ubytování, případně stravu nebo i pronájem automobilu.

Do plánů na rozvoj cestovního ruchu v Mexiku v té době nebyly zahrnuty některé trendy mezinárodního cestovního ruchu. Výstavba ubytovacích zařízení byla považována za přípravu pro zvýšení budoucí poptávky po cestovním ruchu a některé další elementy, jako například dopravní síť, byly odsunuty do pozadí. Urbanizace a rozvoj infrastruktury (zejména hotelové a letecké) se staly hlavními pilíři pro růst národního cestovního ruchu, doprovázené institucionální

⁷⁷ Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública: Turismo-Antecedentes. [online]. [cit. 2009-08-15] Dostupné na WWW: <http://archivos.diputados.gob.mx/Centros_Estudio/Cesop/Eje_tematico/2_turismo.htm>

snahou o propagaci a reklamu mexických destinací. Stát byl přímo odpovědný za investování do prioritních a strategických projektů, soukromé investice jen doplňovaly investice veřejné.

Nejdůležitější událostí cestovního ruchu v tomto období byl začátek provozu nových plánovaných středisek, jejichž realizace byla započata koncem 60. let. V Cancúnu se tak stalo kolem roku 1975 (v té době do Mexika přijíždělo přes 3 milióny turistů ročně). Vývoj turistického střediska v Cancúnu byl velmi úspěšný a časem se stal nejdůležitější turistickou destinací v zemi. Vládní investice do infrastruktury zde napomohly, aby se z něj stal pól hospodářského růstu. Plány na ostatní centrálně plánovaná plážová střediska byly také realizovány, ale úspěchu Cancúnu nedosáhly.

Ve stávajících turistických střediscích se však objevuje řada sociálních a ekologických problémů. V Acapulcu, hlavním turistickém centru té doby, začalo působit vážné problémy ekologické poškození způsobené především jeho turistickým přesycením. I v Cancúnu se začaly ukazovat negativní dopady rychlého nárůstu cestovního ruchu.

V této době došlo k velkému rozšíření hotelových řetězců, především zahraničních, ale i domácích, ne všechny však byly konkurenceschopné. Bylo třeba přilákat do turistických středisek návštěvníky, tomu napomohli velcí zahraniční touroperátoři, kteří ve spolupráci s leteckými společnostmi a hotelovými řetězci postupně získávali kontrolu nad turistickým trhem.

V době, kdy byl prezidentem Luis Echeverría Álvarez (1970-1976) i později za prezidenta Josého Lópeze Portilla (1976-1982), se politika cestovního ruchu orientovala na domácí trh, což napomohlo vzniku turistických organizací pobízejících domácí poptávku. Např. v roce 1974 byl vytvořen FONATUR a Ministerstvo turismu (viz. následující kapitola).

Pokud jde o dopravní infrastrukturu, nadále bylo podporováno rozšiřování letištní sítě, z 33 letišť pro lety na krátkou vzdálenost v roce 1976 stoupl jejich počet na 49 v roce 1981.⁷⁸ Během tohoto období však došlo ke snížení podpory na budování silniční sítě. Za vlády prezidenta Miguela de la Madrid Hurtado (1982-1988) byly povoleny charterové lety. V této době také začala výstavba infrastruktury v Bahías de Huatulco, které se mělo stát novým centrem na podporu rozvoje regionu a stimulaci ekonomiky státu Oaxaca. Další stavební práce se realizovaly v Cancúnu, Ixtapa, Loreto, San José, a začal program na renovaci tradičního Acapulca.

Byl také navýšen počet zahraničních poboček propagujících mexický cestovní ruch, roku 1980 jich bylo 18 v USA, Japonsku, Argentině a Kanadě.

78 Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública: Turismo-Antecedentes. [online]. [cit. 2009-08-15] Dostupné na WWW: <http://archivos.diputados.gob.mx/Centros_Estudio/Cesop/Eje_tematico/2_turismo.htm>

V roce 1978 byl vydán další Národní plán cestovního ruchu, který se zaměřil především na posílení cestovního ruchu jako přispěvatele do národního hospodářství. V té době byly při plánování turistických středisek poprvé vzaty v potaz i environmentální aspekty.

Pád ceny ropy na počátku osmdesátých let, způsobil potíže Mexika ohledně plnění závazků země, které počítaly s vysokými cenami ropy v minulém desetiletí. Rostl dovoz potravin, jednak kvůli zvyšování počtu obyvatel, ale také kvůli špatnému stavu zemědělské a živočišné výroby. Export nestačil tempu růstu importu, velká část domácích podniků zkrachovala, což způsobilo mimo jiné nárůst nezaměstnanosti a zvýšil se zahraniční dluh. Tato krize měla dlouhodobý dopad na rozvoj mexického hospodářství. Kvůli hospodářské krizi a současnému mezinárodnímu tlaku začal proces snižování aktivity veřejného sektoru v ekonomických činnostech, cestovní ruch nevyjímaje. Zároveň byly zpřísněny úvěrové podmínky pro soukromý sektor.

Navíc došlo ke snížení toku zahraničních turistů. Neustálý rozvoj turistických destinací v Karibiku a na jihu Spojených států způsobil, že mexický turistický produkt ztrácel na světovém trhu svou konkurenceschopnost. Ostatní trhy nabízely rozličné produkty určené k přilákání turistů hledajících přímořská rekreační střediska i poznávací exkurze po rozličných turisticky zajímavých místech. V Mexiku byla pro doplnění turistické nabídky zaměřené téměř výhradně na přímořské destinace zahájena iniciativa na rozvoj dalších forem cestovního ruchu, jako např. kulturního cestovního ruchu, dobrodružného, obchodního, atp. Kvůli ekonomické krizi však tato aktivita nebyla dostatečně podpořena.

Dalším problémem mexického cestovního ruchu byl nedostatek koordinace mezi veřejnými a soukromými subjekty pracujícími v odvětví, proto byl vytvořen Sistema Nacional de Planificación Turística, který se pokusil organizovat jejich činnost a jehož cílem bylo zjednodušit rozvoj cestovního ruchu země.

V některých destinacích došlo k převaze nabídky nad poptávkou, v důsledku čehož musela plážová hotelová střediska snížit ceny za své služby a z toho těžili především zahraniční touroperátoři. K této tendenci napomohl i dopad hurikánu Gilbert v roce 1984.

Dalším krokem v rozvoji cestovního ruchu v Mexiku bylo vypracování Programa Nacional de Turismo na léta 1984-1988, který byl zaměřen na institucionální, správní a výkonnou restrukturalizaci v odvětví cestovního ruchu a decentralizaci odpovědnosti na regionální a místní úroveň. Role místní správy i soukromých podnikatelů začínají nabývat na významu. V rámci restrukturalizace soukromého sektoru posilují malé a střední podniky.

V 80. letech se již vzala v potaz tendence mezinárodního cestovního ruchu a počala snaha o změnu politiky cestovního ruchu a pojetí turistického marketingu. Vláda zahájila v roce 1986 Programa de Acción Inmediata de Promoción Turística, který se snaží postupně upravit nerovnováhu mezi nabídkou a poptávkou, stejně jako úroveň bilance cestovního ruchu. Avšak důraz na fyzickou expanzi byl silnější než provádění efektivního řízení, které by regulovalo nadměrné využívání turistických zařízení a umožňovalo dlouhodobě udržitelný provoz v turistických destinacích.

V 90. letech ve světě rychle vznikají nové turistické destinace, rostou velké národní společnosti operující v odvětví cestovního ruchu, čímž se ještě více zvyšuje konkurence mezi světovými turistickými destinacemi i mezi jednotlivými subjekty cestovního ruchu. Byla otevřena otázka udržitelnosti cestovního ruchu a jeho vlivu na životní prostředí. Nastala celosvětová expanze mezinárodních hotelových řetězců a došlo k rozšíření některých z nejvýznamnějších leteckých společností, jako například American Airlines, i do Latinské Ameriky.

V Mexiku byl na počátku 90. let představen Programa Nacional de Modernización del Turismo na léta 1991-1994, pro který byla hlavním cílem při plánování rozvoje cestovního ruchu udržitelnost cestovního ruchu. V tomto programu byla definována role cestovního ruchu jako významného zdroje pro celkový rozvoj hospodářství. Přihlížel i k ekologickým i sociálním faktorům.

Programa de Desarrollo del Sector Turismo na léta 1995-2000 usiloval o vytvoření konkurenceschopnějšího odvětví cestovního ruchu. Byla vzata v potaz koncepce udržitelnosti cestovního ruchu, podporovaná snaha o uchování přírodních zdrojů a životního prostředí a zvýšila se rozmanitost v nabídce výletů z hlavních destinací. Objevila se také snaha vyhovět poptávce po nových specifických formách cestovního ruchu, kterými jsou dobrodružný turismus, ekoturismus, archeoturismus, atd. zlepšuje se infrastruktura a služby. Ale nadále pokračovala strategie rozvoje turistických přímořských středisek s cílem vytvořit nová pracovní místa, přilákat zahraniční devize a podporovat regionální rozvoj.

Vláda Ernesta Zedilla Ponce de León (1994-2000) se mimo jiné zabývala významem cestovního ruchu a jeho dopadem na regionální rozvoj z hlediska vytváření pracovních míst a zvýšení příjmů v oblastech s vysokou koncentrací turistů. Také si uvědomila, že ztráta pozice v mezinárodním cestovním ruchu má souvislost s hlavními konkurenty v Karibiku a ve Spojených státech, a proto se zaměřila na posílení konkurenceschopnosti mexických produktů cestovního

ruchu. Započaly aktivity zaměřené na zlepšení nejvýznamnějších turistických center, na tradiční plážové destinace, hraniční města Tijuana a Ciudad Juárez, na velká města, jako je Ciudad de México, Guadalajara a Monterrey a koloniální města. Mezi regionální programy vznikající v té době patří například Mundo Maya, Mar de Cortés, Barrancas del Cobre a Ciudades Coloniales.

Byla započata privatizace letišť kvůli požadavkům na jejich modernizaci a přizpůsobení soudobým požadavkům. Silniční síť byla v devadesátých letech stále ještě nedostatečná a z tohoto důvodu dostal prostor i soukromý sektor s možností výběru mýtného. Ten napomohl rozšířit síť dálnic ze 4 802 km v roce 1989 na 9 562 km v roce 1996⁷⁹, což znamenalo další pozitivní impulz pro cestovní ruch.

Byly také vytvářeny nové propagační nástroje s větší účastí místních vlád a soukromého sektoru, mezi nejvýznamnější patří Consejo de Promoción Turística de México.

Ad 4) 2000 - současnost

Na počátku 21. století byly vytvořeny další plány na podporu rozvoje cestovního ruchu v zemi, kterými jsou Plan Nacional de Desarrollo 2001-2006, Národní program cestovního ruchu (Programa Nacional de Turismo) 2001-2006, Agenda 21 pro mexický cestovní ruch (Agenda 21 para el Turismo Mexicano).

Plan Nacional de Desarrollo 2001-2006 zdůrazňuje významný podíl cestovního ruchu na regionálním rozvoji prostřednictvím efektivního využívání místních přírodních zdrojů. Podle tohoto dokumentu by se měla posílit nabídka mexického cestovního ruchu zlepšením kvality jeho destinací, a také by se měla proběhnout diverzifikace turistického produktu využitím domácích přírodních a kulturních zdrojů. Toto mělo kromě jiného přilákat více zahraničních návštěvníků.

Zajímavý byl koncept rozvoje cestovního ruchu vlády prezidenta Vicente Foxe Quesady (2000-2006), která pořádala pravidelná setkání mexického prezidenta s ministry turismu jednotlivých států tvořících mexickou federaci s cílem postupného zlepšování podmínek, které jsou v oblasti cestovního ruchu schopny vytvořit příslušné státní a regionální orgány a organizace na podporu tuzemského a zahraničního udržitelného turismu.

⁷⁹ Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública: Turismo-Antecedentes. [online]. [cit. 2009-08-15] Dostupné na WWW: <http://archivos.diputados.gob.mx/Centros_Estudio/Cesop/Eje_tematico/2_turismo.htm>

5.1.2 Stručná historie politické a institucionální organizace cestovního ruchu v Mexiku:

Počátky činnosti cestovních kanceláří v Mexiku nacházíme již na počátku 20. století. V roce 1926 byla v Mexiku uzavřena první smlouva Rotary klubu, což napomohlo k rozšíření hromadného cestovního ruchu v zemi. Toto vedlo k vytvoření první oficiální cestovní kanceláře v hlavním městě Mexika, která začala pracovat dne 25. června 1935 pod názvem Wagons Lits/Cook.

V roce 1938 již existovalo kolem 16 mexických cestovních kanceláří a rodí se myšlenka jejich sdružení do asociace. V tom stejném roce se v hlavním městě Mexika konal Interamerický kongres cestovního ruchu (Congreso Interamericano de Turismo), pod záštitou Pan American Union z Washington DC. Bylo tehdy pozváno několik zástupců cestovních kanceláří (asi 7 či 8 cestovních agentů), aby se tohoto kongresu účastnili jako reprezentanti Mexika. Tato akce byla velmi úspěšná a dala vzniknout ideji dalšího setkávání kvůli výměně zkušeností, nápadů, koordinaci aktivit. Po několika takových setkáních byla v roce 1945 založena v Ciudad de México Asociación Mexicana de Agencias de Viajes, nejstarší turistická asociace v Latinské Americe.

V roce 1928 byla zřízena jedna z nejstarších mexických institucí zabývajících se cestovním ruchem, Comisión Mixta Pro-Turismo spadající pod Ministerstvo vnitra, jejíž hlavní funkcí byla realizace studií a projektů na zvýšení příjezdů zahraničních návštěvníků do země. S ohledem na význam cestovního ruchu v Mexiku, byla pak v roce 1930 založena Comisión Nacional de Turismo, která převzala pravomoce Comisión Mixta Pro-Turismo. Zodpovídala za řízení, regulaci a koordinaci záležitostí týkajících se cestovního ruchu.

Roku 1933 bylo založeno Departamento de Turismo spadající pod Ministerstvo národního hospodářství, které mělo na starost záležitosti svázané s aktivitou cestovního ruchu a zahrnuje i soukromé subjekty.

V roce 1947 byla Ministerstvem hospodářství vytvořena Escuela Técnica Hotelera, ze které se později stala Escuela Mexicana de Turismo.

V roce 1949 byla za vlády prezidenta Miguela Alemána vytvořena Národní komise pro cestovní ruch. Pro dynamičtější rozvoj politiky cestovního ruchu bylo také založeno Dirección General de Turismo, ze kterého se později stalo Ministerstvo turismu.

Roku 1956 byl vytvořen Fondo de Garantía y Fomento al Turismo, aby dal impuls k rozvoji projektů zaměřených na zvýšení turistické infrastruktury.

Mezi léty 1956 a 1957 se v hlavním městě Mexika vytvořila Confederación de Organizaciones Turísticas de América Latina (COTAL) zahrnující cestovní kanceláře v zemích Latinské Ameriky a usilující o udržitelný rozvoj cestovního ruchu v Latinské Americe.

V průběhu vlády prezidenta Adolfa Lópeze Matea (1958-1964), 24. prosince 1958, byl vytvořen Departamento Autónomo de Turismo. V roce 1959 došlo k vytvoření Cámaras Nacionales de Turismo a Confederación de Cámaras Nacionales de Turismo na koordinaci poskytovatelů služeb cestovního ruchu mezi sebou a také s federální vládou. Na propagaci Mexika v zahraničí bylo v roce 1961 federální vládou založeno Consejo nacional de turismo s doživotně jmenovaným předsedou Miguelem Alemánem Valdésem.

Dne 29. prosince 1974 vytvořeno Ministerstvo turismu (Secretaría de Turismo, zkratka SECTUR), které je zodpovědné za plánování a koordinaci politik a činností pro rozvoj cestovního ruchu. Jeho prvořadým úkolem je podpořit domácí cestovní ruch diverzifikací nabídky a podporou propagace a provozování služeb v oblasti cestovního ruchu, aby byly konkurenceschopnější na národní i mezinárodní úrovni.

V roce 1974 byl také vytvořen Fondo Nacional de Fomento de Turismo (FONATUR), odpovědný za plánování projektů a podporu rozvoje cestovního ruchu na národní úrovni. Vznikl sloučením Fondo de Garantía y Fomento de Turismo, který měl stimulovat domácí investice do cestovního ruchu, a Fondo de Infraestructura Turística (INFRATUR), který měl na starost propagaci a realizaci prací týkajících se turistické infrastruktury pro rozvoj nových turistických středisek. Má za úkol plánovat a rozvíjet turistická centra, která by byla konkurenceschopná na mezinárodní úrovni.

Během vlády Lópeze Portilla (1976-1982) bylo založeno Centro Internacional de Estudios Superiores de Turismo a také Banco Nacional de Turismo.

V roce 1983, po smrti Miguela Alemána Valdése, zanikla Národní rada cestovního ruchu a její funkce převzalo Ministerio de Promoción y Fomento spadající pod Ministerstvu turismu.

Během vlády Miguela de la Madrid Hurtado (1982-1988) byla zrušena řada institucí a programů počatých v předchozím období, jako např. již zmíněné Centro de Estudios Superiores en Turismo a Národní turistická banka.

Ke koordinaci politik a programů na různých úrovních státní správy (federativní, státní, obecní) a zvážení návrhů poskytovatelů služeb cestovního ruchu byla vytvořena roku 1992 Comisión Ejecutiva del Turismo, kterému předsedá ministr turismu cestovního ruchu a skládá se ze zaměstnanců zastávajících významné posty v různých vládních úřadech i ze zástupců

soukromého sektoru. Mezi jeho funkce patří kromě jiného poskytovat informace pro domácí i zahraniční turisty.

Roku 1999 vznikla Consejo de Promoción Turística de México, která se zabývá vytvářením a realizací propagačních strategií na národní i mezinárodní úrovni, ve spolupráci s různými subjekty cestovního ruchu.

Prezident Felipe Calderón, zvolený roku 2006, během svého prvního roku v úřadě získal podporu opozice pro penzijní a daňové reformy. Prohlásil, že jeho hlavní ekonomickou prioritou je snižování chudoby a vytváření pracovních míst. Mezi problémové oblasti, se kterými se vláda snaží bojovat, zde patří nízké reálné mzdy, vysoká nezaměstnanost, nerovnoměrné rozdělení příjmů a málo příležitostí pro převážně indiánské obyvatelstvo v jižních státech. Dalšími ekonomickými výzvami jsou například zlepšení infrastruktury, modernizace pracovního práva, umožnění soukromých investic do odvětví energetiky. K dosažení těchto cílů by mohl kromě jiného napomoci i další rozvoj cestovního ruchu.

V roce 2008, stejně jako i dlouhodobě v období předtím, byla zaznamenána pozitivní bilance cestovního ruchu, příjmy od návštěvníků, kteří přijížděli do Mexika dosáhly 13 289 miliónů dolarů, zatímco výdaje Mexičanů vyjíždějících do zahraničí činily 8 526 miliónů dolarů.⁸⁰

Letošní propuknutí epidemie chřipky A (H1N1), které vedlo k velkému snížení mezinárodních turistických příjezdů do Mexika, má negativní dopad na cestovní ruch i další související odvětví, jako např. na dopravu. Vytíženost letecké dopravy do Mexika klesla o 80 % a obsazenost v hotelech umístěných v mexických destinacích dokonce o více než 80 %. Celkově se odhaduje snížení výnosů z turismu o 43 %, což je pro mexickou ekonomiku velká ztráta, neboť cestovní ruch je důležitým zdrojem zahraničních deviz. Očekává se tak snížení ročního růstu HDP o 0,8 %.⁸¹

5.1.3 Příjmy z cestovního ruchu

Příjmy z cestovního ruchu v Mexiku se po skončení 2. světové války rychle zvyšovaly (dokonce rychleji než příjezdy turistů), během krátkého období mezi léty 1945 (mexické příjmy

80 Banco de México: Informe Anual 2008. 2009, s 49 [cit. 2009-08-06]. Dostupné na WWW:

<<http://www.banxico.org.mx/documents/%7BE2479C99-47CB-19B8-92A7-D011876E8FCA%7D.pdf>>

81 The World Bank: Global Development Finance 2009 (Vol I: Review, Analysis and Outlook 2009) [online]. 2009, s. 32 [cit. 2009-08-02] Dostupné na WWW:

http://siteresources.worldbank.org/INTGDF2009/Resources/gdf_combined_web.pdf

z CR činily 60,9 miliónů dolarů) a 1950 (příjmy ve výši 162,4 miliónů dolarů, v tomto roce bylo tempo jejich nárůstu 18,1%) se navýšily více než 2,5 krát a oproti roku 1939, kdy vypukla válka (30,7 mil. dolarů), byly roku 1950 dokonce více než pětinasobné. (viz následující tabulka)

Tabulka č. 6: Příjezdy turistů a příjmy z cestovního ruchu v Mexiku mezi r. 1939-1950

Rok	Příjezdy turistů	Celkové příjmy z CR (v miliónech USD)
1939	139 010	30,7
1940	133 209	30,3
1941	173 104	37,5
1942	97 785	29,4
1943	133 627	41,3
1944	126 208	48,5
1945	164 782	60,9
1946	265 234	101,2
1947	249 591	96,9
1948	264 904	116,2
1949	322 504	137,6
1950	390 097	162,4

Pramen: Combined Mexican Working Party: The Economic Development of Mexico. The World Bank, 1953

Tabulka č. 7: Příjezdy turistů a příjmy z cestovního ruchu v Mexiku mezi r. 1980-2008

Rok	Příjezdy turistů (v tisících)	Celkové příjmy z CR (v miliónech USD)
1980	12 965	3 201,25
1982	12 634	2 642,87
1984	12 646	3 319,73
1986	12 257	3 025,73
1988	14 140	4 048,07
1990	17 172	5 526,3
1992	17 146	6 084,9
1994	17 182	6 363,5
1996	21 395	6 933,5
1998	19 810	7 897,4
2000	20 641	8 294,2
2002	19 333	8 858,0
2004	20 618	10 795,6
2006	21 353	12 176,6
2008	22 637	13 289,0

Zdroj: SECTUR⁸² a Banco de Mexico, 1999 a 2008

82 México: Turismo Internacional. In Secretaría de Turismo [online]. [cit. 2009-08-08] Dostupné na WWW: <<http://www.sectur.gob.mx/index.jsp>>

V posledních desetiletích příjmy z cestovního ruchu stále narůstají, a to zejména od poloviny 80. let, kdy činily 2,95 miliónů dolarů, do roku 1990 se zvýšily na 5,53 miliónů dolarů, v roce 1995 představovaly 6,18 miliónů dolarů a v roce 2000 již 8,29 miliónů dolarů. (viz tabulka č.7)

V roce 2004 získalo Mexiko z příjezdového cestovního ruchu 10,8 miliard USD, ve stejném roce vydali mexičtí turisté při svých zahraničních cestách 6,96 miliard USD. Mexiko tak v roce 2004 zaznamenalo kladnou bilanci cestovního ruchu. Částka, kterou utratili turisté v Mexiku v roce 2004, představovala v průměru 711 USD na osobu a pobyt, který trval v průměru sedm dní.⁸³

Příjmy z cestovního ruchu v roce 2005 dosáhly 11,80 miliónů dolarů, v roce 2006 12,18 miliónů dolarů a nejaktuálnější údaje pocházejí z roku 2008, kdy mexické příjmy z cestovního ruchu činily 13,3 miliónů amerických dolarů.

V rámci amerického kontinentu se z hlediska příjmů Mexiko v poslední době umísťuje na třetí místo, za Spojené státy a Kanadu.

5.1.4 Mezinárodní turistické příjezdy

Příjezdy mezinárodních turistů v období 2. světové války nebyly příliš vysoké a jejich počet byl ve všech letech poměrně rovnoměrný, avšak hned po skončení války počty přijíždějících turistů začaly prudce růst a již roku 1949 (kdy byl v Mexiku zaznamenán počet 322,5 tisíc turistů) byl jejich počet oproti roku 1945 (164,8 tisíc turistů) téměř dvojnásobný (viz. tabulka č. 6)

Většina návštěvníků v té době pocházela z USA (tvořili 95% všech návštěvníků, s výjimkou let 1947 a 1948, kdy byl jejich podíl 80%).⁸⁴

V roce 1954 již do Mexika přijelo více než půl milionu zahraničních turistů. V roce 1963 počet turistů, kteří navštívili Mexiko, dosahoval 1 milión a roku 1974 sem již přijelo více než 3 milióny turistů.⁸⁵

83 Česká centrála cestovního ruchu: Mexiko [on-line] CzechTourism, 2005, s. 3. Dostupné na WWW: <http://www.czechtourism.cz/files/statistiky/country_reports/mexico.pdf>

84 Combined Mexican Working Party: The Economic Development of Mexico. 1953, s. 133 [cit. 2009-06-05] Dostupné na www: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2002/11/16/000178830_98101911114641/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

85 The World Bank: Evaluación Ambiental Estratégica del Sector Turismo en México. [on-line].2005, s. 27 [cit. 2009-06-20] Dostupné na www: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2009/08/13/000020953_20090813135112/Rendered/PDF/496960WP0SPANI151001PUBLIC10Turismo.pdf>

Mezi léty 1985 a 1994 činil roční nárůst zahraničních turistů přijíždějících do Mexika pouze kolem 3,3 % ročně, zatímco v USA 6,6 % a v Karibiku 6,2 %. Dalším významným ukazatelem je vývoj ročního růstu turistů pocházejících ze Severní Ameriky, neboť právě ti v minulosti tvořili nejvýznamnější podíl poptávky na trhu mexického cestovního ruchu. V období 1985-1990 byl roční růst turistů ze Spojených států 9,6% a v období 1990-1994 to už bylo sotva 1,9 %.⁸⁶

Počet příjezdů mezinárodních turistů do Mexika od poloviny devadesátých let 20. století, kdy do země přijelo 20,241 miliónů turistů, stagnoval nebo dokonce mírně klesal (např. v roce 2003 přijelo do Mexika 18,665 miliónů turistů tj. o 5,1 % mezinárodních turistů méně než v roce 2002) Avšak tento trend byl přerušen roku 2004, kdy přijelo do Mexika 20,6 milionu zahraničních turistů, což představovalo nárůst o 10,5 % oproti předešlému roku a od roku 2005 příjezdy turistů přesahují 21 miliónů, v roce 2008 dokonce dosáhly 22,6 miliónů.⁸⁷ V roce 2009 jsou však vyhlídky velmi negativní, náhlé snížení počtu přijíždějících turistů do země způsobila epidemie chřipky A/H1N1 nazývané „prasečí chřipka“.

Pokud jde o mexický výjezdový cestovní ruch, v roce 1994 došlo v Mexiku ke krizovému ekonomickému vývoji a následně také k devalvaci mexického pesa. Tento fakt způsobil značný pokles výjezdového cestovního ruchu, k jehož oživení došlo až v roce 2001. Až 90 % Mexičanů cestuje do států Střední Ameriky a USA kvůli rodinným vazbám a geografické blízkosti. V posledních letech láká mexické turisty také Evropa (především Španělsko)⁸⁸.

5.1.5 Postavení cestovního ruchu v mexické ekonomice

V Mexiku funguje svobodná tržní ekonomika. Příjmy na obyvatele, které jsou v porovnání s USA asi čtvrtinové, jsou rozděleny velmi nerovnoměrně. Devalvace pesa koncem roku 1994 způsobila Mexiku ekonomický otřes, který vyvolal velkou recesi. Ale díky vytvoření severoamerické zóny volného obchodu NAFTA (North American Free Trade Agreement) se po roce 1994 obchod s USA a Kanadou téměř ztrojnásobil. Mexiko má dohody o volném obchodu s více než 40 zeměmi včetně Guatemaly, Hondurasu, Salvadoru, Evropské zóny volného obchodu a Japonska, přičemž více než 90 % obchodů provádí v rámci těchto dohod.

86 Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública: Turismo-Antecedentes. [online]. [cit. 2009-08-15] Dostupné na WWW: <http://archivos.diputados.gob.mx/Centros_Estudio/Cesop/Eje_tematico/2_turismo.htm>

87 México: Turismo Internacional. In Secretaría de Turismo [online]. [cit. 2009-08-08] Dostupné na WWW: <<http://www.sectur.gob.mx/index.jsp>>

88 Česká centrála cestovního ruchu: Mexiko [on-line] CzechTourism, 2005, s. 3 Dostupné na WWW: <http://www.czechtourism.cz/files/statistiky/country_reports/mexico.pdf>

Sektor služeb patří k nejvýznamnějším odvětvím mexické ekonomiky a na tvorbě HDP se podílí značným procentem, v roce 2008 to bylo asi 64 % (průmysl 23% a zemědělství 4 %).⁸⁹ Jeho nejvýznamnější součástí je právě oblast cestovního ruchu, který přispívá do HDP země kolem podílem kolem 8% (v posledních letech tento podíl mírně klesá⁹⁰) zahrnující široce rozvinutou síť hotelů a restauračních zařízení, stejně jako specializovaný maloobchodní prodej. Cestovní ruch je také jedním z hlavních zdrojů devizových příjmů země, spolu s vývozem ropy a převodem peněz od Mexičanů žijících v zahraničí, nejčastěji v USA.

Mezi léty 1993 a 2000 rostla zaměstnanost v odvětví cestovního ruchu tempem 1,2 %. V roce 2000 odvětví cestovního ruchu poskytovalo 1 848 814 pracovních míst, ve kterých pracovalo 2 004 607 zaměstnanců. Z toho vyplývá, že v průměru zastávalo jedno pracovní místo v CR 1,08 osob. Z toho 74,10 % osob pracuje v hotelové sféře.⁹¹ Mzdy zaměstnanců v cestovním ruchu bývají v průměru o 30% vyšší, než je celostátní průměr.⁹² Podle statistik WTTC (World Travel and Tourism Council) vytvořil cestovní ruch v roce 2005 v Mexiku 4 120 330 pracovních míst (14,2 % celkové zaměstnanosti), z nichž 31,8 % spadá pod přímou zaměstnanost (1 309 620 pracovních míst). Celková zaměstnanost v cestovním ruchu by měla do roku 2015 vzrůst na 6 554 660 pracovních míst (18,8 % celkové zaměstnanosti). Přímá zaměstnanost by měla tvořit 26,5 % celkové zaměstnanosti v odvětví cestovního ruchu (1 737 020 pracovních míst).⁹³

5.1.6 Sociální a ekologické problémy související s cestovním ruchem v Mexiku

Cestovní ruch v Mexiku dnes čelí řadě problémů. Rozvoji domácího cestovního ruchu chybí politika, o kterou by se mohl opřít a která by napomohla využití turistických zařízení během období nízké poptávky. Mezi další problémy mexického cestovního ruchu patří nedostatek investic, zastaralá turistická infrastruktura a nedostatečná silniční síť. Nevýhodou je i závislost na jednom hlavním zdrojovém trhu, kterým jsou Spojené státy.

Ekologické problémy jsou způsobeny především tím, že rozvoj cestovního ruchu se limituje do přímořských center, které trpí přeplněností. To kromě jiného způsobuje negativní dopady na

89 Mexiko: Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-04-25] Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/mexiko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000581/#sec2>>

90 Indicadores Macroeconómicos de Turismo. In DataTur [online]. [cit. 2009-08-08] Dostupné na WWW: <<http://datatur.sectur.gob.mx/jsp/index.jsp>>

91 Secretaría de Turismo: El empleo en el Sector Turístico de México [online]. S. 13 [cit. 2009-08-12]. Dostupné na WWW: <<http://datatur.sectur.gob.mx/publyrep/emp/emp122002.pdf>>

92 ALTÉS, C.: El turismo en América Latina y el Caribe y la Experiencia del BID. [online] Banco Interamericano de Desarrollo, 2006, s. 17 [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.iadb.org/sds/doc/ENV-149e.pdf>>

93 Česká centrála cestovního ruchu: Mexiko [on-line] CzechTourism, 2005, s. 2. [cit. 2009-05-28] Dostupné na WWW: <http://www.czechtourism.cz/files/statistiky/country_reports/mexico.pdf>

životní prostředí, jako znečištění vzduchu a mořské vody, stejně jako nedostatek pitné vody. Tento problém je prastarý a trvale neřešený z důvodu chybějících státních dotací do struktury životního prostředí. Podél karibského pobřeží, kde je největší koncentrace turistické infrastruktury je pozorováno vážné poškození korálových útesů. Nadměrnou návštěvností dochází také k postupné degradaci historických a kulturních památek.

Mezi největší sociální problémy patří vysoká kriminalita, především ve velkých městech. Na ochranu turistů v hlavních centrech mexického cestovního ruchu byla vytvořena zvláštní turistická policie, která současně slouží k podávání základních informací pro zahraniční a tuzemské turisty. Narůstá také konzumace alkoholu a drog, s čímž také souvisí zvýšení dopravních nehod i již zmíněné kriminality. S větším přílivem zahraničních turistů dochází často k narušení místní kultury, která je nahrazována moderním životním stylem a novými a hodnotovými systémy, to má za následek ztrátu tradičních zvyků a způsoby života. Důsledkem rozvoje cestovního ruchu je také migrace obyvatelstva do turistických center, kde je větší nabídka pracovních míst, ale kde se však také rozvíjí chudinské čtvrti.

5.2 Cestovní ruch v Dominikánské republice

Dominikánská republika se dělí o ostrov Hispaniola, jak ho nazval již Kolumbus, s Haiti v poměru asi dvě ku jedné. Přesto jsou tyto státy díky rozdílné historii velmi odlišné.

Ostrov Hispaniola objevil a pojmenoval Kryštof Kolumbus již během své první plavby k americkým břehům roku 1492, tento se pak stal odrazovým můstkem pro španělské dobývání zbytku karibské oblasti a amerického kontinentu. V roce 1697 Španělsko postoupilo francouzům území v západní třetině ostrova, kde po povstání černých otroků a svobodných mulatů, byla v roce 1804 vyhlášena nezávislá republika Haiti. Zbývající část ostrova, do té doby známá jako Santo Domingo, usilovala poprvé o získání vlastní nezávislosti v 1821, tehdy se to však ještě nepodařilo a až roku 1844 byla dosažena nezávislost Dominikánské republiky. V roce 1861 se dobrovolně vrátila pod křídla španělské monarchie, ale o dva roky později se Dominikánci vzbouřili a roku 1865 byla obnovena nezávislost. Vystřídaly se zde různé vládnoucí režimy. Mezi léty 1930-1961 zde byla nastolena diktatura Rafaela Leonidase Trujillo (v tomto období byl vrchním velitelem ozbrojených sil, prezidentem byl v letech 1930–1938 a 1942–1952). V roce 1962 byl zvolen prezidentem Juan Bosch, ale již o rok později byl svržen při vojenském

převratu. V roce 1966, Joaquín Balaguer porazil znovu kandidujícího Bosche ve volbách a stal se novým prezidentem. Balaguer se udržoval u moci po následujících 30 let, do roku 1996, kdy jej mezinárodní reakce na zmanipulované volby donutila ukončit jeho funkčního období. Od té doby se pravidelně konaly regulérní volby, v nichž vyhrávali opoziční kandidáti. Současným prezidentem je Leonel Fernández Reyna, je to již jeho druhé funkční období.

Dominikánská republika na přelomu 60. a 70. let 20. století začala přebírat po Kubě roli turistické destinace, již využívali hlavně Američané, později se stala oblíbenou destinací i evropských turistů, kteří zde dnes tvoří významnou část návštěvníků. Postupně se stala jednou ze světově významných turistických destinací a v posledních letech její návštěvnost stále výrazně roste.

Cestovní ruch hraje hlavní roli v oživení ekonomiky této země společně s přímými zahraničními investicemi do tohoto sektoru, zatímco na druhé půlce tohoto ostrova, na Haiti působí v mnohem menším měřítku. Haiti je frankofonní, převážná část obyvatel je černé pleti a spolu s Hondurasem představuje nejchudší zemi na západní polokouli. Cestovní ruch zde není příliš rozvinutý a příjezdy na Haiti zaznamenaly dokonce na přelomu 20. a 21. století pokles.

Dominikánská republika postupně přebírala vůdčí roli v karibském cestovním ruchu a dnes je nejnavštěvovanější karibskou destinací. Cestovní ruch je odvětví, který vykazuje v ekonomice země nejvyšší příjmy, a s růstem příjezdů roste i množství příjmů, které dosahovaly v roce 2007 4 miliardy dolarů.

Dominikánská republika je na mezinárodním turistickém trhu prezentována jako destinace, která nabízí mnohem více než jen slunce a pláže. Turistům kromě jiného nabízí poznat svou kulturu, gastronomii, národní tradice a historii, a také archeologické, koloniální a přírodní památky. Pro turisty je zde také připraveno vybavení pro mnoho rozličných sportovních a relaxačních aktivit. Také demokratický politický systém, který je považován za jeden z nejstabilnějších v Latinské Americe, přispívá k tomu, že lidé si zvolí strávit dovolenou v této zemi, neboť se zde cítí bezpečně.

5.2.1 Vývoj cestovního ruchu Dominikánské republiky

Do 30. - 40. let 20. století cestovní ruch v Dominikánské Republice skoro neexistoval, což může být částečně způsobeno americkou okupací mezi léty 1916 – 1924. Jediná dostupná informace (avšak těžko ověřitelná) z předešlé doby je, že v roce 1930 do země přijelo 230

zahraničních turistů. V té době byla dominikánská ekonomika založena na exportu cukru, především do USA.

Během 40. let vydal prezident Trujillo některá nařízení podporující cestovní ruch v zemi a začaly se také provádět první propagační kampaně na propagaci mezinárodního cestovního ruchu, což byl první konkrétní krok k přilákání turistů do země. V roce 1944 byl otevřen v hlavním městě Santo Domingu jeden z prvních hotelů, na svou dobu luxusní, hotel Jaragua. Cestovní ruch do poloviny 20. století spočíval především pouze v nabídce ubytování, zřídka byly nabízeny další, např. stravovací služby.

Dá se říci, že počátek historie moderního cestovního ruchu v Dominikánské republice najdeme v období 50. let. V té době začíná výstavba dalších hotelů, v Santo Domingu byl postaven např. hotel Provincial, hotel La Paz (dnešní hotel Hispaniola) a hotel Comercial, první hotel v zemi, který byl financován soukromým kapitálem. V polovině 50. let byl otevřen také na svou dobu velmi moderní hotel El Embajador. Hotely byly stavěny i v ostatních provinciích. Například v Santiagu hotel Matun, v Barahoně hotel Guarocuya, v San Juan de la Maguana to byl hotel Maguana. Hotel San Cristóbal byl postaven v provincii stejného jména. Ve městech Jarabacoa a Constanza, v provincii La Vega, byly otevřeny hotely Mantaua a Suiza, v Samana byl postaven hotel Cayacoa. Také v severozápadní části země bylo postaveno několik hotelů, ve městě Mao v provincii Valverde byl postaven hotel Caoba a v Santiago Rodriguez hotel Marien. Ve východní části země, která se průběhu let stala hlavní turistickou destinací DR, se také budovaly hotely, např. v provincii San Pedro de Macoris, kde byl vystavěn hotel Macorí, v Boca Chica, byl otevřen blízko pláže hotel Hamaca, v Higüey to byl hotel El Barajo a v El Seibo hotel Santa Cruz. Touto výstavbou hotelů byl vytvořen základ pro následný rozvoj cestovního ruchu v této zemi. Většina z těchto hotelů se však potýkala s problémem nízké vytíženosti pokojů.

K propagaci dominikánského cestovního ruchu napomohlo, že v roce 1955 byla v Dominikánské republice uspořádána významná mezinárodní akce „Feria de la Paz y Confraternidad del Mundo Libre“.

V období mezi koncem 50. a polovinou 60. let však cestovní ruch v Dominikánské republice prakticky zanikl vzhledem k domácí politické nestabilitě, která odradila zahraniční návštěvníky od cestování do této země. K událostem této doby patří například boje proti Trujillově diktatuře v Constanza, Maimon a Estero Hondo, zavraždění sester Mirabalových, odpůrkyň Trujillova režimu v roce 1960, partyzánské povstání Manola Tavarése Justo v roce 1961 a jeho zastřelení o 2 roky později. V roce 1961 byl zastřelen diktátor Rafael Leónidas

Trujillo Molina, poté došlo ke zvolení demokratického prezidenta Juana Bosche v roce 1962 a jeho svržení o rok později při vojenském převratu. To vše bylo završeno lidovým povstáním a následnou vojenskou intervencí USA v roce 1965.

Teprve v letech 1966 se začal cestovní ruch skutečně rozvíjet díky novému ekonomickému modelu vzniklému po nástupu nové vlády v čele s prezidentem Joaquinem Balaguerem a s pomocí Spojených států i několika nadnárodních organizací (např. Světová banka). Od konce 60. let se tedy Dominikánská republika pomalu stává mezinárodní turistickou destinací. Mezi hlavní rysy tohoto období patří nárůst počtu příjíždějících turistů, provádění odborných studií, které měly přispět k rozvoji cestovního ruchu, zvýšení turistické infrastruktury v zemi. Stát dává prostor soukromému sektoru a začíná éra udržitelného rozvoje cestovního ruchu. Dominikánská republika se začala mimo jiné také účastnit mezinárodních veletrhů cestovního ruchu.

Postupně bylo vytvořeno několik institucí, které měly napomoci rozvoji cestovního ruchu v zemi, mezi nimi např. v roce 1967 Oficina de Patrimonio Cultural (měl na starost mimo jiné řízení oprav a údržbu ulic nebo historických či jinak turisticky atraktivních míst). V roce 1967 se také zrodila jedna z turisticky atraktivních aktivit, která pak byla pořádána každoročně, Festival de Merengue, který měl pomoci přilákat do země zahraniční turisty.

V roce 1969 byl přijat zákon o cestovním ruchu (Ley Orgánica del Turismo), němž se praví, že rozvoj cestovního ruchu je v zájmu národa a je jím vytvořena Dirección General de turismo. Poté byl vytvořen Fondo de Infraestructura Turística (Infratur). Později, v roce 1979 vzniká Ministerstvo turismu. Podrobněji se o některých z těchto institucí zmíníme v následující kapitole.

V roce 1971 byl přijat zákon podporující rozvoj cestovního ruchu Ley de Incentivos y Desarrollo del Turismo, který uznal význam cestovního ruchu jako generátora zahraničních deviz a stimuluje růst tradičních výrobních odvětví. Byla v něm mimo jiné stanovena odpovědnost státu za vytvoření základní infrastruktury služeb v místech turistického zájmu.

Podíl Dominikánské republiky na karibském cestovním ruchu byl do počátku 70. let stále ještě nepříliš významný. Pro představu uvedeme, že například v roce 1972 do Portorika i na Bahamy přijelo více než jeden milion návštěvníků, tj. přibližně 50 % z celkového počtu návštěvníků Karibiku, zatímco do Dominikánské republiky jen 135 tisíc návštěvníků. Ale i to je úspěch oproti 19 tisícům návštěvníků, kteří sem přijeli v roce 1960. Za toto dvanáctileté období

příjezdy do Dominikánské republiky tedy rostly průměrným tempem 17,5 % ročně. Na přelomu 60. a 70. let pocházela většina návštěvníků Dominikánské republiky z USA a Portorika.⁹⁴

V roce 1972 v Dominikánské republice existovalo necelých 1600 hotelových pokojů. Ve srovnání se zbytkem karibských destinací to není mnoho. Portoriko v té době disponovalo 8 300 pokoji a na Jamajce bylo turistům k dispozici 6 100 hotelových pokojů.⁹⁵

Kolem poloviny 70. let je však již rozvoj cestovního ruchu v Dominikánské republice dosti znatelný, v té době se cestovní ruch stal třetím největším zdrojem devíz v zemi, hned po cukru a niklu.

Rozvoj cestovního ruchu vedl ke zvýšení zahraničních investic spojených se stavbou hotelů a byl také doprovázen velkými investicemi do zlepšení další infrastruktury, jako např. silnic, letišť, rozvodu elektřiny a vody, atd. (i když stále existují významné nedostatky v důsledku nedostatečné správy v oblasti životního prostředí). Hotelové projekty realizované v 80. letech byly financovány především domácími investory, ale začínali se již zapojovat i investoři zahraniční. Příliv zahraničních investic do Dominikánské republiky měl od 90. let rostoucí trend.

Během 70. a 80. let Světová banka financovala některé projekty na podporu cestovního ruchu v Puerto Plata. První projekt na období 1974-1982 byl uskutečněn s cílem vytvořit soběstačné turistické destinace na severním pobřeží Dominikánské republiky. Zaměřil se na budování turistické infrastruktury ve střediscích Playa Dorada a Playa Grande na severním pobřeží, zlepšování letecké infrastruktury, školicích středisek pro hotelový personál, atd. Celkové investice do tohoto projektu činily 35, 9 milionů dolarů. Druhý projekt na období 1979-1990 byl zaměřen na vytvoření trhu pro cestovní ruch, poskytování financí hotelovým zařízením, výzkum v oblasti cestovního ruchu a řešení dalších problémů nezahrnutých v prvním projektu. Investice do tohoto projektu činily celkově 71 milionů dolarů.⁹⁶

V 80. letech se tak rychle zvyšovaly hotelové kapacity, také díky investicím zahraničních společností. Zatímco v roce 1980 Dominikánská republika disponovala 3800 pokoji v turistických ubytovacích zařízeních, tento počet se během následujících dvaceti let prudce

94 The World Bank: Tourism Supply in the Caribbean Region [online]. 1974, s. 248 [cit. 2009-07-02]. Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/WDSP/IB/1974/11/01/000009265_3961003075634/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

95 Ibid, s. 14

96 The World Bank: Tourism in the Dominican Republic [online]. 2006, s. 7 [cit. 2009-07-10]. Dostupné na WWW: <http://siteresources.worldbank.org/EXTAFRsumaFTPS/Resources/DR_Tourism.pdf>

navýšil přes 18 500 pokojů v roce 1989,⁹⁷ a 44 665 pokojů v roce 1998 na 51 916 v roce 2000. A v roce 2005 zde již existovalo 59 870 pokojů pro turisty.⁹⁸

V roce 1984 vstupuje v platnost nařízení, které kategorizuje hotely od jednohvězdičkových až po pětihvězdičkové.

Brzy se zde rozšířil trend all inclusive, který je dnes v Dominikánské republice velmi populární a nabízejí ho téměř všechny zdejší hotely. Jeho zavedení však mělo negativní důsledky, došlo k uzavření mnoha restauračních zařízení, ztrátě podpory malých a středních podniků, atp.

Stát se realizoval především v oblasti plánování a správě dominikánského území s ohledem na podporu rozvoje cestovního ruchu a také plnil úlohu katalyzátora investic v oblasti cestovního ruchu, ať už prostřednictvím daňových úlev, finančními pobídkami, směnným kurzem, nebo vytvořením nediskriminačních podmínek pro zahraniční investice. V průběhu 70. a 80. let se postupně zaměřil na rozvoj různých destinací po celé zemi, ne všechny však měly stejné tempo rozvoje a expanze. Stát se také podílel na vytvoření dopravní infrastruktury pro podporu cestovního ruchu, některá letiště i silniční sítě byly postaveny ve veřejném sektoru. Dalším cílem bylo zajistit udržitelnost přírodních zdrojů. Pokud jde o lidské zdroje v odvětví hotelnictví, jejich vzdělávání probíhalo především v Instituto de Formación Técnico Profesional.

Odvětví cestovního ruchu rostlo v Dominikánské republice v průběhu posledních dvou desetiletí velmi rychlým tempem. Počet příjezdějících turistů byl v roce 2008 oproti roku 1988 asi čtyřnásobný. Po teroristických útocích v New Yorku v září 2001, kdy došlo ke snížení turistických příjezdů, došlo k opětovnému růstu odvětví již v letech 2003 a 2004, a to také díky depreciační hodnoty dominikánského pesa.

V posledních letech se odvětví cestovního ruchu začalo více orientovat na specifické formy turismu, jako například na sportovní, dobrodružný i na léčebný cestovní ruch. Současný velký potenciál cestovního ruchu v Dominikánské republice spočívá mimo jiné v ekoturismu.

5.2.2 Stručná historie institucionální organizace cestovního ruchu v Dominikánské republice

V této podkapitole vycházíme především z informací zveřejněných na webových stránkách Ministerstva turismu Dominikánské republiky.⁹⁹

97 The World Bank: Tourism in the Dominican Republic [online]. 2006, s. 14. [cit. 2009-07-10]. Dostupné na WWW: <http://siteresources.worldbank.org/EXTAFRsumaFTPS/Resources/DR_Tourism.pdf>

98 Tourist Accommodation Statistics (1980 – 2005). In Caribbean Tourism Organization [online]. [cit. 2009-07-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.onecaribbean.org/statistics/accommodation/>>

99 Secretaría de Estado de Turismo: República Dominicana. Dostupné na WWW: <<http://www.sectur.gob.do/>>

Oficiálně vznikl cestovní ruch v Dominikánské republice ve 30. letech 20. století. Koncem listopadu 1934 zde došlo k přijetí zákona o ministerstvech, který zavedl systém řízení a organizace cestovního ruchu, kterým se mělo zabývat Ministerstvo komunikací a veřejných prací. V roce 1937 pak tato funkce byla převedena zákonem č. 1281 na Ministerstvo obchodu, průmyslu a práce.

V roce 1948 byla vytvořena Dirección General de Turismo spadající pod Ministerstvo národního hospodářství. V únoru 1956 byla činnost související s cestovním ruchem přidělena Ministerstvu vnitra, avšak ještě ve stejném roce však byla převedena na Ministerstvo průmyslu a obchodu. V roce 1958 byla zřízena Comisión Nacional de Turismo spadající pod Ministerstvo průmyslu a obchodu.

Dne 22. 5. 1963 se spojila skupina existujících cestovních agentů v čele s cestovní kanceláří Viajes Marién, aby společně založili asociaci cestovních kanceláří Asociación Dominicana de Agencias de Viajes y Turismo (ADAVIT), která měla být přínosem pro uspořádání, rozvoj a podporu turistických aktivit v Dominikánské republice. Během své dlouhé existence získala tato asociace velký vliv na řízení sektoru cestovního ruchu, i v oblasti školení lidských zdrojů specializovaných na leteckou dopravu. Angažovala se i v oblasti propagace zaměřené na klasifikaci a podporu nových segmentů zahraničních turistických trhů orientovaných na Dominikánskou republiku. Tato asociace uspořádala i několik turistických kongresů v Evropě, USA, Karibiku, Střední i Jižní Americe, čímž přispěla k propagaci Dominikánské republiky v mezinárodním měřítku.

18. června 1962 byla založena Asociación Nacional de Hoteles y Restaurantes (ASONAHORES), soukromá nevýdělečná společnost. Její součástí je Fond ASONAHORES vytvořený na podporu projektů, které mohou posílit a napomoci rozvoji sektoru hotelnictví a restaurátérství. ASONAHORES zaměřuje své úsilí na zdůraznění významu cestovního ruchu v ekonomickém a sociálním vývoji země, stejně jako význam hotelových a restauračních služeb. Zastupuje hlavní soukromé domácí subjekty sektoru pohostinství a cestovního ruchu s cílem udržovat udržitelný rozvoj cestovního ruchu, aby se z Dominikánské republiky stala konkurenceschopná mezinárodní turistická destinace a tuto svou pozici si udržela.

V roce 1969 je vytvořeno Dirección Nacional de Turismo (Národní ředitelství cestovního ruchu) přímo podřízené vládě a stalo se nejvyšším správním orgánem v odvětví, tím byla také zrušena dřívější Dirección General de Turismo.

Ve stejném roce byla vytvořena Corporación de Fomento de la Industria Hotelera y Desarrollo del Turismo (CORPHOTEL), pro koordinaci propagace, financování, zlepšování a udržování hotelových zařízení a dalších podniků v cestovním ruchu.

Kolem roku 1970 vznikl Departamento para el Desarrollo de la Infraestructura Turística, finanční instituce pro rozvoj turistické infrastruktury podřízená Centrální bance.

V roce 1979 bylo Národní ředitelství cestovního ruchu povýšeno na Ministerstvo turismu, a tak vznikl řídicí orgán pro oblast cestovního ruchu na nejvyšší úrovni se všemi nezbytnými prostředky pro provádění oficiální strategie pro rozvoj a podporu cestovního ruchu. K hlavním úkolům Ministerstva turismu Dominikánské republiky patří napomáhat růstu cestovního ruchu v zemi, plánovat, organizovat, řídit, podporovat, koordinovat a hodnotit činnost odvětví CR a také podporovat růst investic do tohoto odvětví. Kromě toho má na starost identifikovat a sledovat rozvojové póly cestovního ruchu v zemi a řídit projekty v nich, koordinovat pomocí CORPHOTEL vnitrostátní činnost zaměřenou na rozvoj hotelnictví, konat dohled nad provozovateli služeb v oblasti cestovního ruchu, jako jsou cestovní kanceláře, turističtí průvodci, hotely a restaurace, bary, některé noční kluby, společnosti přepravující turisty atd.

V zájmu klasifikace a regulace podniků v cestovním ruchu byly v roce 1984 mimo jiné vydány normy pro klasifikaci hotelů a restaurací.

S přijetím zákona č. 158-01 9. října 2001 se stanovila podpora na rozvoj cestovního ruchu v pólech slabého rozvoje, v nových pólech rozvoje a v místech s velkým potenciálem. Tímto zákonem mimo jiné vzniká Fondo Oficial de Promoción Turística. Také byla založená Consejo de Fomento Turístico.

5.2.3 Příjmy z cestovního ruchu

Podle údajů Světové banky v roce 1975 byly v Dominikánské republice příjmy plynoucí z cestovního ruchu 55,4 miliónů dolarů.¹⁰⁰ Jak vidíme z následující tabulky, v roce 1980 činily příjmy z cestovního ruchu 172, 6 miliónů dolarů a postupně rostly poměrně vysokým tempem (v průběhu 80. let kolem 18% ročně), roku 1992 již příjmy z dominikánského CR dosáhly přes 1 miliardu dolarů, roku 1997 přesáhly 2 miliardy dolarů, roku 2003 byly již vyšší než 3 miliardy dolarů a v roce 2007 dokonce překročily 4 miliardy amerických dolarů.

100 The World Bank: Tourism in the Dominican Republic [online]. 2006 [cit. 2009-07-10]. Dostupné na WWW: <http://siteresources.worldbank.org/EXTAFRsumaftps/Resources/DR_Tourism.pdf>

Podle statistik Centrální banky Dominikánské republiky průměrné denní výdaje zahraničních návštěvníků vzrostly z 88 USD v roce 1993 na 104 USD v roce 2003 a 110,35 USD v roce 2008.¹⁰¹

Tabulka č. 8: Příjmy z cestovního ruchu a průměrné denní výdaje turistů v Dominikánské rep. mezi léty 1980 a 2008

Rok	Příjmy z CR (mil. USD)	Průměrné denní výdaje (USD)
1980	172,6	
1981	206,3	
1982	266,1	
1983	320,5	
1984	370,6	
1985	451,0	
1986	506,3	
1987	571,2	
1988	768,3	
1989	818,4	
1990	817,6	
1991	840,4	
1992	1.007,1	
1993	1.223,7	88,15
1994	1.428,8	89,87
1995	1.570,8	91,62
1996	1.780,5	93,71
1997	2.099,4	96,88
1998	2.153,1	97,2
1999	2.483,3	102,54
2000	2.860,2	101,47
2001	2.798,3	102,17
2002	2.730,4	104,15
2003	3.127,8	104,41
2004	3.151,6	103,25
2005	3.518,3	103,27
2006	3.916,8	101,94
2007	4.064,2	105,12
2008	4.176,1	110,35

Pramen: Banco central de la República Dominicana¹⁰²

101 Estadísticas económicas - Secor Turismo. In Banco Central de la República Dominicana [online]. [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW: <http://www.bancentral.gov.do/estadisticas.asp?a=Sector_Turismo>

102 Ibid.

5.2.4 Mezinárodní turistické příjezdy

Na úvod je třeba podotknout, že příjezdy turistů uvedené ve statistikách mezinárodních organizací, jako je např. UNWTO, zachycují příjezdy nerezidentů (tj. zahraničních turistů a Dominikánců žijících v zahraničí), kteří se do Dominikánské Republiky dopravili letecky.

V roce 1960 do Dominikánské republiky přijelo jen 19 tisíc návštěvníků, jejich počet se do poloviny 60. let zvyšoval jen mírně, ale od roku 1966 se tento nárůst návštěvnosti zrychlil a v roce 1968 již tuto zemi navštívil přes 60 tisíc návštěvníků a roku 1968 dokonce 74 tisíc návštěvníků. Na přelomu 60. a 70. let tento růst mírně poklesl, což lze vysvětlit pomalejším růstem hospodářství USA (hlavního zdrojového trhu). Na začátku 70. let se počet návštěvníků téměř zdvojnásobil a tak v roce 1972 dosáhl počet zahraničních návštěvníků Dominikánské republiky již 135 tisíc. Mezi léty 1968 a 1972 byl tedy průměrný roční nárůst příjezdů návštěvníků do Dominikánské republiky 22,5 %.¹⁰³

Je zajímavé, že v té době bylo sousední Haiti ve zvyšování turistických příjezdů úspěšnější, data z let 1968-1972 ukazují, že příjezdy návštěvníků do této země vzrůstaly průměrně o 31 % ročně a počet příjezdů v roce 1972 byl o 50 % vyšší než v roce 1971. Počtem návštěvníků se Dominikánské republice však nevyrovnalo, v roce 1968 sem přijelo jen 23 tisíc návštěvníků a v roce 1972 to bylo 67,6 tisíc návštěvníků.¹⁰⁴

Pokud jde o národnostní složení návštěvníků Dominikánské republiky, v roce 1960 pocházelo téměř 90% ze Severní Ameriky a zanedbatelný počet ze sousedních zemí v Karibiku nebo Střední Ameriky. V roce 1966 se situace mírně změnila, Severoameričané tvořili 75% z celkového počtu návštěvníků a 19% jich pocházelo z Portorika. Tento trend se nadále prosazoval a tak v roce 1968 návštěvníci ze Severní Ameriky již tvořili pouze třetinu z celkového počtu a Portorikánci téměř polovinu. V dalších letech se však národnostní složení opět změnilo a podíl severoameričanů na návštěvnosti Dominikánské republiky se zvýšil na 48% v roce 1972 a podíl návštěvníků z Portorika byl v tomto roce již menší, 37% z celkového počtu. Průměrná délka pobytu se postupně také zvyšovala z 2,5 dnů v roce 1960 na 3 dny v roce 1966 a 5,8 v roce 1972.¹⁰⁵

103 The World Bank: Tourism Supply in the Caribbean Region [online]. 1974, s. 238 [cit. 2009-07-02] Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/1974/11/01/000009265_3961003075634/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

104 Ibid, s. 246

105 Ibid. S. 238

Pokud jde o výjezdový cestovní ruch, obyvatelé Dominikánské republiky tvořili kolem roku 1970 výraznou složku návštěvníků v Portoriku (asi 30%) a například v Nizozemských Antilách tvořili 5% návštěvníků.¹⁰⁶

Tabulka č. 9: Příjezdy zahraničních návštěvníků Dominikánské rep. podle země původu mezi léty 1960-1972

Rok	Počet návštěvníků podle země původu						
	Severní Amerika	Portoriko	Venezuela	Kuba	Haiti	Ostatní	Celkem
1960	17 285	6	3	47	23	1 997	19 361
1966	21 030	5 232	682	-	46	1008	27 998
1968	19 865	28 645	1 149	1 303	225	9 041	60 235
1969	22 604	34 349	2 275	1 436	256	13 343	74 263
1970	32 094	26 638	1 132	816	269	6 617	67 566
1971	52 119	37 366	1 602	751	347	14 283	106 468
1972	65 306	50 050	3 311	929	429	15 011	135 036

Pramen: Světová banka, Tourism Supply in the Caribbean Region, str. 241¹⁰⁷

Po roce 1978, kdy do Dominikánské republiky přijelo 304 410 turistů, se jejich počet rapidně zvyšoval. V roce 1980 již zemi navštívilo asi 383 280 turistů a v roce 1985 se jejich počet zvýšil na 660 178. Roku 1988 již překročil počet příjezdů zahraničních návštěvníků 1 milion a v roce 1997 do Dominikánské republiky přijelo přes 2 miliony zahraničních návštěvníků. Hranici tří milionů příjezdů zahraničních turistů Dominikánská republika překonala v roce 2003.¹⁰⁸

Kromě turistů ze Severní Ameriky sem značná část turistů přijíždí také z Evropy, především z Německa, Itálie, Španělska, Francie a Velké Británie. Na evropské země se zaměřila také propagační turistická kampaň tohoto státu, která počala v roce 1996 s nástupem prezidenta Leonela Fernándeze, díky níž se rychle zvýšil počet příjezdů do Dominikánské republiky z 1 900 000 v roce 1996 na 2 300 000 již v roce 1998 a dosahoval téměř 3 milionů v roce 2000, v současné době ji navštíví ročně přes 3,8 milionů turistů. Úměrně počtu turistů se navyšoval i počet pokojů a hotelových zařízení jim nabízených.

106The World Bank: Tourism Supply in the Caribbean Region [online]. 1974, s. 238 [cit. 2009-07-02] Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/1974/11/01/000009265_3961003075634/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

107Ibid. s. 240

108 Estadísticas económicas-Secor turismo. In Banco Central de la República Dominicana [online]. [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW: <http://www.bancentral.gov.do/estadisticas.asp?a=Sector_Turismo>

Celkově z počtu 3 979 672 turistů, kteří do Dominikánské republiky přijeli v roce 2008 nejvíce pocházelo z Evropy (1 345 290, zejména Španělé, Italové a Francouzi) a Spojených Států (1 092 240), mnoho jich přijelo i z Kanady (635 933).¹⁰⁹

V následující tabulce vidíme, že průměrná doba pobytu turistů činí v posledních deseti letech 9-10 dní a má mírnou snižující se tendenci, v roce 2008 to bylo 9,23 dní.

Tabulka č. 10: Příjezdy turistů do Dominikánské rep. mezi léty 1978-2008

Rok	Počet turistů	Průměrná doba pobytu (počet nocí)
1978	304 410	
1980	383 280	
1982	479 962	
1984	562 289	
1986	747 089	
1988	1 116 364	
1990	1 305 358	
1992	1 415 147	
1994	1 614 978	10,87
1996	1 925 565	10,57
1998	2 309 139	10,03
2000	2 978 024	10
2002	2 811 017	9,65
2004	3 450 392	8,97
2006	3 965 055	9,3
2008	3 979 672	9,23

Pramen: Banco Central de la República Dominicana¹¹⁰

5.2.5 Role cestovního ruchu v ekonomice Dominikánské republiky

Dominikánská republika byla po dlouhé období pouze agrární zemí s nepříliš rozvinutou ekonomikou, její ekonomika se dlouhodobě zakládala pouze na vývozu zemědělských plodin. A produkce cukru je dodnes důležitým hospodářským odvětvím země, v žebříčku hispanoamerických producentů cukru se Dominikánská rep. pohybuje kolem 4. místa. Dalšími významnými zemědělskými produkty jsou káva (především pro severoamerický trh), kakao (tato země je jejím druhým největším americkým vývozcem) a tabák. Důležitou součástí dominikánského hospodářství je také těžba, a to zejména zlata, stříbra, bauxitu, železa a niklu. Ekonomika země je z velké míry závislá na USA, kam míří asi dvě třetiny dominikánského

¹⁰⁹Caribbean Tourism Organization: Latest Statistics 2008 [online], Onecaribbean, 2009 [cit. 2009-08-12].

Dostupné na WWW: <<http://www.onecaribbean.org/content/files/april16Lattab08.pdf>>

¹¹⁰ Estadísticas económicas-Secor turismo. In Banco Central de la República Dominicana [online]. [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW: <http://www.bancentral.gov.do/estadisticas.asp?a=Sector_Turismo>

exportu. V podnikatelské činnosti převládá soukromý sektor a stát se omezuje na podnikání v základních vybraných odvětvích, jako je energetika, budování infrastruktury a komunikace.

Na rozdíl od stagnace v ostatních zemích karibské oblasti zaznamenala ekonomika Dominikánské republiky v 80. letech pomalý růst. Ekonomická opatření vlády v 90. letech vedla k ozdravení ekonomiky a k přírůstku HDP o cca 8 % a v dalších letech k průměrnému růstu HDP 3–7 %. Silný růst HDP, který se roku 2005 zvyšoval tempem 9,3 % a v roce 2006 rostl dokonce tempem 10,7 %¹¹¹ a pokračoval v této tendenci až do půli roku 2008. Celosvětová recese však měla významný dopad na růst HDP, který vykázal známky zpomalování ve druhém pololetí tohoto roku, negativně bylo ovlivněno i odvětví cestovního ruchu. Hlavními zdroji ekonomického růstu byl cestovní ruch, stavebnictví a obchod, stejně jako export v zónách volného obchodu.

Relativně velkým přínosem pro dominikánskou ekonomiku jsou i převody peněz od Dominikánců pracujících v zahraničí, především v USA, ale i v Evropě, které v poslední době tvoří až 10 % HDP. Interamerican Development Bank uvádí, že Dominikánci pracující v zahraničí poslali svým rodinám žijícím v Dominikánské republice v roce 2006 kolem 2, 900 miliard USD.¹¹²

Roku 2004 Dominikánská republika podepsala dohodu začlenění do Středoamerické zóny volného obchodu (CAFTA) tzn. o odstranění bariér ve vzájemném obchodě a umožnění volného obchodu DR s USA a ostatními členy tohoto uskupení (Kostarika, Salvador, Guatemala, Honduras a Nikaragua). Toto by mělo posílit investice a export.

V roce 2008 se zvýšila inflace na 12 % oproti 6 % v předcházejícím roce, k tomu přispěly vysoké ceny potravin způsobené velkým výskytem tropických bouří ničících zemědělské plodiny. Dopady globální finanční krize a recese v USA podle odhadů mohou nepříznivě ovlivnit růst HDP v roce 2009 a očekávají se dozvuky i v roce 2010. Přestože ekonomický růst je přiměřený, země se stále potýká s vysokou nezaměstnaností. Mezi obyvatelstvem je velká příjmová nerovnost, mezi nejchudší polovinu obyvatel se rozdělí méně než jedna pětina národního důchodu, zatímco deset procent nejbohatších z něj využívá téměř 40%.¹¹³

111 Dominikánská republika: Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-05-25]

Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/dominikanska-republika-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001424/>>

112 Dominican republic: Country Profile. In Worldinformation.com [on-line]. [cit. 2009-08-09] Dostupné na WWW: <http://www.worldinformation.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1182&Itemid=629>

113 Dominican Republic. In The World Factbook. [on-line]. [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW:

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/notesanddefs.html?countryName=Dominican%20Republic&countryCode=DR®ionCode=ca#2>>

Dnes je ekonomika Dominikánské republiky především ekonomikou služeb, zejména díky rozvoji cestovního ruchu a zónám volného obchodu, dalšími důležitými sektory ekonomiky jsou telekomunikace a stavebnictví. Sektor služeb tvoří kolem 55 % domácích příjmů a zaměstnává největší podíl obyvatel této země (v roce 2005 to bylo přes 60%). Na tvorbě HDP se v r. 2006 nejvíce podílelo odvětví komunikací (26,1 %), stavebnictví (22,7 %), finanční služby a pojišťovnictví (22,4 %) a obchod (11,7 %).¹¹⁴

Samotné odvětví cestovního ruchu hraje v ekonomice země velmi významnou roli. Dalo by se považovat za nejvýznamnější v dominikánském hospodářství, problémem však je, že většina příjmů nejde ve prospěch země, nýbrž zůstává v rukou velkých zahraničních touroperatorů a hotelových řetězců.

Zatímco cestovní ruch přímo přispívá k růstu domácí ekonomiky prostřednictvím příjmů ze služeb CR a poskytováním pracovních míst v hotelích, restauracích a barech, existují i nepřímé vazby na ostatní ekonomická odvětví, a to i přes zavedenou all-inclusive nabídku hotelů. V 90. letech přispíval do HDP země kolem 12%. Po roce 1991 tvořil cestovní ruch čtvrtinu celkové poptávky po službách.¹¹⁵

Přímé zahraniční investice do cestovního ruchu tvořily začátkem 90. let kolem 30-35 % všech investic do tohoto odvětví, kolem roku 2000 již představovaly kolem 60% až 70%.¹¹⁶ V roce 2004 již přímé zahraniční investice v zemi dosahovaly 649.7 miliónů USD a v roce 2005 již přesáhly 1 miliardu dolarů, z toho plyne více než polovina do odvětví cestovního ruchu. Nejvíce investic pochází z USA (v roce 2005 kolem 30% všech investic), a ze Španělska, které nejvíce investuje do odvětví cestovního ruchu, prostřednictvím hotelových projektů po celé zemi. Dalšími významnými investory v Dominikánské republice jsou například Mexiko, Kanada a Francie.¹¹⁷

116>

114 Dominikánská republika: Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-05-25]
Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/dominikanska-republika-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001424/>>

115 The World Bank: República Dominicana - Evaluación de la Competitividad Comercial y Laboral [on-line].
2005.152 s. [cit. 2009-06-20] Dostupné na www: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2005/06/13/000011823_20050613152731/Rendered/PDF/3054210spanish.pdf>

116 LIZARDO, M.; GUZMÁN, R. M.: Patrones de Integración a la Economía Global: ¿Qué comercializa América Latina? ¿Qué hacen sus trabajadores? El Caso de la República Dominicana [online]. 2001, s. 10 [cit. 2009-07-2].
Dostupné na WWW: <<http://www.gcpareto.com/integracione01.pdf>>

117 Centro de Exportación e Inversión de la República Dominicana: Inversión extranjera directa (IED) en la República Dominicana (Enero-Diciembre 2005) [online]. [cit. 2009-07-30]. Dostupné na: <http://www.cei-rd.gov.do/pdf/inversion/Clima/Informe_IED_enero-diciembre_2005.pdf>

Byl zaznamenán značný růst zaměstnanosti v odvětví CR v průměru 7 % ročně mezi rokem 1996 a 2002. Krize v roce 2003 (depreciace domácí měny) však způsobila pokles zaměstnanosti v CR o 7%. Reálné mzdy v odvětví cestovního ruchu rostly mezi léty 1997 a 1998 o 40%, avšak poté začaly klesat a v roce 2003 spadly pod úroveň roku 1996. V tomto poklesu mezd v odvětví CR se odráží celkový pokles mezinárodních cen za služby v CR za účelem zvýšení konkurenceschopnosti. Mezi roky 1996 a 2002 cestovní ruch vytvořil více než 58 000 nových pracovních míst.¹¹⁸ V roce 2004 byl cestovní ruch druhým největším zdrojem devizových příjmů, podílející se na HDP skoro 23 procenty a přímo či nepřímo zaměstnává asi 696 000 lidí, (19,8 % celkové zaměstnanosti).¹¹⁹

Očekává se, že meziroční nárůst HDP z cestovního ruchu klesne v roce 2009 asi na -8,6%. V příštích 10 letech se ale očekává průměrné procento růstu 3,8 % ročně. V roce 2009 by mělo existovat v odvětví cestovního ruchu 546 000 pracovních míst, což tvoří 13,8 % celkové zaměstnanosti, v roce 2019 by to mělo být asi 714 000 pracovních míst a 13,3 % celkové zaměstnanosti. Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu by měly v roce 2009 tvořit 36,9 % celkového exportu (4,543 miliard USD). Očekávání jsou taková, že za dalších deset let budou tvořit 32,5 % z celkového exportu, (8,781 miliard USD).¹²⁰

5.2.6 Sociální a ekonomický dopad cestovního ruchu

Rozvoj cestovního ruchu ovlivnil společnost v Dominikánské republice. Tento vliv má své pozitivní i negativní stránky, v této kapitole zmíníme některé z nich. Vycházíme zde především z článku Bolívara Troncosa,¹²¹ vedoucího Departamento de Ecoturismo y Medio Ambiente na Ministerstvu turismu Dominikánské republiky mezi léty 1996-2000).

Mezi léty 1966-83, kdy se politika zaměřila na programy, které vedly k následnému turistickému boomu v zemi, byl ohlas střední třídy, intelektuálů a politické opozice platného režimu na tuto skutečnost negativní, argumentovali tím, že tento jev může způsobit rozklad

118 The World Bank: República Dominicana - Evaluación de la Competitividad Comercial y Laboral [on-line]. 2005.s. 86 [cit. 2009-06-20] Dostupné na [www: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2005/06/13/000011823_20050613152731/Rendered/PDF/3054210spanish.pdf>](http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2005/06/13/000011823_20050613152731/Rendered/PDF/3054210spanish.pdf)

119 Dominican republic: Country Profile. In Worldinformation.com [on-line]. [cit. 2009-08-09] Dostupné na WWW: http://www.worldinformation.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1182&Itemid=629

120 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Dominican Republic 2009 [on-line]. 2009, s. 2 [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/dominicanrepublic.pdf

121 TRONCOSO, B., Lic.: Los Impactos Socio Culturales del Turismo y la Percepción Turística de la Sociedad Dominicana [online]. Santo Domingo, Kiskeya Destinación Alternativa, 1999 [cit. 2009-08-16]. Dostupné na WWW: <http://www.kiskeya-alternative.org/publica/bolivar/socio.htm>

národní kultury v souvislosti s transkulturací. Obchodníci a podnikatelé se k tomu však stavěli rozdílně. Když se později cestovní ruchu pomalu rozvíjel a stával základem národního hospodářství, poskytoval stále více pracovních míst a přinášel zvýšení možnosti výdělku poskytováním turistických služeb, pohled Dominikánců se začal měnit. Dnes je tedy mínění dominikánské společnosti na cestovní ruch v zemi převážně pozitivní.

Mezi negativní sociokulturní dopady související s nárůstem příjezdů zahraničních návštěvníků patří nárůst prostituce v blízkosti turistických center a s tím související nárůst pohlavně přenosných nemocí (nejvýraznější v destinacích Sosúa, Boca Chica, Puerto Plata). Rozvoji cestovního ruchu se dá také přisuzovat nárůst užívání a závislosti na drogách. (Výrazné je to především v turistických střediscích Puerto Plata, Sosua, Cabarete, Boca Chica).

Negativní vliv má cestovní ruch také na náklady na bydlení i ostatní životní náklady v některých hojně turisticky navštěvovaných městech, jako jsou např. Puerto Plata a Higüez, které patří k nejdražším městům v zemi.

S nárůstem pracovních míst v odvětví cestovního ruchu souvisí migrace původních obyvatel z venkova do měst, kde jsou však mnohdy marginalizováni. Toto má mimo jiné negativní vliv na zemědělskou produkci, za kterou může také orientace dříve zemědělských podniků na aktivity související s cestovním ruchem.

Cestovní ruch způsobil prolínání kultur a změnu životního stylu, (názorným příkladem je např. vznik tzv. „sanki panki“, mladíků, kteří se snaží svádět zahraniční turistky, aby je ony finančně podporovaly), tím také postupně mizí některé původní tradice a zvyky. Na druhou stranu kulturní výměna mezi domácím obyvatelstvem a přijíždějícími zahraničními turisty může mít i pozitivní přínos.

Velmi pozitivní vliv měl rozvoj cestovního ruchu na zaměstnanost. Jak již bylo řečeno, cestovní ruch je jedním z odvětví, která v současnosti vytváří nejvíce pracovních míst, ať už přímo nebo nepřímo. S tím je spojeno i zvýšení příjmů obyvatelstva a tak i celkové zvýšení jejich životní úrovně.

Mezi negativní ekologické dopady cestovního ruchu patří zejména ničení fauny a flóry v hojně turisticky navštěvovaných oblastech, znečištění vody a také vzduchu způsobené především velkým dopravním ruchem. Hromadné stavění ubytovacích zařízení mění celkový ráz krajiny. Problémem je také velký nárůst odpadů v turistických centrech, jako například v Playa Dorada v Puerto Plata.

Od roku 1992 se rozvíjí nový segment cestovního ruchu, naturistický cestovní ruch, zahrnující dobrodružný CR, ekoturistiku, agroturistiku atd. Tento model udržitelného cestovního ruchu, do kterého se začlenily nové oblasti jako např. Jarabacoa, El Limon Samana, Hato Mayor, atd., se vyznačuje mimo jiné také integrací společenských komunit, které dosud nevyužívaly výhod plynoucích z cestovního ruchu v zemi.

5.3 Cestovní ruch na Kubě

Kuba láká zahraniční turisty především bílými písčnými plážemi, příjemným teplým podnebím i mořem, možností zakoupit slavný kubánský rum a doutníky. K tomu lze připočítat impozantní koloniální architekturu Havany i dalších měst, či bohaté hudební a taneční tradice. Ale za rozhodnutím cestovat na tento ostrov může stát i zvědavost nebo touha navštívit jednu z posledních zbývajících komunistických základů na světě. Oblíbeným turistickým letoviskem, kam směřuje většina zahraničních turistů, je Varadero, turisticky populární je samozřejmě i hlavní město Havana. Nově se cestovní ruch šíří i např. na korálové ostrůvky Cayo Coco nebo také Cayo Santa Maria.

Několik kubánských míst je zapsáno na seznamu světového dědictví UNESCO. Kromě historického centra Havany (Havana Vieja) jsou to koloniální čtvrti měst Trinidad, Sancti Spiritus, Cienfuegos, Camaguey, Bayamo a Santiago de Cuba.

Cestovní ruch na Kubě, stejně jako i v mnoha dalších zemích světa, zaznamenal svůj rozmach už v padesátých letech 20. století. Tehdy byla s jeho rozvojem zde spojena severoamerická mafie, hlavním lákadlem pro turisty z USA byla prostituce a hráčství. Tento městský turismus ale pro Kubu nebyl příliš prospěšný. S vítězstvím revoluce v roce 1959 a politikou blokády USA, se však turismus ze strany USA téměř eliminoval. Ekonomika země se zaměřila jiným směrem a tehdy zde prakticky existoval jen turismus domácí. V 80. letech se Kuba pomalu znovu otevírá mezinárodnímu cestovnímu ruchu, v 90. letech 20. století se ekonomika více zaměřuje na rozvoj tohoto sektoru, což se brzy projevuje zvýšeným počtem příjezdů turistů do země a na příjmech země. V roce 1996 již počty turistických příjezdů na tento ostrov přesáhly jeden milión.

Podle některých odhadů by dnes bez hospodářského embarga USA mohla být Kuba jedním z největších latinskoamerických turistických trhů. Před revolucí tvořili Američané skoro 90%

návštěvníků ostrov, a i přes hospodářské embargo jich sem nadále přijíždějí desítky tisíc ročně. Na druhou stranu se však odhaduje, že kdyby došlo k uvolnění embarga, z USA by byl zájem zhruba 1,8 milionů turistů ročně, což by však současné kapacity pravděpodobně nezvládly, je zde ovšem velký potenciál pro další expanzi cestovního ruchu.

Je zde velký potenciál pro budoucí expanzi cestovního ruchu. Z hlediska Kuby se do budoucna jeví jako nutnost v zájmu zabránění poklesů příjezdů turistů zvýšit nedostatečnou kvalitu služeb a snížit vysoké ceny, což jsou také dva hlavní důvody současného mírného odlivu turistů.

Cestovní ruch dnes tvoří základ kubánské ekonomiky. Toto odvětví, které ročně generuje přes 2 mld. USD a zaměstnává kolem 9% pracovní síly, je také hlavním zdrojem přílivu devíz.

5.3.1 Vývoj cestovního ruchu na Kubě

Kuba byla pro cestovatele (zpočátku téměř výhradně evropské) atraktivní již od doby, kdy byla na konci 15. století objevena. Díky svému geografickému umístění postupně získávala podstatnou roli jako vstupní brána na americké území a lodě cestující na americkou pevninu i zpět se zde často zastavovaly. Koncem 16. století Filip II. nechal na obranu před piráty vybudovat v Havaně opevnění celého přístavu a nařídil, aby lodě plující přes Havanu z Ameriky při cestě do Evropy doprovázely vojenské flotily. Ozbrojený konvoj však vyplouval z přístavu obvykle jen jednou za rok a posádky lodí čekající na tento okamžik často pobývaly v Havaně i několik měsíců. V Havaně se díky tomu rozvíjela řemesla, obchod a služby, sídlilo zde plno tesařů, stavebníků, obchodníků, bankéřů, podnikatelů i prostitutek, zvyšoval se počet pohostinských zařízení.

V dalších stoletích nejen díky své poloze, ale i díky rozvoji obchodu s cukrem a tabákem zůstávala významným kosmopolitním centrem, kudy projížděli obchodníci z Evropy přepravující zboží i pasažéry. V 19. století zde již existovalo plno divadel, hostinců, kaváren, hudebních a tanečních klubů a začínají se stavět první hotely.

Nejvýznamnější rozmach cestovního ruchu na Kubě nastal ve 20. století, tuto etapu lze rozčlenit na 3 až 4 fáze.

■Do roku 1959: Mezi léty 1915 a 1930 byla Havana městem, které v počtu příjezdů zahraničních turistů držela v karibské oblasti prvenství. V té době na Kubu připadalo 80% všech turistických příjezdů do karibských zemí.¹²² K tomu dopomohly tyto tři základní faktory:

-Blízkost k východnímu pobřeží Spojených států. Obyvatelé východního pobřeží USA mohli za krátkou dobu na lodi utéci chladným zimám na Kubu disponující příjemným teplým klimatem.

-Zdravotní a hygienické podmínky v Havaně byly lepší v porovnání s městy ve zbytku karibské oblasti.

-Prohibice v USA (mezi léty 1919 a 1933) se stala dalším podnětem pro občany Spojených států, aby cestovali do Havany. Pro mnoho z nich byla jednou z motivací pro cestu na Kubu také zdejší volná dostupnost alkoholu.

Pozadu v rozvoji za Havanou nezůstalo ani letovisko Varadero, kam první turisté začali jezdit v létě kolem roku 1870 a počátkem 20. století se zde začaly stavět první hotely. Významným přímořským střediskem se stalo až po roce 1930, kdy zde většinu půdy vykoupil americký byznysmen a milionář Irénée Du Pont, který pak začal rozprodávat pozemky dalším Američanům a bohatým Kubáncům. Vilu zde měl například chicagský mafián Al Capone i předrevoluční kubánský prezident Fulgencio Batista. Později, na počátku padesátých let, zachvátil Varadero stavební boom a kapacita zdejších lůžek se prudce navýšila.¹²³

Už v roce 1920 byl cestovní ruch na Kubě třetím největším zdrojem deviz, po cukru a tabáku.¹²⁴ V 30. létech se však vnější podmínky změnily a kombinace nepříznivých vnějších vlivů zpomalila vývoj cestovního ruchu na Kubě. Prvním z těchto negativních vlivů byla světová hospodářská krize, započatá roku 1929, a dalším motivem bylo v roce 1933 zrušení prohibice ve Spojených státech. S ukončením prohibice a s nástupem ekonomické krize v USA k prudkému poklesu návštěvníků Kuby. Po předchozím turistickém boomu si Kuba pomalu začala uvědomovat, že je třeba přijmout aktivní opatření k rozvoji cestovního ruchu. Neboť i když tu bylo postaveno pár nových hotelů, většina jejích turistických zařízení obecně nesplňovala moderní turistické normy. Kolem roku 1936 došlo k oživení zahraničních příjezdů, avšak

122 RISCO YERA, Y. del. MUNDET I CERDAN, L.: El Turismo como Estrategia de Desarrollo en Cuba. Estudios Geográficos, LXVI, 258, 2005. s. 29/

123 Turistický průmysl. In Hotel Kuba [online]. [cit. 2009-08-7] Dostupné na WWW: <<http://www.hotel-kuba.cz/>>

124 FIGUERAS, M. A.: International Tourism and the Formation of Productive Clusters in the Cuban Economy [online]. 2001, s. 5 [cit. 2009-05-08]. Dostupné na WWW: <http://www3.dogus.edu.tr/memek/DersNotlari/TOUR%20229/TOUR%20229-2004%20fall/cuba_contribution.pdf>

následné vypuknutí 2. světové války se (s určitým zpožděním) projevilo na jejich opětovném prudkém snížení. Hned po skončení války zájem zahraničních návštěvníků o cestování na Kubu opět vzrůstal.

Po roce 1945 výdaje kubánských turistů v zahraničí překročily příjmy od zahraničních turistů přijíždějících na Kubu. Podle statistiky Mezinárodního měnového fondu byl čistý deficit platební bilance cestovního ruchu v roce 1946 18 miliónů dolarů, v roce 1947 31,3 miliónů dolarů, v roce 1948 33,1 miliónů dolarů a v roce 1949 12 miliónů dolarů.¹²⁵ A to přesto, že HDP ve Spojených státech vzrůstal a letecky se již dalo snadno a rychle dostat na Kubu z téměř jakékoli části Spojených států. Kubánský turistický průmysl však zatím nedokázal těchto příznivých podmínek využít ve svůj prospěch. V té době začaly letecké společnosti nabízet lety i do jiných destinací a tak se zvyšovala konkurence Kubu.

Kuba měla lákavý turistický potenciál, avšak před větší expanzí cestovního ruchu bylo potřeba učinit mnoho změn a příprav. V oficiálním zpravodaji, který vydala Corporación Nacional de Turismo je uvedeno, že na Kubě existovalo kolem roku 1950 přes 6300 hotelových pokojů, z toho většina z nich v provincii Havana¹²⁶. Velká část pokojů však nesplňovala standardy týkající se hygieny či vybavení, na které byl zvyklý průměrný zahraniční turista. Také byl podceněn lidský faktor a hotelový personál velmi často nebyl dostatečně kvalifikovaný. A tak cestovním kancelářím a dopravním společnostem přicházely časté stížnosti od zklamaných turistů, kteří se za své peníze nedočkali očekávaných služeb, a jen malá část návštěvníků se toužila na Kubu vrátit. Kromě výše uvedeného byly Kubánskou nevýhodou např. vysoké hotelové sazby (i když byly stanoveny jejich limity, nebyly vždy dodržovány), vyžadování úplatků, málo veřejných pláží, které navíc byly horší v porovnání s plážemi na blízké Floridě (s výjimkou pláže Varadero), nedostatečná dopravní infrastruktura, a jak již bylo zmíněno, nedostatek vhodných ubytovacích zařízení a z toho všeho vyplývající špatná reklama.

Pro úspěšný rozvoj mezinárodního cestovního ruchu na Kubě bylo potřeba všechny tyto obtíže rychle překonat. Jednak vládními opatřeními zahrnujícími kromě jiného vzdělávání pracovníků v odvětví cestovního ruchu, ale hlavně zlepšením ubytovací i dopravní infrastruktury. Jedním z prvních kroků bylo, že v srpnu 1950 předložila Corporación Nacional de Turismo „Plan

125 The World Bank: Report on Cuba [on-line]. 1951, s. 767 [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/01/01/000178830_98101911094155/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

126 Ibid. s. 768

Mínimo de Preparación Turística del País“, v němž je prvním požadavkem výstavba, dokončení a oprava silnic.

V padesátých letech se podíl Kuby na trhu karibského cestovního ruchu pohyboval mezi 18 a 23 %¹²⁷ a většina návštěvníků ostrova pocházela ze Spojených států. Turistické příjezdy se zvyšovaly mezi léty 1950-1957 (kdy dosáhly rekordního počtu 275 tisíc) asi o 8% ročně.¹²⁸ Celkově přijelo mezi léty 1950 a 1958 na tento ostrov 1 857 510 návštěvníků.¹²⁹

Cestovní ruch v té době však velmi podléhal sezónním výkyvům. Kolem roku 1950 přijíždělo zhruba 60% turistů na Kubu během prvních čtyř měsíců v roce a v dalších osmi měsících jen 40% celkového počtu přijíždějících turistů.¹³⁰

Cestovní ruch se v těchto letech stal jedním z hlavních ekonomických odvětví a důležitým zdrojem tvrdé měny i zaměstnanosti na Kubě. Avšak byl koncentrován téměř pouze v Havaně a Varaderu, na ostatní kubánské regiony měl minimální vliv.

Nárůst turistických příjezdů během těchto let silně souvisel s americkými mafiánskými rodinami, které měly pod kontrolou hazard, prostituci a obchod s drogami. Do poloviny 50. let již byla Havana jedním z hlavních trhů a oblíbenou trasou pro drogový obchod Spojených států. Konala se tu také některá setkání mafiánských bosů, včetně setkání v hotelu Nacional v roce 1947, uspořádané Lucky Lucianem (který na Kubě nějakou dobu žil), na němž si mafiánské rodiny rozdělily drogový obchod a dohled nad hazardními hrami i jinými aktivitami v jednotlivých státech USA.

Jak v Havaně, tak ve Varaderu, ze kterého se stala důležitá plážová destinace, se v té době stavěly nové hotely, téměř všechny z nich s kasiny a hernami.

127 ESPINO, M. D.: Cuban Tourism during the Special Period. In Cuba in Transition (Volume 10) [online]. Association for the Study of the Cuban Economy (ASCE) 2000. S. 360. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW: <<http://lanic.utexas.edu/la/cb/cuba/asce/cuba10/asce10.pdf>>

128 FIGUERAS, M. A.: International Tourism and the Formation of Productive Clusters in the Cuban Economy [online]. September 2001, s. 6 [cit. 2009-05-08]. Dostupné na WWW: <http://www3.dogus.edu.tr/memek/DersNotlari/TOUR%20229/TOUR%20229-2004%20fall/cuba_contribution.pdf>

129 RISCO YERA, Y. del. MUNDET I CERDAN, L.: El Turismo como Estrategia de Desarrollo en Cuba. Estudios Geográficos, LXVI, 258, 2005. s. 297.

130 The World Bank: Report on Cuba [on-line]. 1951, s. 767 [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/01/01/000178830_98101911094155/Rendered/PDF/multi0page.pdf

■1959-1974: Po roce 1959, s vítězstvím revoluce, byla prostituce a drogový obchod zakázány a členové mafie vyhoštěni, stejně tak herny i kasina byly zavřeny.

Roku 1960 byly znárodněny americké firmy se sídlem na Kubě, na to roku 1961 Spojené státy vypověděly diplomatické styky s Kubou a vyhlásily ekonomické embargo Kuby. Turistické výjezdy na Kubu byly prohlášeny vládou USA za směřované proti zahraniční politice a národním zájmům Spojených států. Běžné cestovní pasy Spojených států neplatily pro cestování na Kubu, pro všechny cesty na tento ostrov k nim musela být připojena speciální licence, pro turistické cesty byla tato povolení výslovně odmítnuta.

Jelikož, jak již bylo zmíněno, do této doby turisté ze Spojených států tvořili převážnou většinu návštěvníků Kuby, mezinárodní cestovní ruch na tomto ostrově na pár let téměř přestal existovat. Vláda se zaměřila na domácí cestovní ruch a odstranění negativních vlivů cestovního ruchu z předchozího období. V březnu roku 1959 bylo zákonem povoleno veřejné využití všech pobřeží a pláží v zemi bez jakékoli diskriminace. A bývalé volnočasové kluby, kam měla dříve přístup jen vyšší společenská třída, byly otevřeny pro veřejnost. V rámci rozšiřování turistických služeb kubánské veřejnosti se po roce 1961 rozvíjet plán na stimulaci zaměstnanců, z nichž ti nejlepší mohli být odměněni cestou do zahraničí (tj. do některé ze spřízněných socialistických zemí). Počty těchto zahraničních příjezdů byly však velmi nízké a v letech 1972 a 1973, kdy byly jejich počty nejvyšší, nepřesahovaly 1,5 tisíc příjezdů ročně.¹³¹

Příjezdový cestovní ruch se snížil na minimum, v šedesátých letech sem celkově přijelo jen asi 3000-5000 zahraničních návštěvníků.¹³² Během 60. a 70. let do odvětví cestovního ruchu nebyly učiněny žádné větší investice. Převážná část turistické infrastruktury vytvořené během předrevolučních let byla ponechána k užívání kubánských občanů a mezinárodním hostům ze socialistických i jiných spřátelených států, nebo jednoduše ponechána ladem a většina zaměstnanců v turistickém průmyslu byla převedena do jiného sektoru. Některé hotely byly uzavřeny a hotelová kapacita byla snížena asi o 50%.¹³³

131 CASTRO, H. A., Dr. (Adaptado por Dr. Héctor Matos Rodríguez): Antecedentes del desarrollo actual del Turismo en Cuba [online]. 2001. [cit. 2009-06-20]. Dostupné na WWW: <<http://varaix.mit.tur.cu/tcsc/LibroWeb/Webturismo/Capitulo%20Uno/AnteCuba.htm#1.-%20Introducci%C3%B3n>>

132 RISCO YERA, Y. del. MUNDET I CERDAN, L.: El Turismo como Estrategia de Desarrollo en Cuba. Estudios Geográficos, LXVI, 258, 2005. s. 297

133 ESPINO, M. D.: Cuban Tourism during the Special Period. In Cuba in Transition (Volume 10) [online]. 2000, s. 361. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW: <<http://lanic.utexas.edu/la/cb/cuba/asce/cuba10/asce10.pdf>>

■1974-1986: Tato etapa je charakterizována pomalou rekuperací mezinárodního turismu, začíná se orientovat především na návštěvníky z východní Evropy. Turisty přijíždějící ze západu kubánská vláda považovala za zdroj negativních sociálních vlivů, proto byly podporovány především příjezdy turistů ze zemí socialistického bloku. Ale i přesto návštěvníci z nesocialistických států, např. z Kanady, začali znovu pomalu proudit zpět na Kubu a například v roce 1974 navštívilo Kubu 8 400 návštěvníků z kapitalistických zemí¹³⁴. Také se začínají realizovat první projekty pro rozvoj cestovního ruchu v pobřežních destinacích jako např. ve Varadero, Cayo Coco, Cayo Largo, atd. Problémem však byla zastaralá a mezinárodním měřítkům ne vždy vyhovující hotelová infrastruktura z let před revolucí. Proto se přistoupilo k výstavbě nových hotelů, v 70. letech jich bylo postaveno kolem dvaceti.¹³⁵ Ale počet mezinárodních turistických příjezdů se zvyšoval pomalu.

Koncem 70. let byl pozorovatelný nárůst importu ze západních zemí a růst deficitu obchodní bilance. Kubánský dluh rostl v souladu s obchodním deficitem. Po roce 1982 byly dlužní úpisy vůči Západu odhadovány na 3 miliardy dolarů a v srpnu stejného roku Banco Nacional de Cuba oznámila svou neschopnost splnit splácení závazků z dluhu a žádala o splátkový kalendář. Během této krize, v únoru 1982, Kuba zákonem povolila omezené zahraniční investice na ostrově poprvé od vítězství revoluce. Podle této vyhlášky bylo umožněno, aby na Kubě působily smíšené podniky, v nichž figuroval zahraniční kapitál až 49 %.¹³⁶ Podmínky pro zahraniční investice do odvětví cestovního ruchu byly přitom mnohem příznivější než pro investice do jiných odvětví. Společné podnikání v oblasti cestovního ruchu mělo být osvobozeno od daní. Také zřizování různých licencí a povolení podléhalo méně regulacím než v jiných odvětvích. Kromě toho zahraničním manažerům smíšených podniků v odvětví mezinárodního cestovního ruchu bylo povoleno pronajímat kubánské zařízení a přímo najímat kubánské pracovníky. V polovině 80. let se však krize vnějšího sektoru stala ještě naléhavější.

■V roce 1986 byla již Kuba ve velkém prodlení se splácením svého dluhu. Kubánská vláda proto zahájila implantaci idealistického hospodářského programu "nápravy chyb" (rectificación de errores). Kromě jiného kladl tento proces nápravy také důraz na rozvoj odvětví mezinárodního cestovního ruchu. Kubánská vláda odůvodnila orientaci na mezinárodní cestovní ruch především

134 ESPINO, M. D.: Cuban Tourism during the Special Period. In Cuba in Transition (Volume 10) [online]. 2000, s. 367. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW: <<http://lanic.utexas.edu/la/cb/cuba/asce/cuba10/asce10.pdf>>

135 RISCO YERA, Y. del. MUNDET I CERDAN, L.: El Turismo como Estrategia de Desarrollo en Cuba. Estudios Geográficos, LXVI, 258, 2005. s. 298.

136 ESPINO, M. D.: Cuban Tourism during the Special Period. In Cuba in Transition (Volume 10). Op. C, s. 361

jeho schopností být generátorem velmi potřebných devíz, pojatých jako nutné zlo. Toto odvětví se postupně stává pilířem kubánské ekonomiky.

Význam rozvoje mezinárodního cestovního ruchu byl definován takto: „Cestovní ruch je v kubánském hospodářství nejdynamičtějším odvětvím majícím jeden z největších multiplikačních efektů. Přispívá k rozvoji země prostřednictvím efektivního komerčního využití místních produktů cestovního ruchu, které jsou udržitelné, konkurenceschopné na mezinárodní úrovni a zakládají se na sociální realitě a kulturní identitě národa, bezpečnosti, profesionalitě a vysoké kvalitě pracovníků.“¹³⁷

Mezinárodní turistické příjezdy v předchozím období vzrůstaly pozvolna a až v roce 1989 dosáhly úrovně z roku 1957 (tj. 275 000 příjezdů).¹³⁸ Na konci 80. let tak bylo již možno pozorovat znatelný rozvoj mezinárodního cestovního ruchu, který pomáhal krizi zmírňovat. Mezi léty 1990- 2000 aktivita mezinárodního cestovního ruchu nadále vykazovala trvalý růst.

Zvyšoval se i počet pokojů v ubytovacích zařízeních, které byly na Kubě pro turisty dostupné. Zatímco v roce 1980 jich bylo na Kubě pouze kolem 7,5 tisíc, do roku 1999 jejich počet stoupl na 37,1 tisíc.¹³⁹

Již zmíněný proces nápravy chyb vytvořil zřetelnou dichotomii v kubánské ekonomice. Kuba odmítala tržně orientované hospodářské reformy, ale zároveň se zvýšila potřeba zahraničních investic. A tak roku 1987 byla vytvořena hotelová společnost Cubanacán a.s., hlavním úkolem, kterého se měla zhostit, bylo přilákat zahraniční kapitál. V roce 1990 tedy otevřely ve Varaderu své dveře zahraničním návštěvníkům první dva hotely vyšší kategorie (dnes čtyřhvězdičkové), které byly postavené a provozované v rámci joint venture podniků.¹⁴⁰ Na Kubě od r. 1988 operoval i další státní podnik, Gaviota a.s., opírající se o kubánskou armádu, která byla také zapojená do společných podniků s účastí zahraničního kapitálu. V roce 1999 již v turistickém sektoru existovalo 26 smíšených podniků.¹⁴¹

137 FIGUERAS, M. A.: International Tourism and the Formation of Productive Clusters in the Cuban Economy [online]. September 2001, s. 8 [cit. 2009-05-08]. Dostupné na WWW: <http://www3.dogus.edu.tr/memek/DersNotlari/TOUR%20229/TOUR%20229-2004%20fall/cuba_contribution.pdf>

138 Ibid.

139 Tourist Accommodation Statistics (1980 - 2005). In Caribbean Tourism Organization [online]. [cit. 2009-07-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.onecaribbean.org/statistics/accommodation/>>

140 Podnik, který je společně kontrolován dvěma či více jinými podniky. Pojem joint venture je používán v souvislosti s úpravou hospodářské soutěže, zejména pak v rámci kontroly koncentrací podniků.

141 Banco Central de Cuba: La Economía Cubana en el Período Especial 1990-2000 [online]. 2001. s. 41. [cit. 2009-07-25]. Dostupné na www: <<http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/economia%20cubana.pdf>>

Vládou však byla vyvíjena velká snaha o izolaci mezinárodního turismu od kubánské společnosti, cestovní ruch měl být podporován v oblastech, kde by turisté byli co nejvíce oddělení od kubánské společnosti, a proto vládní politika cestovního ruchu brzy začala být nazývaná jako "turismus apartheidu" neboli diskriminace. Avšak tato politika stejně nedokázala ochránit společnost od "zla" mezinárodního cestovního ruchu. S rozmachem cestovního ruchu se kromě jiného zvýšila kriminalita a prostituce.

Na počátku 90. let, s pádem východního komunistického bloku se politické a hospodářské vztahy mezi Kubou a jejími bývalými spojenci náhle a výrazně zredukovaly. Jen málo zahraničních analytiků věřilo, že Kuba a Castrův režim je schopen přežít. Ekonomika Kuby byla těžce zasažena, podle statistických údajů obchod se státy RVHP v roce 1989 představoval kolem 85 % kubánského zahraničního obchodu, nastal nedostatek spotřebního zboží i potravin. Největším problémem však byl obrovský pokles dodávek ruské ropy, kvůli kterému byl ohrožený i kubánský průmysl. HDP země poklesl oficiálně o 36%, zatímco neoficiální odhady mluví až o možném 50% poklesu.¹⁴²

Při pokusu o řešení krize kubánské úřady v roce 1991 vyhlásily "speciální období v době míru" období plné transformací hospodářství Kuby. V následujícím roce na čtvrtém kongresu Komunistické strany byl ratifikován plán a vymezeny jeho hlavní složky. Jsou to:

- a) potraviny (plán Alimentario) a substituční program dovozu energie
- b) podpora klíčového tradičního vývozu, jako je cukr, stejně jako nového exportu, zejména cestovního ruchu a biotechnologie.
- c) podpora zahraničního kapitálu
- d) některé decentralizační a umírněné reformy v oblasti řízení podniků

Během řešení kubánských vztahů s východní Evropou tak probíhala celková přestavba kubánského hospodářství, Kuba se snažila adaptovat se na novou mezinárodní situaci. Po roce 1990 byl ještě více kladen důraz na cestovní ruch jako na jednoho z hlavních protagonistů podílejících se na finančním oživení kubánského hospodářství. Stát se zaměřil na kampaň pro přilákání zahraničních turistů (na přilákání turistů z Kanady, Latinské Ameriky, zejména Mexičanů, i z Evropy, kde se zaměřila především na Španěly, Italy a Němce) propagující

142 BENÁČEK, V: Kuba před zásadní ekonomickou reformou a hledání jejího politického spojení [online]. Hospodářské noviny, 18.5.2005, s. 1. [cit. 2009-07-30]. Dostupné na WWW: <http://www1.ceses.cuni.cz/benacek/Kuba-Benacek%20web.pdf>

především přírodní zdroje ostrova, nádherné pláže a příjemné klima. Vláda investovala do infrastruktury s cílem rozšíření cestovního ruchu do nevyužitých regionů na ostrově. Byla zde také založena nová školicí střediska pro zaměstnance v cestovním ruchu.

Mezi významné reformy patřilo také v roce 1994 zavedení konvertibilního pesa (CUC) původně majícího hodnotu identickou s americkým dolarem, od dubna 2005 se 1 CUC rovná 1,08 USD.

V posledním desetiletí 20. století probíhaly také práce na zlepšení dopravní infrastruktury, investice se zaměřily zejména na leteckou dopravu. V roce 1995 byla zřízena Empresa Cubana de Servicios Aeroportuarios (ECASA), která se měla zabývat řízením a udržováním sítě kubánských letišť. Začaly se stavět letištní terminály v regionech, které byly považovány za turisticky atraktivní. (Např. v roce 1995 byl postaven nový letištní terminál v Cayo Lago del Sur, v roce 1996 v Camaguey a ve městě Holguín, také proběhla modernizace existujících letišť v Manzanillo, Ciego de Avila, Cienfuegos a dalších turisticky atraktivních místech. V roce 1997 došlo ke zvětšení letištního terminálu ve Varadero v reakci na zvyšování turistických příjezdů do této oblasti a v roce 1998 byl postaven největší letištní terminál v zemi s kapacitou pro odbavení 1500 cestujících za hodinu v Havaně, další letiště se stavělo v Cayo Coco). Probíhaly i stavby týkající se silniční, či lodní dopravy, například v roce 1995 byl otevřen v Havaně přístav pro velké výletní lodě (cruceros), neboť poptávka po okružních plavbách v Karibiku rostla.

V roce 1996 vláda Fidela Castra také povolila systém privátního ubytování v tzv. „casa particular“ spolu s dalšími samostatně výdělečnými činnostmi. Soukromí hoteliéři se tak s tříletým zpožděním přiřadili k již dříve povolenému soukromému podnikání v oblasti služeb (bary, restaurace, kadeřnictví, instalatéri). Systém soukromého hoteliérství vzkvétá, přestože rok od roku vláda zpřísňuje podmínky. V současné době nesmějí privátní hoteliéři pronajímat více než dvě místnosti a v každé z nich mohou být maximálně 2 osoby. Soukromí hoteliéři jsou dále povinni evidovat všechny turisty, nahlásit jejich přítomnost v domě nejpozději do 24 hodin po příjezdu a platit nemalé taxy za to, že pokoje turistům nabízejí. Jediným místem na Kubě, kde není povolen systém privátního ubytování, je letoviště Varadero.¹⁴³

Koncem 90. let 20. století se začíná diverzifikovat a specializovat nabídka produktů cestovního ruchu a rozvíjí se mimo jiné zdravotní či léčebný cestovní ruch.

143 Turistický průmysl. In Hotel Kuba [online].[cit. 2009-08-7] Dostupné na WWW: <<http://www.hotel-kuba.cz/>>

Odvětví cestovního ruchu zastávalo v procesu rekuperace kubánské ekonomiky hlavní roli, nejen díky svému nezanedbatelnému podílu v HDP země, ale i díky pozitivnímu vlivu na rozvoj ostatních ekonomických sektorů. Stalo se nejdynamičtějším odvětvím země a nejvyšším producentem zahraničních devíz. V 90. letech vzrostly příjezdy na Kubu z 340 tisíc návštěvníků v roce 1990 na 1,8 miliónu návštěvníků v roce 2000. Příjmy z cestovního ruchu vzrostly z 327,4 miliónů dolarů v roce 1990 na více než 2 miliardy v roce 2000. Průměrný hrubý příjem za turistu mezi léty 1991 a 1999 neustále rostl průměrným tempem o 26%. Průměrné výdaje turistů za den dosahoval koncem roku 1999 90,4 dolarů.¹⁴⁴

Kuba se tak v posledních letech 20. století těšila z jednoho z největších rozvojų cestovního ruchu z celé karibské oblasti a Latinské Ameriky. To bylo umožněno díky politickému zlepšení své postavení a také díky dostupnosti kvalifikovaných lidských zdrojů a stávající turistické infrastruktury spolu s nově vytvořenou infrastrukturou.

Ale i když cestovní ruch přinesl jisté hospodářské oživení, toto nemělo pevné základy, neboť z velké části spoléhalo právě na zahraniční investice. Zatímco se kubánská vláda snažila ponechat si kontrolu nad odvětvím cestovního ruchu, joint venture kapitál vstupující do kubánského turistického průmyslu nyní zahrnoval také velké zahraniční investory, např. ze Španělska, Kanady, Itálie a Francie.

5.3.2 Kubánský cestovní ruch ve 21. století

Mezi léty 1996 a 2006 se počet turistů přijíždějících na Kubu zdvojnásobil, 1,5krát vzrostly jeho hrubé příjmy a počet pokojů pro turisty se zvýšil 1,6krát, z toho 72 % ve čtyř a pěti hvězdičkových hotelech.¹⁴⁵

I přes zjevný dlouhodobý rozvoj se odvětví cestovního ruchu na Kubě, jež je hlavním ekonomickým motorem ostrova za posledních 15 let, v poslední době potýká s řadou problémů souvisejících se stagnací až mírným poklesem počtu zahraničních návštěvníků přijíždějících na tento ostrov v posledních letech.

Podle Hospodářské komise Organizace spojených národů pro Latinskou Ameriku a Karibik (CEPAL) klesla obsazenost hotelových pokojů z 63,5% v roce 2004 na 55,7% v roce 2005.

144 Banco Central de Cuba: La Economía Cubana en el Período Especial 1990-2000 [online]. 2001, s. 39 [cit. 2009-07-25]. Dostupné na [www: <http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/economia%20cubana.pdf>](http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/economia%20cubana.pdf)

145 Banco Central de Cuba: Economía Cubana 1996-2006 [online]. 2001, s. 68 [cit. 2009-07-25]. Dostupné na [www: <http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/Economia_Cubana_1996-2006.pdf>](http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/Economia_Cubana_1996-2006.pdf)

A průměrné denní výdaje na návštěvníka poklesly z 175 amerických dolarů v roce 2003 na 97 dolarů v roce 2005.

Toto je způsobeno kombinací několika faktorů, mezi které patří zvýšení nákladů na palivo, posun devizového kurzu, či strach po silné hurikánové sezóně 2005. Kubánské úřady jako další důvody uvádějí Bushova administrativní zpřísnění a omezení letů mezi Kubou a USA. Mezi ostatní odborníky zmiňované důvody patří nedostatečné investice Kuby do public relations, špatný stav silnic i značení, malá nabídka služeb, podražení kubánských služeb po roce 2005 v důsledku účtování 8% „antiimperialistického“ poplatku z každého dolaru a nekvalitní hotelové služby. Problémem jsou zastaralá ubytovací zařízení, z nichž většina byla postavena v 90. letech 20. století a o jejich údržbu bylo pečováno jen minimálně, proto je mnoho z nich již ve špatném stavu. V roce 2004 byl počat restructurační proces odvětví cestovního ruchu v reakci na požadavky aktuální poptávky požadující vyšší profesionalitu, kvalitu a efektivitu.

Z hlediska Kuby se tedy jeví jako nutnost, v zájmu zabránění dalších poklesů ukazatelů cestovního ruchu, především zvýšit kvalitu služeb a snížit ceny, což byly také dva hlavní důvody odlivu turistů.

V návaznosti na špatné výsledky Ministerstvo cestovního ruchu (MinTur) oznámilo strategický plán pro rok 2007 na vylepšení této negativní bilance zahrnující podporu pro investice, modernizaci letišť i stávajících hotelů a budování nových hotelů. Plán také předpokládá zlepšení silnic a dopravního značení, záruku elektřiny a vody pro odvětví cestovního ruchu. Předpokládaná investice přesahuje 300 mil. EUR.¹⁴⁶

Velká část investic do výstavby turistických ubytovacích kapacit pochází z národní pokladny, ale nezanedbatelnou částkou přispívají i zahraniční investoři. "Nejúspěšnějšími investory mezi více než tisícem společných podniků vzniklých na Kubě za období 1993-2004 a úhrnným příspěvkem 9 miliard dolarů do roku 2004 bylo Španělsko, následované Kanadou, Itálií a Francií. V poslední době se tlačí do popředí Čína."¹⁴⁷ Tu však zajímají spíše investice v oblasti těžby niklu a nalezišť ropy.

Dosavadní situace na Kubě se měla změnit s nástupem nového prezidenta Raúla Castra, bratra Fidela Castra začátkem roku 2008, který sliboval velké reformy týkající se například

146 Kuba : Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-04-26] Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kuba-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000788>>

147 BENÁČEK, V: Kuba před zásadní ekonomickou reformou a hledání jejího politického spojení [online]. Hospodářské noviny, 18.5.2005, s. 3 [cit. 2009-07-30]. Dostupné na WWW: <http://www1.ceses.cuni.cz/benacek/Kuba-Benacek%20web.pdf>

uvolnění prodeje potřeb pro zemědělce a povolení pronájmu půdy drobným soukromým zemědělským družstvům. Byl uvolněn prodej domácích elektrospotřebičů, počítačů, mobilních telefonů nebo kol s elektrickým motorem. A pro oblast cestovního ruchu je důležité, že Kubánci mohou využít služeb a zařízení, které byly dosud určené jen pro zahraniční turisty. Nyní se teoreticky mohou ubytovat v kubánských hotelech, či si například pronajmout v půjčovnách auto. Negativem však zůstává, že ceny těchto služeb jsou vzhledem k platům běžných Kubánců nepřiměřeně vysoké. Zboží také není mnohdy na skladě a i ceny elektrospotřebičů jsou navíc výrazně vyšší než třeba v USA, i když na druhou stranu nižší než doposud na černém trhu. Opatření se tak v podstatě nedotknou velké části populace.

Přístup obyvatel k devizovým zdrojům závisí na druhu zaměstnání (přičemž zaměstnanci v cestovním ruchu mají samozřejmě výhodu) příbuzných v zahraničí, apod. a asi 38% obyvatel k nim přístup nemá vůbec. Přes mnohé výhrady jsou však opatření obyvatelstvem přijímána spíše kladně. V rámci dalších opatření se vláda zřejmě chystá omezit počet zahraničních firem v maloobchodě a nahradit dovoz vlastní produkcí. Spekuluje se, zda nedojde ke zrušení přídelů či devalvaci kubánského pesa. Současná opatření by měla především znamenat větší příjem peněz do státní kapsy od movitějších občanů, a tím by teoreticky měla vytvořit možnosti pro redistribuci a zvýšení platů.

V letošním roce je zatím vývoj turistických příjezdů na Kubu příznivý, celkový počet turistů, kteří přijeli do různých destinací na Kubě v prvních pěti měsících roku 2009, vzrostl o 2,1 procenta oproti stejnému období roku 2008.

5.3.3 Historie institucionální organizace cestovního ruchu na Kubě

Oficiální úřady a státní orgány cestovního ruchu, operující v 20. stol. na Kubě, jsou:¹⁴⁸

1. Comisión Nacional para el Fomento del turismo (založená roku 1919).
2. Corporación Nacional de Turismo (založená roku 1934).
3. Instituto Cubano del Turismo (založeno roku 1952).
4. Instituto Nacional de la Industria Turística (založeno roku 1959).
5. Instituto Nacional del Turismo (založeno roku 1976)
6. Ministerio del Turismo (Ministerstvo turismu, založeno roku 1994).

148 QUINTANA, R.; Figuerola, M; Chirivella, M; Lima, D; Figueras, M. A.; García, A: Efectos y Futuro del Turismo en la Economía Cubana. Anexo No. 6. [online]. 2005 [cit. 2009-08-08]. Dostupné na WWW: <http://varaix.mit.tur.cu/biblioteca/GERENCIAL%20I/2%20SISTEMA%20TURISTICO%20CUBANO/EFFECTOS%20Y%20FUTURO%20DEL%20TURISMO%20EN%20LA%20ECONOMIA%20CUBANA/Anexo_6.pdf>

Ad 1) Comisión Nacional para el Fomento del turismo byla zřízena zákonem vydaným 8. srpna 1919. Tento zákon byl mimo jiné nástrojem legalizace hazardu jako činitele podporujícího cestovní ruch.

Ad 2) Corporación Nacional de Turismo byla založena 16. října 1934 zákonným dekretem, v němž byly také vytyčeny právní normy činnosti cestovního ruchu. Stanoví také, že stát, provincie i obce musí přispívat k podpoře cestovního ruchu, a to jak na národní i mezinárodní úrovni. Této organizaci však chybí prostředky a dostatečný vliv na vládní úrovni, proto její vliv na rozvoj cestovního ruchu byl slabý.

Ad 3) Instituto Cubano del Turismo bylo zřízeno v červnu 1952, pár měsíců po státním převratu a svržení diktátora Batisty, jako autonomní orgán podřízený Ministerstvu obchodu. V tomto období vznikla také Comisión Especial de Turismo.

Během tohoto předrevolučního období, i přes existenci specializovaných orgánů neexistovala obchodní politika podporující cestovní ruch. Po vítězství revolucionářů se však vytvořily nové podmínky pro rozvoj cestovního ruchu s cílem vybudovat cestovní ruch fungující v souladu s kulturními, historickými a sociálními hodnotami země.

Ad. 4) Instituto Nacional de la Industria Turística (INIT) byl vytvořen dne 20. listopadu 1959 jako první porevoluční orgán specializovaný na cestovní ruch, jehož předsedou byl (v té době premiér) Fidel Castro. Byl to vládní orgán přímo podřízený ministerskému kabinetu. Hlavním úkolem tohoto institutu bylo plánování politiky na podporu cestovního ruchu, provádění plánů na rozvoje tohoto sektoru, koordinovat veřejné i soukromé aktivity k tomu určené, ochrana kubánského přírodního bohatství i historického a kulturního národního dědictví majícího význam pro cestovní ruch a odstranění příčin zaostalosti kubánského odvětví cestovního ruchu. Mezi jeho další úkoly patřilo vytvořit správní orgány reprezentující jej uvnitř i mimo území státu, zajistit školení a kvalifikované pracovníky pro oblast cestovního ruchu, propagace Kuby jako mezinárodní turistické destinace, řídit a spravovat kubánská turistická střediska, hotelová a restaurační zařízení, kabarety a kavárny v zemi.

Základním úkolem byl rozvoj domácího cestovního ruchu, zpřístupnění pláží a rekreačních center kubánským občanům, druhotným cílem pak rozvoj příjezdového cestovního ruchu ze socialistických zemí a v poslední řadě pak rozvoj dalšího mezinárodního cestovního ruchu a to stylem odlišným od předchozích postupů, kdy byl cestovní ruch založen především na hazardu, prostituci a úplatcích. V roce 1962 bylo významným krokem INIT vytvoření cestovní kanceláře Cubatours závisující na INIT a zodpovědné za každodenní provoz v rámci národního i

mezinárodního cestovního ruchu v zemi. V roce 1970 zahájil INIT plán rozvoje mezinárodního cestovního ruchu. Tato nová politika umožnila zlepšit bilanci cestovního ruchu.

V roce 1976, po prvním sjezdu Komunistické strany Kuby, nastává proces institucionalizace země, vzniká Asamblea Nacional del Poder Popular (Národní shromáždění lidové moci) a další krajské a obecní orgány. Rovněž probíhá restrukturalizace správního státního aparátu.

Ad 5) V důsledku těchto institucionálních změn bylo vytvořeno v roce 1976 Instituto Nacional de Turismo (INTUR) jako specializovaný orgán spravující aktivity cestovního ruchu v zemi. INTUR se stala agenturou primárně zodpovědnou za plánování a realizaci politiky na podporu rozvoje domácího i mezinárodního cestovního ruchu (jako důležitého zdroje zahraničních devíz). Mezi jeho další úkoly patřilo například shromažďování údajů o turistických příjezdech a příjmech z cestovního ruchu, ochranu přírodního bohatství země, kontrolu aktivit v cestovním ruchu realizovaných nestátními subjekty, atd.

Během fungování INTURu vzniká v roce 1981 Campismo Popular (lze přeložit jako „lidové táboření“) jako organizace na podporu vnitrostátního cestovního ruchu.

V osmdesátých letech vzniká také Havanatur (roku 1988) a společnosti Cubanacan (v srpnu roku 1987) a Gaviota (roku 1988), s cílem napomoci rozvoji různých segmentů a struktur mezinárodního cestovního ruchu, a dojednávají se první obchody se spoluúčastí zahraničního kapitálu v tomto odvětví. Gaviota a.s. byl státní podnik, opírající se o kubánské vojsko, mající na starost propagandu Kuby jako produktu cestovního ruchu na mezinárodním trhu. Cubanacán a.s. byl založen jako společnost pro cestovní ruch a mezinárodní obchod s cílem podporovat, propagovat a provozovat hotelová zařízení různých typů a kategorií na Kubě a v zahraničí. (Dnes zaštiťuje více než 70 hotelů s 15 tisíci pokoji pro turisty).¹⁴⁹

Ad 6) V roce 1994, jako součást celkové vládní restrukturalizace ve „zvláštním období“, bylo 21. dubna 1994 zrušeno Instituto Nacional del Turismo a vytvořeno Ministerstvo turismu (MINTUR), které mělo dohlížet na systém cestovního ruchu, který se skládá z několika státem řízených a částečně nezávislých subjektů, včetně: Hoteles Cubanacán s.a., Gran Caribe, Horizontes, Gaviota, Islazul, Habaguanex, Las Terrazas, Cubatur, Transtur, Turarte, Cubamar,

149 Grupo Cubanacán [online]. [cit. 2009-08-10] Dostupné na WWW :

<http://www.cubanacan.cu/index.php?option=com_content&task=view&id=71&Itemid=77>

Caracol, Rumbos a Puertaso (MINTUR 2000). MINTUR je odpovědné za vypracování politiky pro tento sektor a dohlíží na její provádění a dodržování. Hlavní dnešní cíle MINTURu jsou:¹⁵⁰

- návrh a produkce efektivnějšího cestovního ruchu, marketingové programy
- diverzifikace a zvýšení konkurenceschopnosti turistické nabídky
- rekonstrukce a rozšíření nabídky hotelů
- zvýšení ekonomické efektivnosti v rámci systému cestovního ruchu
- rozvoj informačních a komunikačních systémů
- přilákat více zahraničního kapitálu pro rozvoj cestovního ruchu
- připravit plány rozvoje cestovního ruchu do roku 2010

5.3.4 Příjmy z cestovního ruchu

Co se týče příjmů z cestovního ruchu, ty v 1. polovině 20. století rostly či se snižovaly souběžně s turistickými příjezdy (viz. Tabulka č. 8). V roce 1935 činily příjmy z cestovního ruchu na Kubě 7,86 miliónů dolarů, v roce 1940 14,41 miliónů dolarů, mezi válečnými léty 1942-1944 dosahovaly každoročně jen přes 2 milióny dolarů. V roce 1945 vzrostly na 6,05 miliónů dolarů a za další rok se jejich počet mnohonásobně zvýšil na 28,96 miliónů dolarů a v roce 1949 dosahovaly již 39,01 miliónů dolarů. V roce 1957 byly příjmy z cestovního ruchu 62,1 milionů kubánských pesos.¹⁵¹

Po revoluci příjmy z cestovního ruchu byly nevýrazné a situace se změnila až na přelomu 70. a 80. let, kdy se Kuba začala orientovat na mezinárodní cestovní ruch. Příjmy z něj zpočátku stoupaly ještě rychlejším tempem než turistické příjezdy, například zatímco v roce 1982 činily hrubé příjmy 61,1 milionů amerických dolarů, v roce to bylo 1988 asi 150 000 dolarů a v roce 1990 Kuba získala z příjezdů návštěvníků 200 milionů dolarů.

Jak vidíme v následující tabulce, mezi léty 1990 a 2000 vykázaly příjmy z cestovního ruchu trvalý růst. V roce 1990 činily pouze 243 miliónů dolarů, do roka 1995 se zvýšily na 963 miliónů dolarů. A v roce 2000 již devizové příjmy z mezinárodního cestovního ruchu na Kubě dosahovaly 1,7 miliardy dolarů. Stejně jako v případě mezinárodních příjezdů jejich suma mírně poklesla v roce 2001 a o něco více i v roce 2002, ale od roku 2003 mají opět stoupající tendenci (1,85 miliard dolarů) a v roce 2008 dosáhly příjmy z cestovního ruchu přes 2 miliardy dolarů.

150 Ministerio de Turismo. In Sitio de Gobierno de la República de Cuba [online]. Gobierno de la República de Cuba. [cit. 2008-08-08] Dostupné na WWW: <http://www.cubagob.cu/des_eco/turismo.htm>

151 ESPINO, M. D.: Cuban Tourism during the Special Period. In Cuba in Transition (Volume 10) [online]. 2000, s. 360-373. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW: <<http://lanic.utexas.edu/la/cb/cuba/asce/cuba10/asce10.pdf>>

Tabulka č. 11: Příjmy z cestovního ruchu na Kubě mezi léty 1990-2008

Rok	Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu (v miliónech dolarů)
1990	243
1995	963
2000	1 737,4
2001	1 692,2
2002	1 633,0
2003	1 846,3
2004	1 914,7
2005	2 149,9
2006	1 969,0
2007	1 982,2
2008	2 098,7

Pramen: Anuario Estadístico de Cuba 2005, 2008 a Tourism Market Trends 2008

5.3.5 Mezinárodní turistické příjezdy na Kubu

Turisté začali na Kubu přijíždět již od poloviny 19. století, poté byly zavedené pravidelné lodní linky mezi Spojenými státy a Havanou. V hojnějším počtu však začali Kubu navštěvovat až ve století dvacátém.

Vývoj příjezdů zahraničních turistů ve dvacátých letech 20. století zobrazuje následující tabulka, ve které můžeme pozorovat, že počet turistů přijíždějících na Kubu měl v tomto období vzrůstající tendenci. Během pár let se počet turistů, pocházejících převážně z USA, skoro ztrojnásobil a k tomu by se dal ještě přičíst podobný počet jednodenních návštěvníků.

V 1. polovině 30. let byla tendence mezinárodních příjezdů na Kubu klesající, na rozdíl od období předcházejícího, lze to vysvětlit tehdejší ekonomickou krizí a zrušením prohibice v USA. V roce 1936 začínají příjezdy znovu narůstat, ale po roce 1941 až do konce 2. světové války se jejich počet prudce snížil, brzy poté se však počet turistických příjezdů znovu začíná prudce zvyšovat a příjezdy již v roce 1949 dokonce převyšují předválečné počty. V roce 1958, těsně před revolucí, na Kubu přijelo 211 000 turistů. (viz. Tabulka č. 8)

Je však zajímavé, že počet turistů (kteří na Kubě přespali minimálně jednu noc) přijíždějících na Kubu byl již těsně po skončení války, roku 1946, mnohem vyšší v porovnání s rokem 1938, tedy těsně před zahájením války, ale počet celkových návštěvníků (zahrnující jak turisty, tak výletníky) Kubu byl nižší. Do roku 1949 se počet turistů oproti roku 1938 zvýšil skoro dvojnásobně, ale počet celkových návštěvníků jen asi o 14 %.

Příjezdy návštěvníků na Kubu ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století jsou zachyceny v následující tabulce. Vidíme, že zde jsou uvedeny jak počty turistů, tak počty výletníků, a navíc i příjmy z cestovního ruchu.

Tabulka č. 12: Příjezdy na Kubu a příjmy z CR mezi léty 1925-1958

Rok	Počet turistů (v tis.)	Počet výletníků	Celkový počet návštěvníků	Celkové příjmy (v miliónech USD)
1925	31 566			
1926	44 395			
1927	48 170			
1928	62 547			
1930	86 270			
1930	86 270	79 982	166 252	12,60
1934	20 677	70 620	99 297	6,63
1935	29 113	69 895	99 008	7,86
1936	48 444	109 464	157 908	12,74
1937	62 344	116 152	178 496	15,16
1938	68 667	89 346	158 013	14,99
1939	62 990	72 645	135 635	13,63
1940	77 814	49 648	127 462	14,41
1941	79 895	46 195	126 090	14,56
1942	17 039	2 831	19 870	2,84
1943	11 758	487	12 245	2,05
1944	12 365	641	13 006	2,16
1945	31 605	2 609	34 214	6,05
1946	114 885	4 817	119 702	28,96
1947	144 566	13 043	157 609	36,79
1948	140 403	22 961	163 364	36,25
1949	150 048	29 966	180 014	39,01
1952	188 500			
1956	223 000			
1958	211 000			

Pramen: World Bank, 1951; E. Villalba Garrido: Cuba y el Turismo (1993)¹⁵²; CETUR, 2005

Počet návštěvníků zachycený v těchto kubánských statistikách byl však podle zahraničních odborníků pravděpodobně nadnesený. Statistiky vydané kubánskou Corporación nacional de turismo vykazují, jak zvýšení počtu příjezdějících turistů, tak i zvýšení jejich výdajů hned v prvních poválečných letech, což je vzhledem k tehdejšímu stavu světové ekonomiky velmi

¹⁵² Převzato z: Etapas del desarrollo del turismo en Cuba. [online] Monografias.com [cit. 2009-08-06]. Dostupné na WWW: <<http://www.monografias.com/trabajos64/etapas-desarrollo-turismo-cuba/etapas-desarrollo-turismo-cuba.shtml>>

nepravděpodobné. Navíc Corporación nacional de turismo při odhadech délky pobytu návštěvníků v tomto období vychází z měsíce ledna, který je jedním z měsíců s nejvyšší návštěvností (např. v lednu 1949 se průměrný turista zdržel na Kubě v průměru 7,03 dní. Podle názoru zahraničních odborníků na cestovní ruch však nebyla průměrná délka pobytu turistů v tomto roce větší než asi 2 dny. V tomto případě by byly i odhadnuté výdaje na turistu činící 150 dolarů nadnesené.¹⁵³

Během 50. let většina (asi 88%) návštěvníků ostrova pocházela z USA. V roce 1950 přijelo na tento ostrov kolem 166 000 turistů, v roce 1957 již 275 000 turistů¹⁵⁴. Průměrná délka pobytu zahraničních návštěvníků byla tři dny, především o víkendech.

V šedesátých letech se však situace radikálně změnila a na Kubu přijíždělo jen minimum zahraničních turistů, např. v roce 1962 to bylo pouze 361 turistů.¹⁵⁵ Tato situace, přetrvává až do poloviny 70. let, kdy začíná znovu docházet k orientaci na mezinárodní cestovní ruch v zemi. V dalších porevolučních letech se počet mezinárodních turistických příjezdů zvyšoval jen pozvolna. V roce 1978 sem přijelo 96 600 turistů, v roce 1982 to bylo 101 500 příjezdů, roku 1988 asi 250 000 turistů, a konečně v roce 1989 mezinárodní příjezdy s 275 000 turistickými příjezdy opět dosáhly úrovně již dosažené v roce 1957.¹⁵⁶

V 90. letech se již tyto počty díky nové vládní strategii na přilákání turistů z Kanady, zemí Latinské Ameriky i z Evropy, začaly zvyšovat mnohem rychleji. A tak zatímco v roce 1990 byl podle kubánských statistik počet příjezdů návštěvníků na Kubu 340 000, v roce 1991 to již bylo 400 000 turistů, roku 1992 téměř 500 000 a roku 1993 přijelo přes 560 000 turistů. V roce 1996 se již podařilo překročit hranici 1 miliónu příjezdů zahraničních turistů a do roku 1999 počet zahraničních turistických příjezdů vzrostl na 1,6 miliónů.¹⁵⁷

V 90. letech 20. století byla nejdůležitějším zdrojovým turistickým trhem Evropa, ze které na Kubu proudili především němečtí, italští a francouzští turisté. V rámci amerického kontinentu

153 The World Bank: Report on Cuba [on-line]. 1951. [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2000/01/01/000178830_98101911094155/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

154 FIGUERAS, M. A.: International Tourism and the Formation of Productive Clusters in the Cuban Economy [online]. 2001, s. 6 [cit. 2009-05-08]. Dostupné na WWW: <http://www3.dogus.edu.tr/memek/DersNotlari/TOUR%20229/TOUR%20229-2004%20fall/cuba_contribution.pdf>

155 RISCO YERA, Y. del. MUNDET I CERDAN, L.: El Turismo como Estrategia de Desarrollo en Cuba. Estudios Geográficos, LXVI, 258, 2005. s. 297.

156 FIGUERAS, M. A.: International Tourism and the Formation of Productive Clusters in the Cuban Economy. 2001, s. 6

157 Banco Central de Cuba: La Economía Cubana en el Período Especial 1990-2000 [online]. 2001. 67-7. [cit. 2009-07-25]. Dostupné na www: <<http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/economia%20cubana.pdf>>

byly klíčovými vysílajícími trhy Kanada, Mexiko, Argentina, Kolumbie, Brazílie, Chile a Venezuela.¹⁵⁸

Na začátku 21. století, v roce 2000, navštívilo Kubu 1,774 milionů zahraničních návštěvníků. Po teroristických útocích na Spojené státy z 11. září 2001 byl zaznamenán pokles turistických příjezdů mezi léty 2001 a 2002, poté však opět vzrostly a v roce 2004 jejich počet již přesáhl 2 milióny. Po roce 2005, kdy sem přijelo 2,319 miliónů turistů, však v mezinárodních turistických příjezdech opět nastala mírně klesající tendence. V roce 2006 počet návštěvníků, kteří navštívili tento ostrov, poklesl na 2,221 miliónů. V roce 2007 zde byl pozorováno další mírné snížení přílivu turistů na 2,152 miliónů příjezdů (v tomto roce příjezdy španělských turistů poklesly dokonce o 30% a turistů z Německa o 10%).¹⁵⁹

Podle statistik Caribbean Tourism Organization v roce 2008 Kubu navštívilo 2 348 340 turistů, čímž se oproti předchozímu roku zvýšil počet turistů o 9,1%. Nejvíce jich pocházelo z Evropy (909 086) a z Kanady (818 246).¹⁶⁰

Tabulka č. 13: Příjezdy zahraničních turistů na Kubu mezi léty 1997-2007

Rok	Počet turistů (v tisících)
1997	1 170
1998	1 415
1999	1 602
2000	1 773
2001	1 774
2002	1 686
2003	1 905
2004	2 048
2005	2 300
2006	2 220
2007	2 152

Zdroj: BusinessInfo.cz, Kuba: Ekonomická charakteristika země

Většina turistů přijíždějících na Kubu pochází z Kanady (její vláda byla proti hospodářskému embargu Kubu Spojenými Státy, kolem roku 2000 odtud přijelo na Kubu skoro 307 tis. turistů), Německa, Itálie, Španělska, Francie a Mexika. Turisté z těchto zemí tvoří asi

158 Banco Central de Cuba: La Economía Cubana en el Período Especial 1990-2000 [online]. 2001. 67-7. [cit. 2009-07-25]. Dostupné na [www: <http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/economia%20cubana.pdf>](http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/economia%20cubana.pdf)

159 Kuba : Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-04-26] Dostupné na WWW: <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kuba-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000788>

160 Latest Tourism Statistics (2003 – 2009). In Caribbean Tourism Organization [online].[cit. 2009-07-10].Dostupné na WWW: <http://www.onecaribbean.org/statistics/tourismstats/>

66% z celkového počtu. Mezi léty 2004-2005 však také výrazně stoupl počet návštěvníků z Venezuely, což kromě blízkosti tohoto státu mohou vysvětlovat také sympatie prezidenta Venezuely Huga Cháveze k Fidelu Castrovi. V posledních letech sem také hojně jezdí turisté z Velké Británie.

Před revolucí v padesátých letech 20. století tvořili Američané skoro 90% návštěvníků ostrova a dokonce i přes hospodářské embargo jich sem i nadále přijíždějí desítky tisíc ročně. Například roku 2000 jich přijelo skoro 77 tisíc, roku 2005 ale již o něco méně, kolem 37 tisíc.¹⁶¹

5.3.6 Postavení turismu v Kubánské ekonomice

Kubánská ekonomie byla po dlouhé období založena především na cukrovarnickém průmyslu. Dalšími významnými hospodářskými odvětvími na Kubě je průmysl tabákový, těžba niklu (Kuba je na šestém místě na světě v těžbě niklu s podílem 5% na světové produkci, ročně se ho vytěží přes 70 tisíc tun), produkce kávy, rumu a posledních pár let také farmacie a biotechnologie.

Významným zdrojem devíz jsou také finanční transfery od Kubánců žijících a pracujících v USA. Ročně na Kubu připutuje zhruba miliarda dolarů, kubánské úřady si z každého finančního daru z USA ponechávají 20 %.¹⁶²

Dřívější hlavní opora ekonomiky, pěstování cukrové třtiny a výroba cukru, je v rozvratu. Kubánský režim zastavil provoz mnoha cukrovarů a většina zemědělské plochy, která dříve patřila cukrové třtině, byla v 90. letech osázena jinými plodinami. Nicméně se to neukázalo jako nejrozumnější krok a v r. 2005 v návaznosti na růst cen cukru a bylo rozhodnuto znovu investovat do cukrovarnického průmyslu. Cukrová sklizeň byla však v r. 2007 kvůli silným deštům a následným záplavám nejhorší od začátku minulého století. Kuba tedy musela cukr v posledních letech dovážet, především z Kolumbie a Brazílie.¹⁶³ V roce 2008 se tato situace mírně zlepšila.

Sektor služeb, mezi jehož hlavní odvětví patří na Kubě zejména zdravotnictví, školství, cestovní ruch a obchod, kultura a sport, přispívá v současnosti do HDP země oproti ostatním

161 Oficina Nacional de Estadísticas: Anuario Estadístico de Cuba 2005. [online] 2006 [cit. 2009-08-2]. Dostupné na WWW: <<http://www.one.cu/aec2005.htm>>

162 Turistický průmysl. In Hotel Kuba [online]. [cit. 2009-08-7] Dostupné na WWW: <<http://www.hotel-kuba.cz/>>

163 Kuba : Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-04-26] Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kuba-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000788>>

sektorům výrazně více. V roce 2005 tvořil kolem 70,7% hrubého domácího produktu a v roce 2008 přes 72%, zatímco průmysl jen kolem 23,5% a zemědělství pouze asi 4,5%.¹⁶⁴

Odvětví cestovního ruchu je v současnosti hlavním pilířem kubánské ekonomiky. V roce 1999 tvořil čistý zisk z odvětví turismu asi jednu třetinu státních příjmů, v roce 2002 to již bylo 68%. Zisky z cestovního ruchu v roce 2007 dosáhly téměř 2 miliard amerických dolarů (což je asi 43% celkových příjmů z exportu). Díky rozvoji cestovního ruchu jsou také vytvářena nová pracovní místa pro místní obyvatele, v roce 1990 v turistickém sektoru pracovalo pouze 52 tisíc lidí, v roce 2002 to bylo kolem 100 tisíc a dnes toto odvětví přímo či nepřímo zaměstnává na 300 tisíc lidí¹⁶⁵ (tj. téměř 9% celkové zaměstnanosti).

Kubánská vláda se snaží udržovat rovnováhu mezi potřebou ekonomického uvolnění a snahou pevné politické kontroly. Od toho se odvíjely reformy provedené v 90. letech na zvýšení efektivity podniků a zmírnění závažných nedostatků potravin, spotřebního zboží a služeb. Životní úroveň průměrného kubánského občana byla na přelomu 20. a 21. století na nižší úrovni než před jejím prudkým poklesem v roce 1990, který byl způsoben ztrátou sovětské podpory.¹⁶⁶

Při řešení problémů s dodávkou ropy dosáhla Kuba dohody s Venezuelou a ta jí od konce roku 2000, poskytuje ropu za zvýhodněných podmínek, což dělá v poslední době skoro 100 000 barelů ropných produktů denně. Kuba za ropu platí částečně službami kubánských pracovníků ve Venezuele, včetně asi 30 000 zdravotníků, které tam poslala.

Očekávaný příspěvek cestovního ruchu do hrubého domácího produktu Kuby je v roce 2009 asi 9,6% (tzn. 3 101,9 milionů USD), v roce 2019 by již mohl dosáhnout 10,9%. Reálný růst HDP z cestovního ruchu by se tedy měl v roce 2009 pohybovat kolem -9,2 %, v příštích deseti letech by se však měl zlepšit na průměrných 2,7 % ročně. Pro rok 2009 se očekává, že příjmy z mezinárodního cestovního ruchu budou tvořit 20,2 % celkových exportních příjmů (2 735,2 milionů USD), přičemž za dalších deset let, v roce 2019 by mohly vzrůst na asi 4 760,8 milionů USD, přičemž by však jejich procentní podíl na celkových exportních příjmech mírně poklesl (na 19,3%). V roce 2009 by měla zaměstnanost v cestovním ruchu tvořit 8,2% z celkové zaměstnanosti, což je asi 439 000 pracovních míst, v roce 2019 by měla vzrůst na 9,4% z celkové zaměstnanosti, tj. kolem 514 000 pracovních míst.¹⁶⁷

164 Cuba. In The World Factbook. [on-line]. [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW:

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cu.html>

165 Kuba : Ekonomická charakterstika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-04-26] Dostupné na WWW:

<<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kuba-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000788>>

166 Cuba. In The World Factbook. [on-line].

167 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Cuba 2009 [on-line]. 2009, s. 5 [cit.

Více než třetina podniků se zahraniční spoluúčastí sídlících na Kubě se zabývá aktivitami spojenými s cestovním ruchem, mezi nejhojnější zahraniční investory se řadí španělské hotelové řetězce.

5.3.7 Kubánské hotely a další ubytovací zařízení

Na úvod této kapitoly chceme podotknout, že statistické údaje se stejně jako v předchozích kapitolách mohou lišit v závislosti na zdroji, v případě ubytovacích kapacit toto může být odůvodněno tím, že některé údaje se vztahují pouze k hotelům, jiná i k některým dalším ubytovacím zařízením, jejichž kategorie nejsou vždy přesně specifikovány.

První hotely na Kubě byly otevřeny již kolem poloviny 19. století a to zejména v hlavním městě Havaně. Prvním hotelem, o kterém se objevují zmínky, byl hotel Perla de Cuba otevřený kolem roku 1835. Další hotel Inglaterra byl postavený v roce 1956 a je ve starém centru Havany turistům dosud k dispozici. Poté byl v roce 1960 otevřen hotel Telégrafo, který byl později v roce 1988 přesídlený do své dnešní ubikace ve staré části Havany. Dalším z těchto hotelů byl hotel Santa Isabel sídlící v budově z 18. století a provozovaný majitelem ze spojených států mezi léty 1867 a 1887, v roce 1997 byl znovu otevřen. K budování dalších hotelů dochází na počátku 20. století, kdy byl roku 1908 v centru Havany inaugurován hotel Sevilla, který byl o pár let později zakoupen severoamerickou společností Browman Hotels a přejmenován na Sevilla Baltimore. Mezi nejstarší Kubánské hotely také patří hotel Plaza otevřený v roce 1909, hotel Presidente otevřený roku 1928 ve čtvrti Vedado a luxusní hotel Nacional de Cuba inaugurovaný roku 1930.

V publikaci Report on Cuba (1951)¹⁶⁸ je uvedeno, že na Kubě existovalo roku 1950 6331 hotelových pokojů. Celkem bylo v provincii Havana 4181 neboli 66% z celkového počtu pokojů a mimo Havanu pouze 2150 neboli 34% z celkového počtu pokojů. Tyto počty nezahrnují velký luxusní hotel otevřený ve Varadero Beach koncem roku 1950 (s téměř 200 pokoji) a několik hotelů nižší kategorie. Tato studie se však zmiňuje, že velká část pokojů nesplňovala standardy, na které byl zvyklý průměrný zahraniční turista a v mnoha případech by hygienická opatření, čistota ani jídlo nebyly přijatelné ani v amerických hotelech nižší kategorie.

V období po vítězství revoluce se počet pokojů v hotelových zařízeních příliš nezvyšoval. Jejich hromadná výstavba počala na konci 80. a začátkem 90. let, kdy došlo k otevření Kuby

2009-08-05] Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/cuba.pdf>

168 The World Bank: Report on Cuba [on-line]. 1951. [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/01/01/000178830_98101911094155/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

mezinárodnímu turismu, neboť problémem byla zastaralá a v mezinárodním měřítku ne vždy vyhovující hotelová infrastruktura z let před revolucí..

Poté co roku 1987 vznikla hotelová společnost Cubanacán a.s., byly v roce 1990 pro zahraniční návštěvníky otevřeny první dva hotely postavené a provozované v rámci joint venture podniků ve Varaderu: Sol Palmeras Hotel (společný podnik mezi Cubanacán a španělským konglomerátem Grupo Sol) a Tuxpán Hotel (společný podnik mezi Cubanacán a německou firmou LTI International Hotels).

S dalším vstupem zahraničního kapitálu stoupla kapacita lůžek okamžitě několikanásobně a stoupá dodnes. Velké zahraniční investice do kubánského turismu byly uskutečněny např. během roku 1996, kdy se kanadský hotelový magnát Walter Berukoff a Wilton Properties dohodli na rozdělení investičních nákladů 400 milionů dolarů do jedenácti hotelů a dvou golfových hřišť s kubánským partnerem, státem řízeným Gran Caribe.¹⁶⁹

Jak se uvádí v publikaci kubánské Centrální banky¹⁷⁰, mezi léty 1990 a 2000 bylo vybudováno kolem 22 tisíc hotelových pokojů především v hlavním městě, ale i v ostatních částech ostrova. Průměrné tempo jejich přírůstku činilo v tomto období kolem 11 %, přičemž rok od roku mělo rostoucí charakter. V roce 1999 již existovalo na Kubě kolem 190 hotelů. Podíl hotelů podle kategorie byl následující: 26 % hotelů se dvěma hvězdičkami, 31 % hotelů mající tři hvězdičky, 35% hotelů čtyřhvězdičkových a zbývajících 8 % hotelů pětihvězdičkových.

Jak můžeme vidět v níže přiložené tabulce, zatímco v roce 1980 Kuba disponovala pouze 7526 pokoji v ubytovacích zařízeních pro turisty, do roku 1998 jejich počet stoupl na 35 708 a v roce 2005 již bylo na Kubě turistům k dispozici 45 644 pokoji v turistických ubytovacích zařízeních.

Na sklonku roku 2006 existovalo na ostrově podle kubánských úřadů 273 hotelů s 43 521 pokoji. Z toho 21 % hotelů mělo dvě hvězdičky, 35 % hotelů bylo tříhvězdičkových, 30 % čtyřhvězdičkových a podíl pětihvězdičkových hotelů byl 11 %.¹⁷¹

V roce 2007 již bylo na Kubě 46 500 hotelových pokojů, z toho 36 % ubytovací kapacity se nachází na Varaderu, 23% v Havaně, 10% v Holguínu. Většina z hotelů (asi 2/3) je vysoké

169 FACIO, E.: Jineterismo During the Special Period [online]. In Scholarly Journal of Ethnic Studies (Volume I, Number 1). 2000 [cit. 2008-08-08]. Dostupné na WWW:

<<http://www.colorado.edu/EthnicStudies/ethnicstudiesjournal/archive/Volume%20I%20I/Jineterismo.html>>

170 Banco Central de Cuba: La Economía Cubana en el Período Especial 1990-2000 [online]. 2001, s. 41 [cit. 2009-07-25]. Dostupné na www: <<http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/economia%20cubana.pdf>>

171 Banco Central de Cuba: Economía Cubana 1996-2006 [online]. 2001, s. 70 [cit. 2009-07-25]. Dostupné na www: http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/Economia_Cubana_1996-2006.pdf

kvality, nejvíce žádané jsou hotely čtyřhvězdičkové. Expanze španělských hotelových řetězců jako je Sol Meliá, Iberostar Hotels nebo Barceló na Kubě má za účel zajistit financování jejich dalšího rozvoje v Latinské Americe. Například hotelový řetězec Sol Meliá otevřel před nedávnem svůj v pořadí 23 hotel a jeho tržní podíl v hotelerii na Kubě dosáhl v uplynulých letech 37% a podobně expandují i ostatní španělské společnosti.¹⁷²

Tabulka č. 14: Kapacita ubytovacích zařízení na Kubě (1980-2005)

Rok	Počet pokojů v ubytovacích zařízeních
1980	7526
1998	35708
1999	37114
2000	38072
2001	40158
2002	41323
2003	43696
2004	45270
2005	45644

Pramen: Caribbean Tourism Organization¹⁷³

Jak jsme již zmínili, jedním z nejstarších hotelů v Havaně, který je dodnes v provozu, je čtyřhvězdičkový hotel Inglaterra¹⁷⁴ (v překladu „Anglie“), který dostal jméno podle jedné z tehdejších světových velmocí. Jeho historie začala již v roce 1844, kdy bylo otevřeno dvoupodlažní „Café de Salones y Escauriza“, ze kterého se později stal hotel Inglaterra. Když bylo blízko něj otevřeno slavné divadlo Tacón, kde účinkovaly světové umělecké společnosti, španělské orgány zakázaly pořádání tanečních večerů v tomto salónu. Zanedlouho poté na chodníku před tímto lokálem došlo ke krvavému střetu Španělů a kubánských liberálů, proto je dnes chodník před hotelem nazýván „la acera del Louvre“. Kavárna totiž v roce 1863 při změně majitele, změnila i své jméno na současné „El Louvre“, dnes je součástí hotelu. V roce 1875 zde pak byl uveden do provozu dvoupodlažní hotel Inglaterra, jehož majiteli byl Manuel López a Urban González. Mezi léty 1886 byl hotel několikrát rekonstruován a byla mu přistavěna další dvě patra. Po vítězství revoluce na Kubě se tento hotel stal majetkem kubánské vlády. V roce

172 Kuba : Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-04-26] Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kuba-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000788>>

173 Tourist Accommodation Statistics (1980 – 2005). In Caribbean Tourism Organization [online]. OneCaribbean.org [cit. 2009-07-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.onecaribbean.org/statistics/accommodation/>>

174 Hotel Inglaterra [online]. 2009 [cit. 2009-07-27] Dostupné na WWW: <<http://www.hotelinglaterracuba.com/>>

1981 byl prohlášen za Národní památku jako objekt s cenným historickým dědictvím. K zatím poslední rekonstrukci došlo v roce 1989, v reakci na požadavky moderního cestovního ruchu, avšak při zachování jeho původního architektonického stylu.

V dubnu 1879 zde José Martí pronesl svou slavnou řeč na počest novináře Manuela Marquéze Sterlinga a v ní obhajoval nezávislost Kuby na Španělsku. Hotel Inglaterra hostil některé další významné osobnosti kubánské historie, mezi ty nevýznamnější se řadí generál Antonio Maceo, jeden z velitelů hnutí za nezávislost Kuby (dosažené v roce 1902), který se zde v roce 1890 na pět měsíců ubytoval a odsud navazoval kontakty s novináři a vlastenci (přijal např. návštěvu kubánského novináře a patriota Juana Gualberto Gómeze), podporoval revoluční hnutí a připravoval se na boj za osvobození ostrova od španělského kolonialismu. Také zde byla ubytována spousta umělců a dalších slavných osobností, jako například v roce 1887 Sara Bernhart, francouzská herečka, která se proslavila v Evropě i v Americe. Ve stejném roce navštívil Kubu (a ubytoval se v hotelu Inglaterra) i Luis Mazzantini, slavný španělský toreador 19. století. Mezi dalšími hosty byla ruská tanečnice Anna Pavlova, mexická herečka María Félix, španělská herečka María Guerrero, básníci Rubén Darío a Julián del Casal, zpěváci Imperio Argentina (Magdalena Níle del Río) a Enrico Caruso, dramatik Federico García Lorca a Jacinto Benavente, či novodoběji kubánský šachista José Raúl Capablanca (v letech 1921 a 1927 světovým šachovým šampiónem).

Dalším hotelem, jehož historie stojí za zmínku (a jehož jméno se objevilo již v jedné z předchozích kapitol), je hotel Nacional de Cuba se skoro osmdesátiletou historií.¹⁷⁵ Byl postaven koncem roku 1930 ve čtvrti El Vedado u havanského nábreží Malecón. Koncem 50. let byl hotel rekonstruován při zachování původních plánů. Po vítězství kubánské revoluce a převzetí moci komunisty sloužil především k ubytování zahraničních diplomatů a státníků ze socialistických zemí, později, v 90. letech, po znovuotevření Kuby mezinárodnímu turismu, byl hotel rekonstruován znovu a nyní se svými pěti hvězdičkami patří ke špičce mezi karibskými luxusními hotely. V dřívějších „hříšných“ časech k jeho hostům patřili proslulí reprezentanti mafie, jako např. Santos Traficante, Meyer Lansky, Lucky Luciano a Frank Costello. Mezi slavnými hosty Hotelu Nacional de Cuba byli však také spisovatel Rómulo Gallegos, či Ernest Hemingway, herci Marlon Brando, či Errol Flynn, zpěvák Franka Sinatru a americkou herečka Ava Gardner. Byl zde ubytován i vědec Alexander Flemming. Z politiků tento hotel navštívil

¹⁷⁵ Hotel Nacional de Cuba [online]. [cit. 2008-07-26] Dostupné na WWW:
<<http://www.hotelnacionaldecuba.com/sp/home.asp>>

například Winston Churchill a mnoho dalších významných politických představitelů iberoamerických i evropských států. Jeho exteriér či interiér se objevil v mnoha filmech z kubánského prostředí a byl prohlášen za Národní památku.

Nezanedbatelnou roli v dějinách Kuby sehrál tento hotel, když byla svržena roku 1933 vláda prezidenta Gerarda Machada a Fulgencio Batista svrhl se poté stal vojenským vůdcem Kuby, brzy však musel také čelit pokusům o své svržení. Jedna ze snah o převrat skončila útokem na Hotel Nacional de Cuba, který obsadili bývalí armádní důstojníci kubánského olympijského střeleckého týmu vzdorující vládním oddílům. Stejně jako další povstání bylo však toto nakonec tvrdě potlačeno a někteří z povstaleckých důstojníků byli zastřeleni.

5.3.8 Vliv turismu na kubánskou společnost

V průběhu 90. let, po pádu východního bloku, se Kuba snažila adaptovat se na novou mezinárodní situaci, aniž by ztrácela ze zřetele revoluční cíle, mezi kterými bylo také udržení přiměřené kvality života svých občanů. Pro zlepšení ekonomické situace se začala mimo jiné orientovat na propagaci příjezdového cestovního ruchu.

Otevření se mezinárodnímu turismu, ke kterému pomalu docházelo již v 80. letech, však znamenalo příchod mnoha změn, které poznamenaly tento ostrov s jeho obyvateli. Turismus je jev, který kubánskou společnost silně ovlivnil, ať už v pozitivním či negativním smyslu. Na Kubě se konaly diskuze ohledně případných sociálních břemen a přínosů souvisejícím s rozvojem cestovního ruchu, obnovený důraz na mezinárodní cestovní ruch byl provázen řadou problémů.

Cestovní ruch vytvořil na Kubě fenomén turistického apartheidu, tzn. diskriminace místních obyvatel na úkor zahraničních turistů. Na tomto ostrově se blízce střetávají dva rozdílné světy, tradiční socialistický kubánský režim a kapitalistický životní styl turistů, kteří zde tráví dovolenou a vláda se snaží co nejvíce izolovat domácí obyvatele od zahraničních turistů. Kubánský turistický průmysl je tudíž namyšlen a zkonstruován tak, aby si turisté mohli užít svou dovolenou, aniž by opustili turistické destinace, určené výhradně jim. Vládou byly vytvořeny turistické obchody, restaurace, noční kluby, hotely, dokonce i turistické taxíky, které byly až donedávna přístupné pouze cizincům platícím dolary. A přestože se většina turistů pohybuje zejména v těchto turistických střediscích uzpůsobených výhradně jim, aniž získá jakékoli ponětí o životě kubánských obyvatel, mnozí využívají práva pohybovat se volně po zemi. To umožňuje, aby si Kubánci uvědomili existenci západního světa s jeho mnohonásobně vyššími příjmy a

dalšími vymoženostmi. Někteří Kubánci protestují, že tento systém tak rozvrátil veškeré ideje tohoto revolučního státu, který je založen na rovnosti. Někteří doufali, že na rozdíl od jiných zemí, příjmy z cestovního ruchu na Kubě nepoputují do rukou několika málo bohatých obchodních magnátů, ale budou využity na zlepšení systému zdravotní péče, škol a zásobování potravinami, avšak z velké míry je opak pravdou.

Podle slov bývalého dlouholetého prezidenta Fidela Castra jsou lidé pracující v cestovním ruchu díky svým vyšším příjmům součástí nově vznikající třídy domácí elity, která ohrožuje rovnostářské hodnoty, které se v zemi snažil zachovat po několik desetiletí komunistické vlády od revoluce v roce 1959. Ti nejvzdělanější a nejkvalifikovanější lidé už totiž nejsou těmi, kteří vydělávají nejvíce peněz. Nejvýnosnějšími povoláními na Kubě se v době turistického boomu stal barman, zaměstnanec hotelu, řidič taxíku a soukromý hoteliér. Všichni o své licence musí rok co rok žádat příslušné úředníky, s čímž je údajně spojena všudypřítomná korupce. Řešením této situace by mohlo být zvýšení mezd v ostatních odvětvích, neboť dokud vláda udržuje nízké platy a dolar udržuje svou pozici, je tato situace vzniklá jako vedlejší produkt boomu mezinárodního turismu na ostrově nevyhnutelná, i přestože se ji vláda snaží kontrolovat.

Dalším problémem je to, že s rozvojem cestovního ruchu došlo k nárůstu kriminality. I přesto, že Kuba si drží pověst země patřící mezi nejbezpečnější země světa s jednou z nejnižších úrovní kriminality z latinskoamerických zemí, počet drobných krádeží se zde dramaticky zvýšil. Počet násilných trestných činů ale zůstává nízký.

Vážný sociální problém související s rozvojem zahraničního turismu na Kubě je také velký nárůst „jineterismo“, což je termín používaný k popisu nelegálních nebo jen částečně legálních ekonomických činností většinou souvisejících s cestovním ruchem na Kubě. Tyto aktivity zahrnují především prostituci a kuplířství, stejně jako jiné formy podnikání jako prodej na černém trhu a padělání zboží. Rozmach cestovního ruchu tak vedl k rozmachu sexuálních služeb poskytovaných výměnou za dolary a Kubě navrací její předrevoluční pověst “bordel of the Caribbean”. Škála kubánských prostitutek neboli jineteras (v překladu „jezdkyně“) se pohybuje od dospívajících dívek po zralé profesionálky, které nejsou organizované nebo integrované do sítí kontrolovaných „pasáky“. Kubánské jineterismo má oproti jiným zemím, jako jsou Thajsko či Filipíny, výhody, neboť zde hrozí mnohem menší riziko AIDS a sexuální služby jsou levné. Když se jineterismo začalo v druhé polovině roku 1991 rozšiřovat, finančně velmi stresovaná kubánská vláda, začala potajmu doufat, že jineteras, které vydělávají dolary, by mohly pomoci překonat velkou hospodářskou krizi. Tento počáteční souhlasný postoj vlády byl v rozporu s jednou z

hlavních idejí revoluce, kterou byla snaha zbavit zemi neřesti, které vytvořily z Havany město hříchu 50. let, do kterého putoval kapitál v době, kdy kasina, levný rum a sex přilákaly na ostrov tisíce Severoameričanů. Revolucionáři se tehdy zaměřili také na osvobození žen ze sexuálního vykořisťování, nabídli ženám kombinaci reálných ekonomických příležitostí a morální rehabilitace společně s aktivní mobilizací velkého počtu ženských revolucionárek na pomoc méně šťastným ženám pro přechod od prostituce k výdělečné činnosti a sociální integraci.

Diskutabilní otázkou zůstává, proč je jineterismo zapotřebí ženám ve společnosti, kde jsou vzdělávání a zdravotní péče zdarma a kde lidé jsou údajně zabezpečeni odpovídající dávkou potravin a oblečení na příděl. Obecně se uznává, že tento jev jasně souvisí s materiálním nedostatkem, jakož i se zvýšenou přítomností zahraničních konzumních hodnot. Tyto služby se však také odvíjí od tichého spojení mezi místní vládou toužící získat valuty a zahraničními turisty ochotnými kupovat výlety za sexem, vždyť již v materiálech propagující Kubu jako turistickou destinaci zpopularizovaly obrázky kubánských žen .

Je veřejným tajemstvím, že kubánská vláda se snaží využívat dolary získané jineteras i jinými ilegálními obchody, které by pomohly překonat kubánskou ekonomickou katastrofu způsobenou špatným řízením, zánikem jejího sovětské spojence a USA bloádou. Avšak i navzdory těmto negativním sociálním dopadům není kubánská vláda na pochybách, že budoucí ekonomický rozvoj závisí na cestovním ruchu.

5.3.9 Zdravotní / léčebný cestovní ruch

Léčebný cestovní ruch je podle Výkladového slovníku cestovního ruchu (2002) „forma cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni zlepšováním vlastního zdravotního stavu, tělesné i psychické kondice.“ Zdravotní cestovní ruch je podle Výkladového slovníku cestovního ruchu „forma cestovního ruchu směřující především do lázní nebo rekreačních center, u níž hlavní motivací účasti je zlepšování zdravotního stavu návštěvníků, nejčastěji pomocí kombinace zdravotní terapie a zdravotních služeb, pobytu v prostředí s léčebnými účinky (podnebí, moře, koupele, léčivé prameny, atp.), změny životosprávy, tělesného cvičení, diet a relaxačních programů aj.“¹⁷⁶

V dnešní době je termín zdravotní turismus používán k popisu rychle se rozšiřující praxe cestování do jiné země k získání lepší nebo levnější zdravotní péče. Motivací může být také nedostupnost požadovaného zákroku doma.

176 PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J.: Výkladový slovník cestovního ruchu. 2002, s. 159, 331.

Turisté účastníci se zdravotního cestovního ruchu tedy během svého pobytu v konkrétní lokalitě podstupují zdravotně orientované programy či chirurgické zákroky, většinou jsou žádané různé služby specializovaných klinik jako např. srdeční chirurgie, stomatologická či kosmetické chirurgie.

Na Kubu cestují pacienti nejčastěji za neakutními chirurgickými zákroky (náhrady kloubů), kardiochirurgickými, ortodontickými a stomatologickými zákroky, léčbou neplodnosti a nadstandardní lékařskou péčí jako je plastická chirurgie a jiné estetické zákroky. Často také spojují cestu za zdravotním zákrokem s poznáváním této země či odpočinkem.

Kuba je již dlouhodobě populární destinací zdravotního turismu pro pacienty z celého světa, kteří hledají lékařskou péči s vysokou kvalitou a nízkými náklady. Kuba je kvůli své blízkosti obzvláště atraktivní pro mnoho severoamerických pacientů. Avšak je mnoho pacientů, kteří přijíždějí z větší vzdálenosti, např. ze zemí Latinské Ameriky a dokonce i z Evropy, láká je totiž pověst kubánských lékařů jako vysoce kvalifikovaných odborníků, nízké ceny i zdejší přírodní a klimatické podmínky, které mohou přispět k jejich zotavení. A proto spolu s milovníky slunce, bílých pláží a teplého moře sem každý rok přijíždějí tisíce návštěvníků hledajících pomoc pro zlepšení svého zdraví a kvality jejich života.

Kvalita zdravotnických služeb, které Kuba nabízí zahraničním návštěvníkům, je velmi vysoká, podpořená vyspělými technikami a kvalifikovaným personálem v rozsáhlé síti kvalitních zdravotnických center. Existují zde specifické kliniky pro každý typ léčby, které uspokojí i ty nejnáročnější zahraniční pacienty s fyzickými nebo psychickými problémy. Je zde poskytována široká škála zdravotnických procedur a zákroků ve specializovaných zdravotnických centrech zahrnujících léčbu rakoviny, různých dermatologických chorob jako např. vitiligo (v Centro de Histoterapia Placentaria), oční chirurgii (v Centro Internacional de Retinosis Pigmentaria), kosmetickou chirurgii a rehabilitaci. Jsou zde také odvykací centra pro lidi, kteří se zbavit závislosti na drogách nebo alkoholu. Najdeme zde i lázeňská střediska. Součástí široké škály služeb jsou i kúry a ošetření k regulaci tělesné hmotnosti, k boji proti stresu, proti stárnutí nebo jen provádění běžných zdravotních kontrol. Náklady na léčbu a chirurgické zákroky jsou na Kubě asi o 60 až 80 % nižší než ve Spojených státech.

„Bývalý kubánský prezident Fidel Castro se rozhodl učinit z Kuby světovou zdravotnickou mocnost již při svém nástupu k moci, bylo to však až po kolapsu finančního podporovatele Kuby, Sovětského svazu, v roce 1991, kdy začal být tento sektor nahlížen jako potenciální zdroj příjmu. Během 90. let se stala Kuba první zemí, která vyvinula a začala obchodovat s vakcínou proti

meningitidě B, poté následovaly exporty kubánské vakcíny proti hepatitidě B, kterou dnes odebírá na 30 zemí, včetně Číny, Indie, Ruska, Pákistánu a zemí Latinské Ameriky.”¹⁷⁷

Kubánský systém zdravotnictví bývá dnes charakterizován tak, že je zde jeden z nejkompexnějších programů primární péče na světě a zdravotnické služby jsou pro kubánské občany poskytovány bezplatně. Vláda také klade velký důraz na preventivní medicínu. Problémem však je, že zmiňované vysoce kvalitní služby a zdravotnická centra bývají dostupná jen pro zahraniční platící pacienty (a kubánskou elitu), ne však pro běžné kubánské občany. Ti sice mají zdravotnické služby zdarma, avšak na úkor kvality a vybavení jim přístupných zdravotnických zařízení. Kubánský zdravotnický systém se totiž potýká s celou řadou problémů, které mají základ především v nedostatečném ekonomickém zázemí nemocnic. Přímým nebo nepřímým vlivem embarga klesl počet dostupných léků na trhu, nedostatek je i zdravotnické techniky. A navíc platy kubánských lékařů jsou nízké.

Ale i přesto se účinnost kubánské zdravotnické strategie odráží ve zdravotních ukazatelích srovnatelných s rozvinutými zeměmi. Například kojenecká úmrtnost je nejen nejnižší v Latinské Americe, ba dokonce patří k nejnižším na světě, tj. 6%, stejně jako například v USA a procento kubánských dětí, které zemřou do 5 let je 7 z tisíce živě narozených, zatímco ve Spojených státech je tato úmrtnost vyšší, a to 8 z tisíce živě narozených. Podle Světové zdravotnické organizace (WHO) má Kuba oproti USA skoro dvakrát více lékařů na jednoho obyvatele, tzn. 5,91 lékařů na tisíc kubánských obyvatel ve srovnání s 2,56 lékařů na tisíc obyvatel Spojených států. (Do tohoto údaje jsou však i započítáni lékaři pracující v zahraničí, či nevykonávající lékařskou praxi, proto tento údaj musíme brát s rezervou). WHO také informuje o tom, že kubánští muži mají při narození očekávanou délku života 75 let, ženy 79 let, zatímco ve Spojených státech je to 75 a 80 let.¹⁷⁸

177 Jiná zpráva o Kubě: Zdravotnická velmoc? Ežurnál [online]. Publikováno 20. 1. 2006 [cit. 2008-07-26].

Dostupné na WWW: <http://www.part.cz/part/buxus/generate_page.php3?page_id=7799>

178 Turismo médico. In Wikipedia : The Free Encyklopedia. [on-line]. [cit. 2009-05-28]. Dostupné na WWW: <http://es.wikipedia.org/wiki/Turismo_M%C3%A9dico#Cuba>

Závěr

Analýza cestovního ruchu provedená v této diplomové práci poskytuje obraz jeho historického vývoje i jeho současného stavu v některých zemích Latinské Ameriky a jeho postavení v rámci světa a význam uvnitř národních ekonomik.

Jak z této práce vyplývá, odvětví cestovního ruchu patří mezi nejvýznamnější součásti jak národních ekonomik, tak i světového trhu. Působí příznivě na zaměstnanost obyvatelstva, na tvorbu HDP a také na platební bilanci státu, na příjmy státního rozpočtu i na místní rozpočty. V důsledku svého vlivu na tvorbu hrubého domácího produktu, devizové a daňové přínosy, tvorbu pracovních příležitostí je jeho další rozvoj v zájmu každého státu.

Můžeme pozorovat, že každým rokem se zvětšuje podíl obyvatel světa, kteří se účastní aktivit cestovního ruchu, a pro mnoho vyspělých i rozvojových zemí světa se cestovní ruch rozvíjí jako jeden z nejdynamičtějších a nerychleji rostoucích sektorů ekonomiky. Od konce druhé světové války až do současnosti byl růst cestovního ruchu měřený mezinárodními turistickými příjezdy narušen pouze třikrát. Bylo to v roce 1982 v souvislosti s ropnou krizí, podruhé po 11. září roku 2001 následkem teroristických útoků ve Spojených státech a poté o dva roky později, což bylo zapříčiněno válkou v Iráku a hrozbou epidemie ptačí chřipky, především v Asii. V současné době na rozvoj cestovního ruchu negativně působí světová ekonomická krize.

Vývoj cestovního ruchu je závislý na politické a ekonomické stabilitě země a vývoji světové ekonomiky. Na příkladu vývoje cestovního ruchu vybraných latinskoamerických zemí vidíme, že dopad celosvětové ekonomické či politické situace (např. 1. a 2. světová válka, či současná ekonomická krize) se odráží v hospodářství a stejně tak i ve vývoji cestovního ruchu všech těchto zemí. Jaký je vliv místní politické a ekonomické situace na rozvoj, resp. úpadek turismu, je velmi dobře pozorovatelné na příkladě Kuby. V této souvislosti jsme si mohli povšimnout i faktu, že vnitrostátní politické události a politická rozhodnutí nemají vliv pouze na stav turismu ve vlastní zemi, ale i na turismus v zemích okolních, které mohou turistům nabídnout podobné podmínky. Jistě není náhodou, že mezinárodní cestovní ruch v Dominikánské republice zaznamenává největší rozmach právě v době, kdy tato aktivita na Kubě upadá. Každá z těchto zemí je sice unikátní co se týče sociálních a kulturních podmínek pro cestovní ruch i atraktivit, které sem přitahují turisty, avšak vzhledem ke své geografické poloze a blízkosti se přírodní podmínky v těchto zemích podobají. Toho využila dominikánská vláda, která nabídla alternativu americkým turistům, kteří ztratili možnost trávit svou dovolenou na Kubě, která byla

do konce 50. let 20. století jejich tradiční prázdninovou destinací. Stejně tak zaznamenaly v té době příliv turistů i destinace na karibském pobřeží Mexika.

K tomu, aby se cestovní ruch začal v určité oblasti rozvíjet, je důležité, aby tato disponovala určitými přírodními, kulturními či historickými atraktivitami, avšak pouze to nestačí. Velmi důležité je, aby zde existovalo také určité materiální zázemí sestávající především z ubytovacích a stravovacích, ale i dalších doprovodných zařízení a rozvinutou dopravní infrastrukturou. Rozvoj cestovního ruchu také ovlivňuje celková sociopolitická situace v zemi, marketingové aktivity a spousta dalších faktorů. Proto byl například ekonomický vývoj Dominikánské republiky a Haiti, stejně jako stav cestovního ruchu v těchto zemích, kvůli odlišným politikám velmi rozdílný, přestože sídlí na jednom ostrově a měly proto stejné výchozí podmínky.

Je nutné zdůraznit, že Mexiko se pohybuje v první desítce nejnavštěvovanějších států a je vůbec nejnavštěvovanějším latinskoamerickým státem, ale za to vděčí kromě svého přírodního, historického a kulturního bohatství a své poloze v blízkosti Spojených států také své rozloze. Pokud se zaměříme na ukazatel počtu příjezdů na osobu, což je celkový počet příjezdů do země (regionu) dělený počtem obyvatel, ocitá se mezi světovými státy až kolem 60. pozice a v rámci Latinské Ameriky ho předčí některé karibské a středoamerické státy.

Každý latinskoamerický stát má svá specifika a rozdílné podmínky pro cestovní ruch. Všeobecně však mezi silné stránky Latinské Ameriky pro rozvoj cestovního ruchu patří kromě jiného rozmanitá příroda, bohatá kultura a historie, země ve Střední Americe a v Karibiku navíc disponují příjemným teplým klimatem. Z této práce je zřejmé, že mnohé ze zemí Latinské Ameriky jsou schopné v sektoru cestovního ruchu soupeřit v mezinárodním měřítku. Některé z nich již nyní mohou nabídnout kvalitní turistické zázemí a širokou škálu služeb, jak pro turismus plážový, tak ostatní formy turismu, např. poznávací, kongresový, ekoturismus, atp. Problémem mnoha zdejších států je však nízká životní úroveň široké vrstvy obyvatelstva a také nedostatek veřejných investic do rozvoje, ve většině zemí je zapotřebí investovat především do infrastruktury. Pozitivem je, že Latinská Amerika má v oblasti cestovního ruchu dosud velký nevyužitý potenciál, představující příležitost pro jeho další rozvoj. Pokud se zemím Jižní Ameriky podaří lépe využít tento potenciál, mají naděje na zlepšení svého postavení v rámci mezinárodního cestovního ruchu a tento růst může být také významným nástrojem k celkovému zlepšení jejich ekonomické situace a životní úrovně jejich obyvatel.

V posledních letech zaznamenaly mezinárodní turistické příjezdy do některých regionů Latinské Ameriky stagnaci, či dokonce pokles (např. Kuba), v jiných zemích mají zas vzrůstající tendenci. Současný vývoj cestovního ruchu je ve všech zemích Latinské Ameriky, stejně jako ve zbytku světa, negativně ovlivněn aktuální světovou ekonomickou krizí a především v Mexiku je navíc silně narušen kvůli epidemii tzv. prasečí chřipky. Avšak přestože podle prognóz vypracovaných UNWTO by měly ukazatele mezinárodního cestovního ruchu v roce 2009 mírně poklesnout, v následujících letech by mělo dojít k rekuperaci cestovního ruchu a měl by být zaznamenán jeho opětovný růst.

Resumé

Předmětem diplomové práce “Cestovní ruch v nejvýznamnějších latinskoamerických turistických destinacích (Mexiko a Karibská oblast)” je popis a analýza cestovního ruchu v zemích Latinské Ameriky. Zabývá se především problematikou vývoje cestovního ruchu v této oblasti v druhé polovině 20. století až do současnosti. V první části předkládá teoretický úvod do problematiky cestovního ruchu a jeho historie, dále pojednává o mezinárodním cestovním ruchu. Poté popisuje cestovní ruch v Latinské Americe a v jednotlivých latinskoamerických regionech. V poslední části je podrobně analyzován vývoj, význam a současný stav cestovního ruchu ve vybraných zemích, kterými jsou Mexiko, Dominikánská republika a Kuba.

Klíčová slova

Cestovní ruch, Latinská Amerika, Mexiko, karibská oblast, destinace, turista

Abstract

The goal of the submitted thesis “Tourism in the most attractive tourist destinations of Latin America (Mexico and the Caribbean)” is to describe and analyze the tourism in Latin America. The thesis focuses on the problems of the tourism development in this area in the second half of the 20th century until today. In the first part the thesis submits the theoretic introduction to the problem of tourism and its history and also deals with international tourism. Then it describes the tourism in all regions of Latin America. In the last part are closely analyzed the development, the importance and the contemporary stage of tourism in some chosen countries of Latin America: Mexico, Dominican Republic and Cuba.

Keywords

Tourism, Latin America, Mexico, Caribbean, destination, tourist

Seznam použité literatury:

- 1 ALTÉS, C.: El turismo en América Latina y el Caribe y la experiencia del BID. [online] Banco Interamericano de Desarrollo, Washington, D.C., 2006. 57 s. Dostupné na WWW: <<http://www.iadb.org/sds/doc/ENV-149e.pdf>>
- 2 Banco Central de Cuba: Economía Cubana 1996-2006 [online]. La Habana, BCC, 2001. 140 s. [cit. 2009-07-25]. Dostupné na www: <http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/Economia_Cubana_1996-2006.pdf>
- 3 Banco Central de Cuba: La Economía Cubana en el Período Especial 1990-2000 [online]. La Habana, BCC, 2001. 67 s. [cit. 2009-07-25]. Dostupné na www: <<http://www.bc.gov.cu/Anteriores/Otros/economia%20cubana.pdf>>
- 4 Banco de México: Informe Anual 1999 [online]. Ciudad de México: Banco de México, 2000. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW: <<http://www.banxico.org.mx/documents/%7BAB24AD79-04B4-FDF1-6367-9D4F91ED2674%7D.pdf>>
- 5 Banco de México: Informe Anual 2008 [online]. Ciudad de México, 2009. 177 s. [cit. 2009-08-06]. Dostupné na WWW: <<http://www.banxico.org.mx/documents/%7BE2479C99-47CB-19B8-92A7-D011876E8FCA%7D.pdf>>
- 6 BENÁČEK, V: Kuba před zásadní ekonomickou reformou a hledání jejího politického spojení [online]. Hospodářské noviny, 18.5.2005, s. 11. [cit. 2009-07-30]. Dostupné na WWW: <<http://www1.ceses.cuni.cz/benacek/Kuba-Benacek%20web.pdf>>
- 7 Caribbean Tourism Organization: Latest Statistics 2008 [online], Onecaribbean, 2009 [cit. 2009-08-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.onecaribbean.org/content/files/april16Lattab08.pdf>>
- 8 CASTRO, H. A., Dr. (Adaptado por Dr. Héctor Matos Rodríguez): Antecedentes del desarrollo actual del Turismo en Cuba [online]. Universidad de la Habana, La Habana, 2001. [cit. 2009-06-20]. Dostupné na WWW: <<http://varaix.mit.tur.cu/tcsc/LibroWeb/Webturismo/Capitulo%20Uno/AnteCuba.htm#1.-%20Introducci%C3%B3n>>
- 9 CAWTHORNE, A: Tourism boom shakes up Cuban society. [online] Cubanet, 1998. [cit. 2009-08-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.cubanet.org/CNews/y98/sep98/01e3.htm>>

- 10 Centro de Estudios Sociales y de Opinión Pública: Turismo : Antecedentes. [online]. [cit. 2009-08-15] Dostupné na WWW: <http://archivos.diputados.gob.mx/Centros_Estudio/Cesop/Eje_tematico/2_turismo.htm>
- 11 Centro de Estudios Superiores en Turismo: Estudio de Gran Visión del Turismo en México: Perspectiva 2020. (Reporte Analítico). Secretaría de Turismo. Ciudad de México, 2002. 174 s. [cit. 2009-06-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.sectur.gob.mx/work/sites/sectur/resources/LocalContent/14661/4/GranVision.pdf>>
- 12 Centro de Exportación e Inversión de la República Dominicana: Inversión extranjera directa (IED) en la República Dominicana (Enero-Diciembre 2005) [online]. CEI-RD [cit. 2009-07-30]. Dostupné na WWW: <http://www.cei-rd.gov.do/pdf/inversion/Clima/Informe_IED_enero-diciembre_2005.pdf>
- 13 Combined Mexican Working Party: The Economic Development of Mexico. Published for The International Bank for Reconstruction and Development by The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1953. 431 s. [cit. 2009-06-05] Dostupné na www: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2002/11/16/000178830_98101911114641/Rendered/PDF/multi0page.pdf>
- 14 Comisión Económica para América Latina y el Caribe: Estudio económico de América Latina y el Caribe, 2007-2008 [online]. CEPAL, 2008. 364 s. [cit. 2009-07-05]. Dostupné na: <http://www.eclac.org/publicaciones/xml/9/33869/EEE-2007-2008-Estudio_economico_WEB_COMPLETO-nuevo.pdf>
- 15 Comisión Económica para América Latina y el Caribe. La inversión extranjera directa en América Latina y el Caribe [on-line]. CEPAL, 2008. 221 s. [cit. 2009-07-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/1/36091/LCG2406e.pdf>>
- 16 Česká centrála cestovního ruchu: Mexiko [on-line] CzechTourism, 2005. 8 s. Dostupné na WWW: <http://www.czechtourism.cz/files/statistiky/country_reports/mexico.pdf>
- 17 Dominikánská republika: Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz [cit. 2009-05-25] Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/dominikanska-republika-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001424/>>
- 18 ESCOLASTICO R. A., Antecedentes de las Agencias de Viajes, ARQHYS.com [online]. [cit. 2009-05-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.arqhys.com/contenidos/viajesagencias-historia.html>>

- 19 ESPINO, M. D.: Cuban Tourism during the Special Period. In Cuba in Transition (Volume 10) [online]. Association for the Study of the Cuban Economy (ASCE) Miami, 2000. S. 360-373. [cit. 2009-08-06] Dostupné na WWW: <<http://lanic.utexas.edu/la/cb/cuba/asce/cuba10/asce10.pdf>>
- 20 Etapas del desarrollo del turismo en Cuba. [online] Monografias.com [cit. 2009-08-06]. Dostupné na WWW: <<http://www.monografias.com/trabajos64/etapas-desarrollo-turismo-cuba/etapas-desarrollo-turismo-cuba.shtml>>
- 21 FACIO, E.: Jineterismo During the Special Period [online]. In Scholarly Journal of Ethnic Studies (Volume I, Number 1). University of Colorado at Boulder, 2000 [cit. 2008-08-08]. Dostupné na WWW: <<http://www.colorado.edu/EthnicStudies/ethnicstudiesjournal/archive/Volume%20I%20I/Jineterismo.html>>
- 22 FIGUERAS, M. A.: International Tourism and the Formation of Productive Clusters in the Cuban Economy [online]. Presented to the Latin American Studies Association (LASA) XXII Congress, Washington, D.C., September 2001. [cit. 2009-05-08]. Dostupné na WWW: <http://www3.dogus.edu.tr/memek/DersNotlari/TOUR%20229/TOUR%20229-2004%20fall/cuba_contribution.pdf>
- 23 GOMBALA, I: Latinská Amerika ve světové ekonomice : postavení a regionální ekonomická integrace v 90. letech. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2000. 45 s. ISBN 8024500876.
- 24 GOTT, Richard; přel. KUNC, Jiří. Kuba : nové dějiny. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2005. 460 s. ISBN 8073416786.
- 25 Historical perspective of world tourism. In World Tourism Organisation [on-line]. [cit. 2009-10-09] Dostupné na WWW: <<http://www.unwto.org/facts/eng/historical.htm>>
- 26 INDROVÁ, Jarmila. Mezinárodní cestovní ruch : vybrané kapitoly. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2007. 91 s. ISBN 9788024512877.
- 27 Jiná zpráva o Kubě: Zdravotnická velmoc? Ežurnál [online]. Praha: PART agency, a.s. Publikováno 20. 1. 2006 [cit. 2008-07-26]. Dostupné na WWW: <http://www.part.cz/part/buxus/generate_page.php3?page_id=7799>
- 28 KAŠPAR, Oldřich. Dějiny Karibské oblasti. Praha : Lidové noviny, 2002. 261 s. ISBN 8071065579.
- 29 Kuba : Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-04-26] Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kuba-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000788>>

- 30 Las Principales Obras para el Turismo en Cuba a Partir del Siglo XIX. [online] CETUR, 2005 [cit. 2009-08-08]. Dostupné na WWW: <<http://varaix.mit.tur.cu/Catalogo%20Hotelerowarehouse/Obras%20para%20el%20Turismo%20en%20Cuba.pdf>>
- 31 LIZARDO, M.; GUZMÁN, R. M.: Patrones de Integración a la Economía Global: ¿Qué comercializa América Latina? ¿Qué hacen sus trabajadores? El Caso de la República Dominicana [online]. Santo Domingo, 2001. [cit. 2009-07-2] Dostupné na WWW: <<http://www.gcpareto.com/integracione01.pdf>>
- 32 MALÁ, V. a kolektiv. Základy cestovního ruchu. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2002. 97 s. ISBN 80-245-0439-1
- 33 Mexiko: Ekonomická charakteristika země [on-line]. BusinessInfo.cz . [cit. 2009-04-25] Dostupné na WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/mexiko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000581/#sec2>>
- 34 Ministerio de Turismo. In Sitio de Gobierno de la República de Cuba [online]. Gobierno de la República de Cuba. [cit. 2008-08-08] Dostupné na WWW: <http://www.cubagob.cu/des_eco/turismo.htm>
- 35 MOYA PONS, F.,: Historia del Caribe. Barcelona : Crítica, 2001. 346 s. ISBN:84-8432-222-X
- 36 Oficina Nacional de Estadísticas: Anuario Estadístico de Cuba 2005. [online] La Habana, ONE, 2006 [cit. 2009-08-2]. Dostupné na WWW: <<http://www.one.cu/aec2005.htm>>
- 37 Oficina Nacional de Estadísticas: Anuario Estadístico de Cuba 2008 [online]. La Habana, ONE [cit. 2009-08-2]. Dostupné na WWW: <<http://www.one.cu/aec2008.htm>>
- 38 PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J.: Výkladový slovník cestovního ruchu. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002. 448 s
- 39 QUINTANA, R.; Figuerola, M; Chirivella, M; Lima, D; Figueras, M. A.; García, A: Efectos y Futuro del Turismo en la Economía Cubana. [online] Organizaciones Nacionales del Turismo en Cuba: 2005 [cit. 2009-08-08].
-Texto: dostupné na WWW:
<http://varaix.mit.tur.cu/biblioteca/GERENCIAL%20I/2%20SISTEMA%20TURISTICO%20CUBANO/EFFECTOS%20Y%20FUTURO%20DEL%20TURISMO%20EN%20LA%20ECONOMIA%20CUBANA/Libro_Texto.pdf>
-Anexo No. 6: dostupné na WWW:
<http://varaix.mit.tur.cu/biblioteca/GERENCIAL%20I/2%20SISTEMA%20TURISTICO%20CUBANO/EFFECTOS%20Y%20FUTURO%20DEL%20TURISMO%20EN%20LA%20ECONOMIA%20CUBANA/Anexo_6.pdf>

- 40 RISCO YERA, Y. del. MUNDET I CERDAN, L.: El Turismo como Estrategia de Desarrollo en Cuba. Estudios Geográficos, LXVI, 258, 2005. s. 293-318.
- 41 Secretaría de Turismo: El Empleo en el Sector Turístico de México [online]. SECTUR [cit. 2009-08-12]. Dostupné na WWW: <<http://datatur.sectur.gob.mx/pubbyrep/emp/emp122002.pdf>>
- 42 SIXTO, F. E.: Comercio y Turismo con Cuba: Factores Económicos, Políticos y Sociales Presocupantes. Revista Hispano Cubana, nş. 28, 2007 , s.119-136.
- 43 ŠINDELÁŘOVÁ, L.: Léčebná turistika na vzestupu. In Cestovani.iHNed.cz [online] Publikováno 26. 5. 2008, poslední aktualizace 9. 6. 2008 23:17. [cit. 2009-05-08]. Dostupné na WWW: <<http://cestovani.ihted.cz/c1-24965470-lecebna-turistika-na-vzestupu>>
- 44 The World Bank: Evaluación Ambiental Estratégica del Sector Turismo en México. [on-line]. 2005. 97 s. [cit. 2009-06-20] Dostupné na www: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2009/08/13/000020953_20090813135112/Rendered/PDF/496960WP0SPANI151001PUBLIC10Turismo.pdf>
- 45 The World Bank: Global Development Finance 2009 (Vol I: Review, Analysis and Outlook 2009) [online]. 2009. 167 s [cit. 2009-08-02] Dostupné na WWW: <http://siteresources.worldbank.org/INTGDF2009/Resources/gdf_combined_web.pdf>
- 46 The World Bank: Report on Cuba [on-line]. WASHINGTON, D. C., 1951. [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2000/01/01/000178830_98101911094155/Rendered/PDF/multi0page.pdf>
- 47 The World Bank: República Dominicana - Evaluación de la Competitividad Comercial y Laboral [on-line]. 2005. 152 s. [cit. 2009-06-20] Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2005/06/13/000011823_20050613152731/Rendered/PDF/3054210spanish.pdf>
- 48 The World Bank: Tourism in the Dominican Republic [online]. 2006 [cit. 2009-07-10]. Dostupné na WWW: <http://siteresources.worldbank.org/EXTAFRsumaFTPS/Resources/DR_Tourism.pdf>

- 49 The World Bank: Tourism Supply in the Caribbean Region [online]. A Study for the World Bank by the Shankland Cox Partnership, 1974. 448 s. [cit. 2009-07-02]
Dostupné na WWW: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/1974/11/01/000009265_3961003075634/Rendered/PDF/multi0page.pdf>
- 50 TIMOTHY, A.: Historia de México. Barcelona: Crítica, 2001. 436 s. ISBN:84-8432-223-8
- 51 TRONCOSO, B., Lic.: Los Impactos Socio Culturales del Turismo y la Percepción Turística de la Sociedad Dominicana [online]. Santo Domingo, Kiskeya Destinación Alternativa, 1999 [cit. 2009-08-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.kiskeya-alternative.org/publica/bolivar/socio.htm>>
- 52 Tourism and the world economy. In World Tourism Organization [on-line]. [cit. 2009-10-09] Dostupné na WWW: <<http://www.unwto.org/facts/eng/economy.htm>>
- 53 VYSTOUPIL, J.; ŠAUER, M.: Základy cestovního ruchu. Distanční studijní opora. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 163 s. ISBN 8021042052.
- 54 World Tourism Organization. Tourism Highlights 2008 [on-line]. UNWTO, 2008.12 s. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights08_en_HR.pdf>
- 55 World Tourism Organization. Tourism Market Trends, 2006 Edition - Americas. UNWTO, 2007. 236 s. ISBN 978-92-844-1215-0
- 56 World Tourism Organization: World Tourism Barometer (vol. 7, No. 1) [on-line]. UNWTO, 2009 [cit. 2009-07-05]. Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom09_1_en_excerpt.pdf>
- 57 World Tourism Organization: World Tourism Barometer (vol. 7, No. 2) [on-line]. UNWTO, 2009 [cit. 2009-08-05]. Dostupné na www: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom09_2_en_excerpt.pdf>
- 58 World Tourism Organization. Turismo en Ibéroamerica: Panorama actual [on-line]. Uruguay, UNWTO, 2006. 20 s. [cit. 2009-08-04] Dostupné na WWW: <http://www.unwto.org/americas/pub/sp/pdf/unwto_tur_iberor_lr.pdf>
- 59 World Travel & Tourism Council. The Caribbean: The Impact of Travel&Tourism on Jobs and the Economy [on-line]. WTTC, 2004. 92 s. [cit. 2009-07-05]. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/caribbean2004.pdf>

- 60 World Travel & Tourism Council. Progress and Priorities 2007/2008 [on-line]. WTTC, 2007. 36 s. [cit. 2009-07-14]. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/finpp_2007.pdf>
- 61 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Cuba 2009 [on-line]. World Travel & Tourism Council. [on-line] 2009. 20 s. [cit. 2009-08-05] Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/cuba.pdf>
- 62 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Dominican Republic 2009 [on-line]. World Travel & Tourism Council. 2009. 20 s. [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/dominicanrepublic.pdf>
- 63 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Latin America 2009 [on-line]. 2009. 20 s. [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/latinamerica.pdf>
- 64 World Travel & Tourism Council: Travel & Tourism Economic Impact: Executive Summary 2009 [on-line]. 2009. 24 s. [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/exec_summary_2009.pdf>

Internetové stránky:

- 65 Asociación Nacional de Hoteles y Restaurantes [online]. ASONAHORES [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW: <<http://asonahores.com/index.php>>
- 66 Banco Central de la República Dominicana [online]. Santo Domingo. [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.bancentral.gov.do/index.asp>>
- 67 Caribbean Tourism Organization [online]. OneCaribbean.org [cit. 2009-07-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.onecaribbean.org/>>
- 68 Comisión Económica para América Latina y el Caribe (2008). [on-line]. CEPAL [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.eclac.org/>>.
- 69 Confederación de Organizaciones Turísticas de la América Latina [on-line]. COTAL [cit. 2009-08-09]. Dostupné na WWW: <<http://www.cotal.org/>>
- 70 CubaNet [on-line]. [cit. 2009-08-01] Dostupné na WWW: <<http://www.cubanet.org/>>
- 71 Česká centrála cestovního ruchu. [on-line]. [cit. 2009-04-25] Dostupné na WWW: <<http://www.czechtourism.cz>>
- 72 DataTur [online]. Sectur, Ciudad de México [cit. 2009-08-08] Dostupné na WWW: <<http://datatur.sectur.gob.mx/jsp/index.jsp>>

- 73 DTCNews [online]. DTCuba.com [cit. 2009-08-05]. Dostupné na WWW: <<http://www.dtcuba.com/DTCNews.aspx>>
- 74 Grupo Cubanacán [online]. Cubanacán, La Habana. [cit. 2009-08-10] Dostupné na WWW : <<http://www.cubanacan.cu>>
- 75 Hotel Kuba [online]. Člověk v tísni, Praha [cit. 2009-08-7] Dostupné na WWW: <<http://www.hotel-kuba.cz/>>
- 76 Hotel Inglaterra [online]. 2009 [cit. 2009-07-27] Dostupné na WWW: <<http://www.hotelinglaterracuba.com/>>
- 77 Hotel Nacional de Cuba [online]. [cit. 2008-07-26] Dostupné na WWW: <<http://www.hotelnacionaldecuba.com/sp/home.asp>>
- 78 NationMaster [online]. Rapid Intelligence, Sydney [cit. 2009-08-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.nationmaster.com/>>
- 79 Secretaría de Turismo : México [online]. SECTUR, Ciudad de México [cit. 2009-08-08] Dostupné na WWW: <<http://www.sectur.gob.mx/index.jsp>>
- 80 Secretaría de Estado de Turismo : República Dominicana [online]. SECTUR, [cit. 2009-08-09] Dostupné na WWW: <<http://www.sectur.gob.do/>>
- 81 The World Factbook. [on-line]. Washington (D.C.): Central Intelligence Agency. [cit. 2009-07-28]. Dostupné na WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>>
- 82 Wikipedia : The Free Encyklopedia. [on-line]. [cit. 2009-05-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.wikipedia.org/>>
- 83 Worldinformation.com [on-line]. [cit. 2009-08-09] Dostupné na WWW: <<http://www.worldinformation.com/>>
- 84 World Travel & Tourism Council (2008). [on-line]. WTTC [cit. 2009-05-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.wttc.org/>>

Seznam použitých zkratk

ADAVIT	Asociación Dominicana de Agencias de Viajes y Turismo
ASANAHOES	Asociación Nacional de Hoteles y Restaurantes
CEPAL	Comision Economica para America Latina y el Caribe
CORPHOTEL	Corporación de Fomento de la Industria Hotelera y Desarrollo del Turismo
COTAL	Confederación de Organizaciones Turísticas de América Latina
CR	Cestovní ruch
CUC	Kubánské konvertibilní peso
USD	Americký dolar
FONATUR	Fondo Nacional de Fomento de Turismo
HDP	Hrubý domácí produkt
INFRATUR	Fondo Infraestructura Turística
INIT	Instituto Nacional de la Industria Turística
MINTUR	Ministerio de Turismo
NAFTA	North American Free Trade Agreement
PAN	Partido Revolucionario Institucional
SECTUR	Secretaría de Turismo
UNWTO	World Tourism Organization
WTTC	World Travel & Tourism Council

Seznam grafů:

Graf č. 1: Příjezdy mezinárodních turistů a příjmy z mezinárodního cestovního ruchu mezi léty 1990-2007	21
Graf č. 2: Mezinárodní turistické příjezdy mezi léty 1950-2020	22
Graf č. 3: Růst HDP a mezinárodní turistické příjezdy	25

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1: Příjmy z mezinárodního cestovního ruchu v roce 2006	27
Tabulka č. 2: Výdaje na mezinárodní cestovní ruch v roce 2006	28
Tabulka č. 3: Mezinárodní turistické příjezdy dle světových turistických regionů	29
Tabulka č. 4: Mezinárodní turistické příjezdy v roce 2006 podle zemí	29
Tabulka č. 5: Původ mezinárodních turistů podle regionů	30
Tabulka č. 6: Příjezdy turistů a příjmy z cestovního ruchu v Mexiku mezi r. 1939-1950	55
Tabulka č. 7: Příjezdy turistů a příjmy z cestovního ruchu v Mexiku mezi r. 1980-2008	55
Tabulka č. 8: Příjmy z cestovního ruchu a průměrné denní výdaje turistů v Dominikánské rep. mezi léty 1980 a 2008.....	67
Tabulka č. 9: Příjezdy zahraničních návštěvníků Dominikánské rep. podle země původu mezi léty 1960-1972	69
Tabulka č. 10: Příjezdů turistů do Dominikánské rep. mezi léty 1978-2008	70
Tabulka č. 11: Příjmy z cestovního ruchu na Kubě mezi léty 1990-2008	91
Tabulka č. 12: Příjezdy na Kubu a příjmy z CR mezi léty 1925-1958.....	92
Tabulka č. 13: Příjezdy zahraničních turistů na Kubu mezi léty 1997-2007.....	94
Tabulka č. 14: Kapacita ubytovacích zařízení na Kubě (1980-2005)	99